

Denne søgbare PDF-fil er downloadet fra min personlige hjemmeside www.ronlev.dk.

Det er tilladt at dele PDF-filen med andre, da der ikke er ophavsret til titlen.

Besøg www.ronlev.dk. Måske er der andre af mine flere tusinde artikler og scannede bøger, der har interesse.

Mange venlige hilsener

Claus Rønlev

KRISTEN KOLD

FOLKEHØJSKOLENS BANEKRYDTER

AF

FREDERIK NYGÅRD

I.

VANDRE-AAR

ODENSE

MILO'SKE BOGHANDELS FORLAG

MILO'SKE BOGTRYKKERI

1895

C. K. ...

Børne- og Drenggeaarene.

[eventyrlige Bugtninger baner Limfjorden sig Vej fra Kattegat til Vesterhav. Jo længere den kommer mod Vest, des mere indviklet bliver dens Løb.

Oppe i det nordvestligste Hjørne slaar den en større og bredere Bugtning. Paa dennes Nordside ligger Købstaden Thisted.

Betragter man Thisted fra Morsø's Nordkyst, tager den sig godt ud, som den ligger der med den ene Række af Huse efter den anden nede fra Kysten og op i Landet. Ikke mindst naar Sollyset og den høje, klare Luft, som er ejendommelig for de nordlige Egne i Danmark, fremhæver Byen i sine skarpere Conturer, faar man et Indtryk af at staa overfor disse Egenes »Storstad«. Dens kønne Beliggenhed fremhæves tillige ved Limfjordens smukke blaa Farve. Søfolk, der har rejst Verden rundt, siger, at næst Middelhavets blaa Vande er Limfjordens de skønneste.

Thisted er den eneste Købstad i Danmarks nordvestlige Landsdel, Thy, hvorfor den nok ogsaa oprindeligt hed Thystad.

Dens 3—4000 Indbyggere har fra tidligere Tid været stærkt beslægtet med Landboerne de sejge Thyboer. Ikke mindst Byens Smaaborgere bære baade legemligt og sjæleligt Mærker af Thyboens Ejendommelighed. En skarp,

lidt tør Forstand, og som Følge deraf en vis Tilbøjelighed til Ironi, var et psykisk Grundmærke for denne Egn's Befolkning.

Helt legemligt kendes Thyboen paa den vejrbitte Skikkelse, de skarpe, noget lange Ansigtstræk, de sammenknebne Læber, ad hvis fint bølgede Linjer det kritiske Smil halvt ubemærket finder Vej.

Ikke langt fra Havnen ligger der en smal Gade, som nu hedder »Strømstræde«; men som for firsindstyve Aar siden bar Navnet »paa Knaggen«.

Kolds Fødested.

Kommer man fra Havnen, har man paa sin venstre Haand et Stykke oppe i Strædet et langstrakt, temmelig uanseligt Hus paa ét Stokværk med et Par Døre og flere Vinduer ud mod Strædet. En lille Kvist med dobbelte Lemme for danner den udvendige Indgang til Loftet.

Dette Hus ser endnu ud, som det gjorde den 29. Marts 1816, da Kristen Mikkelsen Kold første Gang saa Dagens Lys her.

Her boede og virkede hans Fader, Skomagermester Mikkel Kristensen Kold (født 1790) og dennes Hustru Kirsten Maria Kristensdatter Jannerup (født 1787).

Ogsaa Mikkel Kristensen Kolds Fader havde været Skomager i Thisted. Familien siges at nedstamme fra Tordenskjolds Kammertjener, hvis Navn var Kold.

Kristen M. Kold blev døbt hjemme Dagen efter sin Fødsel. Den 28de April holdt hans Moder sin Kirkegang, og den 22. Maj s. A. blev Barnet fremstillet i Thisted Kirke. Som Faddere den Dag var indtegnede: Pigerne Maren Kirstine Kristensdatter Jannerup, Væverske, Skomager Kristian Kolds Datter Johanne og dennes Fader Kristian Kold, Murer Jens Kløv og Skrædder Anders Kristensen Jannerup, alle af Thisted.

Kristen Kold havde fem Søkende, en Broder og fire Søstre, alle yngre end han. —

»For at vi kan udvikles i Kærlighed, maa vi leve i Samfund. Vi trænger til at leve i Samfund med nogle, som vi kan elske, og som elsker os igen. Der er sørget saa godt for, at vi kan blive modtaget af et Samfund, naar vi fødes til Verden, nemlig Hjæmmets Samfund. Her udvikles Kærlighedsspirerne hos det lille Barn. Det har let ved at finde sig til Rette i dette lille Samfund, men et større kan det endnu ikke magte«. ¹ — Saaledes har Kristen Kold engang sagt. Herved har han særlig tænkt paa sit eget lille Hjæms Samfund, hvori han fik Kærlighedsspirerne i sit Barnehjærte udviklede, saaledes at de brød friske igennem hans ejendommelige Thybo-Natur.

Denne havde han for en stor Del taget i Arv efter sin Fader. Sin aandelige Kærligheds Opdragelse skyldte han væsentlig sin Moder.

I en Afhandling, »Om Børneskolen«, har Kold meddelt følgende Tidsbetragtning: ²

»Som det gaar med hele Folkeslag saa vel som med enkelte Personer, at naar Aanden forlader dem, tage de Form for Aand, Skin for Virkelighed og Middel for Hen-

sigt, saaledes gik det os i Slutningen af det attende og Begyndelsen af det nittende Aarhundrede med Hensyn til vort Undervisningsvæsen.

Kristendommen hos os sang paa det sidste Vers og lod til ganske at skulle udryddes af den franske Vantro og moderne Oplysning, der havde sine mægtige Talsmænd i Voltaire i Frankrig og Frederik den Store i Prøjsen.

Læren om Fornuftens endelige Genindsættelse i sine Rettigheder som den eneste Guddom, der var værd at dyrke, fandt Indgang i en stor Del af Europa, ogsaa hos os. Selv hos Almuen viser sig tydelige Spor af Forventningen om det Gyldenaar, denne Erkendelse skulde skabe.

Den evige Fred og slige Ideer uden historisk Grundlag modtoges som Trosartikler af Almuen, medens Frihed for tøjlesløse Lidenskaber begejstrede den dannede Ungdom, der søgte at sønderrive alle de gamle Baand og tilintetgøre al Historie, for uhindret at kunne leve for Øjeblikket, og fandt sin fattige Trøst i den Tanke: om hundrede Aar er alting glemt.

Sætninger som denne: »Biblen er kun til for at holde de uvidende i Tømme, ingen fornuftig tror derpaa«, blev og bliver endnu prædikeret paa Tagene . . .

I Frankrig og en stor Del af Tyskland rettede man Læren efter Livet og jublede. Thi den græder ej for Guld, som Guld ej kender.

Men vi Nordboer have i Sandhed ejet det sande Guld, en herlig Udſigt til et daadrigt og et sammenhængende Jordeliv, med en frydefuld Evighed som Kronen derpaa. Og Brudet paa Kæden var hos os heller ikke større, end at mange af os, som nu leve, have set vore Bedsteforældre vandre paa de gamle Veje. Mindet havde vi og elskede vi. Og omendskønt ogsaa vi fulgte de forvildende Toner, saa laa der dog i Hjærtedybet en Anelse om, at de ny Veje vilde ende med Forskrækkelse, medens de gamle lukkede deres Øjne med levende Haab paa Forklarelser hinsides Graven. Derfor rettede man hos os kun for en

Del Læren efter Livet, og mange beholdt Beskrivelsen af de gamle Veje og mente: ere de end for trange for os, vi ville dog forkynde dem for vore Børn, at maaske de kunne følge dem«.

Med disse Ord har Kristen Kold karakteriseret det aandelige Udseende, som hans Barndoms Samtid i det store og hele her i Landet bar til Skue. Men han har tillige heri aflagt Vidnesbyrd om, at hans nærmeste Slægt, hvortil ogsaa hans Bedsteforældre hørte, vandrede paa de gode og gamle Veje.

Kolds Mormoder, som boede i Hus med dem, var god til at fortælle Børnene Historier.

Da hun skulde dø, hørtes der Varsel derfor. Det støjede og larmede paa Loftet lige over deres Hoveder. Der laa en Dynge Korn deroppe. Den maatte de saa op til og maale ud af til Begravelsesgildet, da den gamle døde.³

Kolds Faders Fæster, der paa den Tid var meget gammel, fortalte ham Legender. Bl. a. fortalte hun nok den om Vorherre og St. Peder, der ikke vilde bøje sig ned efter Hestekoens, som laa paa Vejen, hvor de gik. Da holdt Vorherre sig ikke selv for god til at bukke sin Ryg, for at han siden kunde lære St. Peder at krumme Ryg, idet han lod de Kirsebær, han havde købt for Hestekoens, falde til Jorden et for et og Peder samle dem op, for derved at læske sin Tunge under den brændende Hede.

Blandt Kolds Faddere var Murer Jens Kløv. Han var gammel Ungkarl og boede »paa Knaggen« lige over for. Meget af sit Murerarbejde havde han i Kirker og Præstegaarde. Derved var det nok bleven Tilfældet, at han kunde mange Genganger- og Spøgelsehistorier. Saa snart Kristen Kold ji sine Børneaar saa, at Jens Kløv kom hjem, løb han straks over til ham, satte sig paa hans Knæ og sagde: »Fortæl nu«. Barnet fulgte Fortællingen saa levende, at han ofte troede sig omringet af Spøgelserne selv og trak Benene til sig, fordi han var bange for, der skulde komme et Spøgelse og tage fat i dem.⁴

Der var endvidere i Thisted et Par gamle Folk. De havde gaaet i 18 Aar og ventet paa hinanden, inden de gav deres Kærlighed Udtryk i Ord. Da de omsider blev forlovede, blev der straks lyst for dem og de holdt Bryllup. Hos disse gamle Folk kom Drengen ofte hen og hørte Eventyr. Opmærksomt plejede han da at vente paa at høre noget om Helten i Historien, om ham, der reddede Kongedatteren og fik hende tilligemed det halve Kongerige.

Naar han da havde hørt og ventet, til man begyndte at skildre Helten med det lange Sværd i Haand, saa klappe han i Hænderne og raabte: »Nu kommer han, nu kommer han!« Blev han saa spurgt om, hvem der da kom, svarede han blot: »Det véd jeg godt«. Og han vidste det ogsaa godt.⁵

Det var for Drengen, som om Solen skinnede meget klarere i disse Huse end i andre. Det forekom ham, som om Kaffen, han fik der, var meget bedre end den, han fik andetsteds. Han syntes, at der var saa varmt og hyggeligt i de Huse, hvor disse Historier blev fortalt, medens der derimod i de andre var saa sort og koldt.

I sin Afhandling »Om Børneskolen« skriver Kold: »Hvorledes nu vore Børn ønske at oplyses, kunne vi straks faa at vide, saa snart vi henvende os til dem. Og Svaret lyder: Fortæl os et Eventyr. Vi kende endnu fra vor Barndom det sidste Hold af de mange frivillige Lærere og Lærerinder, der med kærlig Omhu for Børnene tog sig af deres Undervisning ved at fortælle Eventyr og Sagn for dem, snart af gudeligt Indhold, snart om Kæmper og Dværge. Og uberegnelig er efter min Mening den gavnlige og glædelige Indflydelse, denne stille Virken har haft. Men det fornemme Smil og den bitre Spot har endelig i vore Dage bragt den til at ophøre«.

Det er sin egen Barndoms ovennævnte frivillige Lærere og Lærerinder, Kold herved tænker paa.

Men ganske isærdeleshed har han sin egen hjærtelige Moder, Kirsten Marie, i Tanke.

Hun var en aparte en, en ejendommelig Personlighed. Ingen af dem, der omgikkes hende, forstod hende. Og det er tvivlsomt, om hun forstod dem. Men ét forstod hun dog temmelig godt. Og det var, hvorledes de skulde hjælpes, naar de fejlede noget. Hun brød sig ikke meget om Mennesker uden netop i den Retning at hjælpe dem, naar de fejlede noget. Hun søgte sjældent Selskab med nogen. ⁶

Kirsten Maria Kristensdatter var fra Landsbyen Jannerup i Nærheden af Thisted. Hun var en temmelig høj Kone med lange, skarpe Ansigtstræk. Hendes daglige Dragt var paa Bondevis: en Sirtses Hue paa Hovedet, om Armene strikkede uldne Ærmer, enten røde eller grønne, og saa et Hvergarns Liv og Skørt. ⁷

Kolds Moder var, fra hun var 9 Aar, bleven opfostret hos et Par livsglade, godhjærtede Ægtefolk.

Naar hun skulde ud at flytte Faarene, som stod tøjrede et kort Stykke Vej borte, og det var koldt, pakkede den omhyggelige Fostermoder hende ind imod Kulden. Og da det kun var fattigt for dem, vare Klæderne, hun fik paa, ikke fri for at være lidt pjaltede. Men naar hun havde faaet Pigen indpakket, klappede hun hende, saa hende saa mildt ind i Øjnene og sagde: »Naa, bitte Kjesten! rend nu, Pjaalt op paa Pjaalt, saa gaar Fattigmand ikke koldt«. »Og«, sagde Kolds Moder, »naar hun havde sagt det, brød jeg mig hverken om Kulde eller Blæst, jeg sprang saa let og kunde gerne gaaet i Ilden for hende«.

Moderen var den første, siger Kr. Kold, der begyndte at fremkalde en folkelig Oplysning hos ham, at gøre ham til folkelig Oplyser. Og det gjorde hun, uden at hun vidste det; thi hun var ikke nær saa klog som han.

Kolds Moder var overordentlig dygtig baade til aandelig og legemlig Gerning. Hun havde uafslædig travlt med at arbejde. Og hun var nødt dertil; thi Kolds Forældre var fra Begyndelsen af fattige Folk; men lidt efter lidt

arbejdede de sig op til at blive, hvad man kalder velhavende.

Naar Børnene skulde lege hjemme, og de ikke havde noget at lege med, saa laante Moderen dem sit Fingerbøl, og saa lavede de Oste af Sand, og det blev de ved med, saa længe til det ikke længere var morsomt. Saa var der en og anden iblandt dem, og det var ofte Kristen Kold, der var saa »skarnagtig« at ville more sig med at slaa de andres Oste om. Og saa skete det ofte, at hans Moder gav ham et Ørefigen og sagde: Du er en grim Dreng. Men det var ogsaa mange Gange Tilfældet — og det var det, som hjalp til at fremkalde hans Udvikling — at hun sagde: Kom, Børn, lad mig fortælle Jer en Historie. Og naar hun saa havde fortalt den, saa kom der Liv og Munterhed igen, saa kunde de igen begynde paa den opbyggende Virksomhed med at lave Sandoste og forglemme den nedrivende Virksomhed.

Kold kunde ikke dengang forstaa, hvorledes det kunde have en saadan Virkning, at de havde faaet en Historie at høre om store og lille Peer, eller hvem det nu var. Hans Moder havde en ni, ti Historier, og dem fortalte hun saa ofte, at de kunde dem udenad, saa at de kunde rette hende, naar hun sagde et Ord fejl. Men vist var det, at naar de havde hørt Historien, kom der altid en saadan Livlighed tilstede igen, at de kunde begynde at lege.

Derved gik det siden op for Kristen Kold, hvad Virkning noget saadant kunde have paa Børn. Og derved kom han til at tænke paa, at det, han egentlig skulde komme til, for at blive Folkeoplyser, det var, at han først skulde lære at kende Ordets Magt til at tale til Hjertet og gøre Menneskene skikkelige og glade, fri og lykkelige.

Kirsten Marie var en troende og kristelig oplyst Kvinde. Hun var af en from Slægt. — I 10 Aar havde hun tjent den retsindige Amtsprovst Karstensen i Thisted, som var en født Alsinger.

Men hvad der særlig havde bragt hendes Hjærte til

at gløde for Guds Rige, var et friskt og mærkeligt Vidnesbyrd, som den ny residerende Kapelan aflagde Søndag efter Søndag oppe i den store, kønne Sognekirke.

Den 23de Februar 1827 var nemlig Hans Agerbæk bleven udnævnt til residerende Kapelan i Thisted og Sognepræst i Skinnerup. Han var dengang 29 Aar gammel og havde nylig holdt Bryllup med sin kærlige, trofaste og praktiske Hustru, Marie Frisenberg.

Præsten Agerbæk blev snart klar over, hvor vanskelige Forhold det var, han nu kirkeligt talt var kommet ind i. Maadelig bevendt stod det med Thistedboernes Sædelighed paa den Tid. Han kaldte siden Thisted »en Højskole for Drukkenskab«. Og han har fortalt, hvor krænkende det var for ham, at han maatte gaa rundt til hver især af Borgerne for at faa sit Offer. Hans Formand gik om i Præstekjolen. Men det vilde

H. Agerbæk.

Agerbæk dog ikke; det syntes ham forargerligt.

Han knyttede nu sit Haab til Ungdommen og lagde en stor Del af sine Kræfter ind i Arbejdet for denne. Ikke blot naaede han at faa flere $\frac{1}{2}$ af sine Konfirmander i Tale med sit kristelige Vidnesbyrd. Men i den Privatskole, han oprettede, som var en fortrinlig Skole, blev han til god Hjælp for enkelte af »Bedsteborgernes« Børn.

Derimod kneb det stærkt for Agerbæk, naar han skulde prædike i Kirken om Søndagen.

Det faldt nemlig haardt at samle Kirkefolk i de Dage

i Thisted. Hans varme og stærkt kristelige Forkyndelse blev gennemgaaende mødt af Ligeegyldighed. ⁸

Der var kun nogle ganske faa, som egenlig brød sig om at høre den ny Kapellan. I deres Tal var Kristen Kolds Moder. Men hun var da ogsaa til Gengæld saa optaget med hele sin Sjæl af hans Prædiken og Gerning og holdt saa meget af ham, at det var en hel ualmindelig Kærlighed. Kirsten Marie kunde græde, slaa i Bordet og skænde paa alle andre Præster og Oplysere, naar hun kom i Tanker om Agerbæk. Som han var, skulde de andre være. Amtsprovsten, hvem hun havde tjent i en Række af Aar, boede i en stor Gaard henne paa Torvet, hvor han tillige havde Plads til sit store Kreaturhold og til Landvæsenet, som dengang hørte Embedet til. — Om ham sagde hun, at hans Kalve døde for ham, men det gjorde de ikke for Agerbæk. Det var hendes Betegnelse for, at Agerbæk ved sin Barnetro lagde alt i Guds Faderhaand.

Af sin Moder lærte Kristen Kold at læse hjemme, inden han kom i Skole. Allerede i sit sjette Aar kunde han læse højt for hende i Biblen. Og hun fortalte saa sine Børn om Vorherre, hvorledes han vaager over os og al Tid gerne vil hjælpe os. Derfor formanede hun dem ogsaa til, naar de kom i Nød eller Fare, da altid at huske paa at bede til Gud. Han skulde da nok hjælpe dem. Kristen Kold fik rigelig Lejlighed i sit Liv til at erfare den dybe Sandhed, som denne hans Moders Formaning gæmte.

Den første Gang, han erfarede denne Sandhed, var da han var 10 Aar. Hans Fader havde en Aften sendt ham i Byen med et Par ny Støvler. Det var mørkt udenfor. Drengen var ikke synderlig glad ved at skulle ud. Ogsaa havde han nylig hørt en Spøgelsehistorie af en fremmed Kone. Han stod imidlertid og saa hen til sin Moder, som stod i Køkkenet og passede Maden og lod som ingen Ting. Hun havde nemlig sagt til ham: »Naar du er i

Nød, raab saa paa Vorherre, saa skal han nok hjælpe dig og være dig nær«. Og dermed gik han ud i Mørket.

Bange var han, bange ved hvert Hjørne, som han skulde dreje om ad. Saa kom han til en Gade, hvor der var et Bræddeskur. Og her syntes han, der stod to store Soldater, som truede ad ham. Bange blev han nu for Alvor.

Han vidste ikke, hvorledes han skulde komme forbi. Da tænkte han med det samme paa sin Moders Ord: »Raab, naar du er i Nød . . .«. Og Drengen gav sig straks til at raabe: »Hjælp mig, Gud«. Og med det samme brød Maanen frem gennem den mørke Sky. Det blev lyst om ham. Og han saa, at de to Soldater, han var bleven saa bange for, var kun nogle, Drengene havde malet med Kridt paa Skuret. Han blev nu glad og fuldførte frimodigt sit Ærinde. Var han bange, da han gik hjem fra, saa kom han syngende hjem, saa hans Moder undrede sig over ham: »Men Kresten«, sagde hun, »jeg havde ikke troet, du kom syngende hjem!« Og saa fortalte Drengen hende det hele.⁹

Der var ikke synderlig Tale om Overtro i Kristen Kolds Barndomshjem. Dog troede baade hans Fader og Moder paa den Lykke, som Husnissen kunde bringe. Hver Juleaften blev der sat et Fad Grød ud til Nissen, for at han ikke skulde bære Lykken bort. Spøgelsehistorier derimod kunde Kolds Moder aldrig fortælle sine Børn. Og Hekseri og onde Aanders Spil vilde hun slet ikke tro paa.

Men saa hændte det sig en lys Sommeraften, at hun sad ene hjemme med sine Børn. Kristen Kold var dengang mellem 12 og 13 Aar. Da hørte de alle med ét som tre Trin af Træsko paa Loftet oven over dem. Det gjorde et underligt Indtryk paa dem. Og der blev ganske stille i Stuen.

Men kort efter ser Kolds Moder ud af det lille Vindue, som sad i Sovekammervæggen for at bringe Lys til

den skraa Loftstrappe uden for. Og hun ser da som noget sort tringle ned ad Trappen.

Kristen Kold sad i Stuen ved Siden af Sovekamret, til hvilken Døren just stod aaben. Da saa baade han og hans Moder ligesom to sorte Pudler med gloende Øjne rulle over hverandre midt ind i Stuen. Med det samme blev det helt mørkt. Kolds Moder skyndte sig at lukke Døren til Stuen og sætte sig paa Sengekanten med det Udraab: »Vorherre være med os, for Jesu Kristi Skyld«. De andre Børn, der var bleven mageløst forfærdede, skyndte sig hen og puttede deres Hoveder i Moderens Skød.

Men hun sagde til dem: »Nu vil vi ikke mere sige, at der ikke er Troldom og Hekseri til. Men nu vil vi bede til Gud Fader: Led os ikke ind i Fristelsen, men frels os fra det Onde«.

Under hele dette Optrin havde Kristen Kold siddet ene og ganske rolig, uden at tabe Ligevægten, inde i den tillukkede Stue.

Kolds Fader var ikke tilstede ved den Lejlighed. Han var ude paa Landet for at hjælpe nogle Bønder til rette i en Arvesag, hvortil de havde tilkaldt ham. De frygtede nemlig for, at en Slægtning af dem, en Bondekone, som havde Ord paa sig for at være en Heks, skulde ved sine onde Kunster tage hele Arven til sig.

Omtrent samtidigt med den uhyggelige Tildragelse i Hjemmet skulde Kolds Fader ude paa Landet »med en Trumf« have erklæret, at der var intet Hekseri til i Verden.

Ogsaa havde Skomager Kold dengang paa sit Loft en Del Varer, som en rig Købmand i Byen, der var i Slægt med ham, havde bedet om Husly til. Det var indsmuglede Varer. Men derom var Kolds Fader dengang uvidende.¹⁰

Kristen Kold gik i den almindelige Almueskole i Thisted. Den laa oppe ved Kirken. Egenlig var Degnen Lærer. Han hed Kyllesbæk, men da han var en gammel Mand, holdt han Hjælpelærer. Dennes Navn var Petersen.

Hos ham og den efterfølgende Degn, H. Munch, nød Kold Undervisning.

I sin Afhandling, »Om Børneskolen«, siger han om sin Tids Skolegang: »Havde man istedetfor at lade Børnene lære Balles Lærebog og Birks Bibelhistorie, fortalt Bibelhistorien, Kirkehistorien, Legender o. s. v., da var man vist kommen meget videre. Thi man havde fundet aabent Øre hos Barnet, og derigennem Vej til Hjærtet, medens Lærebog og Bibelhistorie blev siddende udenpaa. Jeg kan godt erindre fra min Barndom, at ikke et eneste Stykke af Balles Lærebog gjorde Indtryk paa mig, og kun ét Stykke af Bibelhistorien, det nemlig om Martyrerne i Makkabæernes Bog, som gik mig saa nær til Hjærte, at jeg græd, hver Gang jeg læste det.

Alt det øvrige var hos mig, og jeg tør sige ogsaa hos de andre Børn, kun en udvortes paaklinet Mening, som ikke engang havde Indflydelse paa Tankegangen, langt mindre paa Livet. Havde man istedetfor de almenyttige Lærebøger fortalt os danske Folkesagn og Eventyr, saa havde man meddelt os Stof til Eftertanke, og sat Sjælen i Virksomhed, medens den bestandige Opplapren af Læsebøgerne kun bevirkede Kedsomhed, som vi søgte at fordrive med den fattige Fornøjelse at samle Sandet i Tytter med Fødderne paa Gulvet.¹¹

Det var derfor ikke saa underligt, at Drengen var ked af Skolen og gerne skyndte sig hjem. Nu gaar man fra Nord af ind i »Strømstræde« ad en Bro³ over Aaen. I Kolds Drengaar var der her et Vadested, som han og de andre Drengene hellere valgte at sjappe igennem, naar de skulde hjem fra Skole, istedetfor at gaa et Stykke længere mod Vest, hvor Broen dengang var.

Blandt de Hjemmearbejder, som Drengen gav sig af med, var ogsaa Tegning. Han prentede saaledes ganske nydeligt »Fader vor« med Snirkler paa. Det kom til at hænge paa Væggen i en af Stuerne.

En Festdag i Skolen oprandt for Kristen Kold, da

han selv en Gang hørte Pastor Agerbæk fortælle. Han blev saa glad ved at høre ham, at han, da han kom hjem, sagde til sin Moder: Maa jeg ikke gaa op at besøge Præsten?

Nej, sagde hun, det er ikke værd, hvad vil du ham? — Ja, jeg vil derop, sagde Drengen. — Nej, det kan ikke gaa an, sagde hun. — Ja, men jeg gaar dog saa ofte op til Provsten, svarede han. — Det er en anden Sag, sagde hans Moder; thi Provst Karstensen har jeg tjent i 10 Aar, men til Agerbæk maa du ikke gaa op. — Ja, Moder, sagde han, jeg tror, at jeg gaar derop alligevel. — Hvad vil du da sige til ham, spurgte hun. — Jeg vil sige, at jeg vil tale med Præsten.

Kristen Kold gik hen til Agerbæk. Men da han kom ind i Gangen, saa han saa mange Døre. Han vidste ikke, hvilken han skulde banke paa. Og saa frygtede han for, at han skulde banke paa den fejle. Da han imidlertid var kommen ind i Præstens Forstue, turde han ikke gaa ud igen; thi saa vilde man tro, at det var en Tyv.

Han bankede paa. Og saa var det saa heldigt, at Agerbæk selv lukkede op. Han sparede Drengen for den Ulejlighed at begynde en Samtale; thi han begynde selv at tale med ham.

»Jeg har set dig i Skolen«, sagde Agerbæk, og derpaa gjorde han ham nogle Spørgsmaal, blandt andet, hvorledes hans Moder havde det. Da Drengen havde svaret herpaa, forærede han ham fire Bøger, hvoraf den ene hed den fromme Landsbypige, som han læste med stor Fornøjelse.

»Den fromme Landsbypige, en sand Fortælling«, var 1822 bleven oversat fra det Franske og optaget i Christian Frederik Rønnes Samling af evangeliske Fortællinger og Afhandlinger.

Kold var saa glad over sit Besøg hos Agerbæk, thi han sagde noget, som hans Hjærte blev glad ved, og det var just ikke Tilfældet med det, han til daglig Brug hørte i Skolen.

Sin bedste Oplysning som Barn fik Kristen Kold i Hjemmet af Moderen. De Ord, hun talte til ham, er som den første Nøgle til Forstaaelse af hans senere saa betydningsfulde Manddoms Virksomhed. I hans Højskoleforedrag kom ogsaa dette stadigt frem: »Min Moder sagde.«

Adskillige ejendommelige, ordsprogsagtige Udtryk, som Kold siden brugte, havde han fra sin Moder. Saaledes anvendte han af og til dette Udtryk: »Bunden som en Hund til en Pølse«.

Kristen Kolds Fader var en mageløs forstandig Mand, flittig og nøjsom. Han holdt mest af at sidde paa sin Skomagerstol og var glad derved til det sidste. Da han lidt efter lidt havde arbejdet sig op til Velstand og havde sparet saa mange Penge sammen, at han kunde købe et Stykke Jord, saa blev det hans Hustru, der ogsaa kom til at staa for Landvæsenet.

Efter Kristen Kolds senere Udsagn tjente hans Fader saameget, at han kunde faa en lille Kobberkedel fuld af Specier til hvert af Børnene. Disse Kedler stod paa Rad ved hans Seng. Og naar Tiden kom, at Børnene skulde ud i Verden, blev Kedlerne trukket frem og tømte efter Tur.

I sit ellefte Aar var Kristen Kold bestemt til at være Skomager ligesom sine Fædre. Men hans Fader fandt, at Fingrene sad saa daarligt paa ham og at han havde saa ringe Anlæg, at han blev helt vred og fortrædelig derover.

Faderen sagde: da jeg var elleve Aar, kunde jeg sy Tobaksdaaser og Tegnebøger ligesaa smukt som nu. — Ofte satte han Sønnen i rette. Denne havde for Skik, naar han skulde knappe sin Vest op, saa tog han og rev den rask op. Men derover blev hans Fader fortrædelig og sagde: »Du bliver til ingenting i Verden. Naar jeg gaar forbi et Gadehjørne, hvor det blæser, saa nænner jeg ikke engang at knappe min Frakke, for ikke at spolere Knaphullerne.«

Det var forskrækkeligt for Drengen bestandig at høre, at han skulde blive saadan et sølle Skrog.

Han gik til sin Moder og sagde: Er det dog sandt, at jeg bliver saa sølle. Jeg synes dog, at jeg er den dygtigste i Skolen. Hun svarede ham: Du er god nok, min Dreng. Men det var en daarlig Trøst.

Da han havde været i Skomagerlære $1\frac{1}{2}$ Dag, kom hans Moder om Eftermiddagen Kl. 3 og tog ham stiltiende ved Haanden og trak ham op af Bænken, som han sad paa, og sagde blot disse Ord: »Kom du, min Dreng, du skal ikke være Skomager.«

Fra den Tid af var der ikke Tale om andet, end at Kristen Kold skulde være Skolemester, endskønt Degnene var de foragteligste Folk, hans Moder vidste af at sige. Drengen maatte bestandig høre: »Du duer ikke til andet, derfor skal du være det. Det er det bedste, udelige Mennesker kan komme til; thi naar Degnene blive gamle, saa bliver der slaaet Melgrød op paa Væggene med Søm, saa at de kan gaa og slikke den af.«

Da han var tretten Aar gammel, talte hans Moder med sin gamle Husbond, Amtsprovst Karstensen, om han vilde skaffe hendes Søn en Lærerplads.

Amtsprovsten førte da ogsaa Kold ud til Faartoft Skole, en halv Mil fra Thisted.

Her maatte den unge Knøs katekisere over det Sted i Balles Lærebog, der lyder: Erfaringen viser, at Menneskene ere ikke saa gode, som de burde være. Den gamle Amtsprovst fandt det overordenlig godt med Katekisationen. Og dermed var Hensigten naaet.

Men Bønderne saa paa den unge Kold og sagde: det er jo en Købstaddreng. De troede, at han vilde sige: og det er nogle Bønder fra Landet.

Men det kunde han nu ikke sige, efterdi han ligesom sin Moder syntes bedst om de af deres Kunder, der var Bønder fra Landet.

Hvad der var endnu værre, det var, at en Del af

Børnene i Faartoft Skole var større end deres ny Lærer. Kristen Kold var dengang, ligesom ogsaa siden hen som Mand, lille af Vækst.

Det gøs i ham ved at tænke paa, at han skulde være deres Lærer, men saa faldt det ham ind, at han skulde holde en Tale. Og det var den første, han har holdt. Han sagde da baade til Børnene og Forældrene og alle de Tilstedeværende:

I er meget større end jeg. Og skal det komme an paa at slaas, saa kan I banke mig. Men jeg har ikke til Hensigt at slaa Eder. Og derfor haaber jeg ogsaa, at I ikke ville slaa mig. Men snart vil I erfare, at jeg er klogere end I. Men hvis I ere kloge, saa søger I at lære noget af mig.

Dette fandt Bønderne var et Ord i rette Tid, og baade deres og Børnenes Ansigter oplaredes.

Ved denne Lejlighed var det, at Amtsprovst Karstensen vendte sig til de to tilstedeværende Skolepatroner og sagde: »Det maa I vide, I skal holde mig ham fri for Lus og Fnat, for hans Moder er en renlig Kone«. I de Aar var nemlig sligt Utøj meget udbredt i de Egne. En Præst kunde nemlig blive smittet deraf, naar han f. Eks. var paa Sygebesøg. Der var derfor god Grund for Amtsprovsten til i dette Stykke, saavidt som muligt, at værge sin lille Klient.

Naar Kold senere fortalte om dette Optrin, læspede han gerne efter Amtsprovsten, medens han, saavidt vides, ellers aldrig efterlignede noget Menneskes Røst.¹²

Saa holdt da Kristen Kold Skole for Bønderbørnene i Faartoft. Og der forefaldt bl. a. en lille mærkelig Begivenhed, som vidner om, hvorledes Barnet rigtigt levede i ham endnu.

Der var bleven sagt ham, at han ikke maatte spille Kegler med Børnene, for saa tabte han sin Respekt. Men Naturen gik over Optugtelsen. En Middagsstund gik han ned paa Gaden for at spille Kegler. Der boede lige over-

for en skikkelig Mand, i hvis Hus han ogsaa syntes, at Solen skinnede klarere end andre Steder. Thi dengang kunde han endnu kende Forskel derpaa. Denne saa ham fra sin Port og kom ned til ham. Kold tænkte da ved sig selv: nu skal du staa til Skrifte. Han syntes ikke, det var saa rart for en Skolemester at blive taget i Skole for en saadan Barnagtighed.

Han smed derfor straks Keglerne fra sig. Men Manden sagde blot: Kristen Kold, vil du ikke følge med mig hjem. Dette gjorde han ogsaa. Manden sagde ingenting undervejs. Da de kom ind i Stuen, satte han sig ved Bordenden og Kold paa den øverste Skammelende. Saa! tænkte den unge Lærer, nu kommer det; men der blev endnu intet sagt til ham. Manden bad blot sin Kone om at skænke en Kop Kaffe til sig selv og en til Kold. Denne begyndte at blive let om Hjærtet og tænkte, at han ingen Skænd skulde have. Men da Kaffen var skænket, sagde Manden til ham: Du skal ikke spille Kegler med Skolebørnene, men du maa komme op i min Gaard i Middagsstunden, saa skal min Søn, som er konfirmeret, spille med dig.

Kold blev saa forunderlig glad, at han svarede ham: Det gøres saamænd ikke behov; thi jeg kan godt lade være at spille Kegler, naar det skal være. — Nej saamænd kan du ikke, min Dreng, sagde han; det var ogsaa Synd at forlange af dig, og tror du, at jeg vil tage noget fra dig uden at give dig noget bedre istedet, tror du, at jeg vil tage Keglespillet med Børnene fra dig, uden at give dig min Søn at spille med! — —

Men følgende lille Træk fra det samme Tidspunkt, 1829, oplyser os tillige om, hvorledes det uforbeholdne Sandheds Vidnesbyrd allerede fandtes hos den trettenaars Dreng.

Kristen Kold fik til en Tid sin Kost hos en Kone i Faartoft, der havde det meget snavset i sit Hjem. En Dag, Kold kom ud i Køkkenet til hende, fortalte han hende

hendes Fejl ligefrem. Men Konen blev vred, tog en Aal, der laa paa Bordet og smurte ham om Ørene med den.

Selv i sine ældre Aar skal Kold med Harmen have talt om denne den eneste legemlige Revselse, han havde faaet af fremmede, og det endog af en snavset Kærling.

Den første Søndag efter Paaske 1830 blev Kristen Kold konfirmeret i Thisted Kirke. Agerbæk var i Marts det samme Aar bleven forflyttet til Bredstrup Sognekald. Ellers var han nok kommet til at konfirmere ham. Sognepræsten, Amtsprovst Karstensen, der nu var 81 Aar gammel, havde i længere Tid haft personel Kapellan. Paa den Tid havde han en Kapellan Lund. Denne kom da til at konfirmere Kristen Kold.

Sit Konfirmations Vidnesbyrd fik Kold dokumenteret paa et Ark stemplet Papir til 42 Rigsbank Skilling Sølv. Det hedder heri: »I Henseende til Kundskab og Selvtænk-somhed siges han i Kirkebogen at have Fortrin for Aarets øvrige Konfirmander, der alle roses for at have været unge Mennesker af god og ulastelig Sædelighed og antagelig Kristendoms Kundskab«.

Og føjes der saa til:

»Fra 1ste Maj 1831 og indtil 1ste Novbr. s. A. har han været Lærer i Faartoft Omgangsskole, og jeg har i den Tid haft Grund til at være tilfreds med hans Flid og Opførsel«.

P. Rasmussen,
const.

Paa samme Dokument har Kristen Kold faaet Attest for at have været til Alters dels i Thisted, dels paa Landet i Tidsrummet 1831—34.

Og endelig findes der følgende Attest optegnet paa det samme Dokument:

»Foreviseren heraf Kristen Mikkelsen Kold har tjent mig i 3 Aar og undervist mine 3de Børn i de første Børnelærdomme til min største Tilfredshed og Fornøjelse.

Hans Opførsel og Sæder har i min Tjeneste været gode. Jeg ønsker ham i hans ny Stilling al mulig Lykke.

Koustrup den 1ste November 1834.

Lillelund«.

I den midterste Del af Thy ude i en øde, kedsommelig og barsk Egn, en Mil fra de hvide Klitter, ligger den lille Herregaard Koustrup i Sønderhaa Sogn. Den ejedes af Proprietær Lillelund. Her var det, Kristen Kold skulde tilbringe Tiden fra sit 15de til sit 18de Aar med at under-

Herregaarden Koustrup.

visse Proprietærens Børn, to Smaapiger, hvoraf den ældste var elleve Aar, og en lille Dreng, der var henved 7 Aar, da Kold rejste. Drengen, som da havde lært at læse af ham, var den senere Sognepræst i Tæbring paa Mors, H. B. Lillelund.

Man havde i Sønderhaa lige til Kristen Kolds Ankomst haft en ung begavet Sognepræst J. Kristian Sørensen. I de første Aar havde dennes Prædikener gennemgaaende været, hvad han selv kaldte dem, »æstetiske

Prædikener«. Men i de sidste Par Aar, Kristian Sørensen var Præst i Sønderhaa, foregik der en betydelig Forandring med ham, idet Kristendommen brød igennem hos ham og bragte ham til bestemt at tage Parti med Herrens Venner og til at stille sig paa de Troendes Side.

Da Kr. Sørensen i Sommeren 1831 flyttede over til Mors som Sognepræst i Solbjærg og Sundby, udtalte han som sit kæreste Ønske, at hans Eftermand dog ret maatte blive en ægte kristelig Lærer. Og dette gjorde han særligt for de Unges Skyld, af hvilke dog nogle havde begyndt at faa noget Begreb om Kristendom. Det var ikke i Hovmod, at han talte saaledes. Han priste alene den Herre derfor, som af sin uendelige Naade kaldte ham fra den verdslige Visdoms overtalende Ord til sit Evangeliums enfoldige Forkyndelse. Han kunde ikke se andet end, at største Delen af de gamle i Sønderhaa var »bundne i Verdensstrikker«, saa hos dem vilde der ikke udrettes stort. Dog man kunde jo ikke vide det. Maaske nogle Alvorstanker kunde opstaa hos enkelte, naar den ny Præst ret forstod at kaste Garnet ud paa Dybet.

Men, siger han, saavidt han kunde mærke det af en Samtale, han havde haft med ham, lod han ikke til at have Kristendommen ret kær, saa han elskede den overalt.

Kristen Kold kom altsaa ikke til at nyde godt af Præsten Kr. Sørensens Prædiken, medens denne var i Sønderhaa. Men han skulde kun nogle faa Aar efter komme i en hjærtelig Forbindelse med denne sjeldne Mand, der kort efter blev kendt som »Provst Sørensen« paa Mors.

Samtidig med sin Lærergerning skulde Kristen Kold hjælpe til paa Koustrup i Haven med Gravning og andet Havearbejde. Hans aarlige Løn var 22 Kroner.

Kold havde imidlertid ikke megen Lyst til at tage Del i Havearbejdet. Han begyndte derimod i Tjenestefolkernes Kreds i Borgestuen, hvor ogsaa han havde sin Plads, at tale højt om, at det var altfor lille en Løn, saavel han selv som de andre fik for deres Arbejde.

Dette kom Lillelund for Øre. Og han satte Kold i rette, fordi han prædikede »revolutionære Ideer« for Tjenestefolkene. Dette Udtryk forstod Kold ikke, hvorfor han gik op til Sognepræsten i Sønderhaa for at faa ham til at forklare det.

Om det lykkedes den ny Sognepræst tilfredsstillende at forklare de fremmede Ord for Kold, vides ikke. Men vist er det, at Kold siden hen paa sin Højskole af og til tog dette Træk af sit Liv frem for at advare de Unge imod at opstille Fordringer om en høj Løn, naar de saa ikke samtidigt vilde gøre Arbejde og Gavn for Lønnen.

I Folkestuen paa Koustrup var det ogsaa, at den unge Huslærer lærte Tjenestefolkene Holbergs Komedier. Han fordelte Rollerne imellem dem til uhyre Morskab for dem, »enten saa vedkommende sagde det rigtigt eller fejlt«. Den ene skulde være Pernille, den anden det, og den tredje det.

Ogsaa læste han Holbergs Peder Paars højt for dem. Og fordi han var en Jyde, kunde han fornøje sig ved den satiriske Poesi, der har hjemme hos hans Landsmænd, Thyboerne.

En Husmand, som dengang tjente paa Gaarden, mindes endnu saa levende Kolds Oplæsning. »Det var i Almindelighed noget til at grine af«, sagde han, »men undertiden læste Kold ogsaa noget, der var meget alvorligt, det var som Guds Ord«.

Samme Husmand kom en Dag gaaende udenfor Herregaarden og traf der Kold staaende ude i et usædvanligt stærkt Blæsevejr. »Hvorfor staar du her«, spurgte Husmanden. Jo, Kold vilde se, om han ikke kunde udforske, hvad Blæst egentlig var for noget. Manden troede, det var ikke rigtig fat med det unge Menneske. Det var vist bedre, han gik ind i Stuen.

Som smaa Vidnesbyrd om, hvorledes Barnligheden endnu levede hos Kold, tjener følgende:

Da han engang kom til at klemme en Kylling ihjæl i Ladedøren, blev han meget bedrøvet derover og gik hen

og skrev et Sørgedigt over Kyllingen. Ogsaa havde han i lang Tid to Mus i sit Vindue, som han morede sig med at fodre med Brød og andre Sager, indtil Musene omsider døde. ¹³

Der fortælles ogsaa et lille Træk om hans hensynsløse, men slaaende Kritik.

Paa Koustrup levede dengang en gammel kvindelig Slægtning af Ejeren. Hun var meget for at høre Bynyt. Der kom da ogsaa en Del Kærlinger paa Gaarden og bragte hende sligt. En af disse fik under et saadant Besøg forfærdelig ondt i sin Mave. Man begyndte at løbe frem og tilbage for at hente Draaber til den Syge. Kold, der netop stod hos, sagde ganske tørt: »Aa, det er nok en Pose Nyt, som er kommen i Klemme, og som ikke kan komme frem«. At dette Udbrud ærgrede den gamle Dame og gjorde hende vissere i sin Betragtning af, at Huslæreren var en næsvis Knægt, det er saa ganske forstaaeligt.

Men at han lagde Flid og Dygtighed ind i sin egenlige Huslærergerning og derved vandt sig venlig Agtelse hos sin Husbond, derom vidner bl. a. oven anførte Attest fra denne ved Kolds Bortrejse derfra til Seminariet.

Paa Seminariet.

Østen for Sønderhaa ligger Snedsted Sogn.

Her havde den dygtige, men rationalistiske Pastor N. Bentzon helt privat oprettet et Skolelærerseminarium i Aaret 1813.

Seminariet laa ude i Haven. Det var en firkantet Bygning. Gennem den lille Forstue kom man til højre ind i en stor Skolestue, forsynet med Pulte og Bænke. Den brugtes ogsaa til Konfirmandundervisning. Til venstre kom man ind i to mindre Stuer. I den ene af disse øvede Seminaristerne sig med at overhøre Sognets Børn. Ad en Trappe gik man op til et lille Loftsværelse. Det anvendtes i Benzons Eftermænds Tid til Værelse for en ugift Lærer. — Lige op til Præstegaardshaven laa en Dam, hvor Seminaristerne ugenert øvedes i Svømning.

Over Hovedindgangen til Seminariet stod oprindelig Frederik den Sjettes Navnetræk og Aarstallet 1813.

I Nærheden laa den gamle, just ikke hyggelige, ej heller rummelige Præstegaard og Snedsted Kirke med sit røde Spidstag paa Taarnet.

Bentzons dygtigste Elev var uden al Tvivl den udmærket begavede Peder Kjellerup Algreen, en Skomagerson fra Nykjøbing paa Mors.

Nitten Aar gammel tog Algreen, 1826, Skolelærereksamen med Udmærkelse. Og en Maaned efter blev han

ved kongelig Resolution udnævnt til Lærer ved Snedsted Seminarium. Hans Fag skulde være Dansk, Fædrelands-historie og Matematik. Nogen aandelig, kristelig Livsvækkelse havde Pastor Bentzon ikke kunnet meddele ham.

Men tre Aar efter, i September 1829, skete der en afgjørende Vending i den unge Algreens Aandsliv. Han var kommen i venlig Forbindelse med Nabopræsten, Kristian Sørensen i Sønderhaa. Og en Aften, han var dennes Gæst, spurgte Sørensen Algreen om hans Mening angaaende den kirkelige Strid, som Grundtvig og H. N. Clausen endnu var Hoveddeltagere i.

Algreen svarede, at efter hans Mening var Middel-vejen imellem begge Parter den bedste. Men da udbrød Præsten Sørensen: Middel-

var, og med en udpræget Sandhedsfølelse tog han sig ikke denne Søgen let; men begejstret kastede han sig over den, fuld af Ungdommens hele Alvor, sejsrsikker midt i sin Sikkerhed og sine Fejlgreb.

Et Aarstid efter Algreens kristelige Opvækkelse blev Præsten Bentzon forflyttet. Og i hans Sted kom den unge Licentiat i Theologien Peter Gerhard Brammer som Sognepræst og Seminarieforstander til Snedsted.

Brammer var dengang niogtyve Aar gammel. Men han havde allerede vundet et Navn ikke blot som en dyg-

P. K. Algreen.

vejen er den daarligste Vej, De her kan følge.

Disse Ord gjorde et forunderligt dybt Indtryk paa Algreen. Og fra nu af begyndte han at spørge efter de gamle Stier og om, hvor den gode Vej gik. Stærk af Naturen, som han

tig Theolog, men tillige som en troende, kristelig Præstemand.

I Grundtvigs og Rudelbachs »Theologiske Maanedsskrift« havde han skrevet en lille Afhandling, hvori han bl. a. hævdede »det almindelige Præstedømmes« Berettigelse ved Siden af det særlige. Han skrev: »Forfølgelse i Trossager er det, naar man vil ligesom tvinge Troen til kun at ytre sig i det Hus, Mennesker have opbygget til et Guds Hus, og ved de Tunger, Mennesker have indviet til Ordets Forkyndelse. Nej, Troen er af en guddommelig Natur og lader sig hverken sammenknuge eller forstumme. At prøve derpaa er et frugtesløst og førtvivlet Forsøg, som baade Fornuft og Erfarenhed spaar ilde«. ¹⁴

Baade Algreen og Pastor Kr. Sørensen hilste med stor Glæde Brammers Udnævnelse. De mente, han maatte ligesom kunne bringe nyt Liv til dem. Og Brammer selv mødte som »en venlig stemt Mand«. ¹⁵

Blandt det ny, som Brammer bragte med sig til Snedsted og særligt til Algreen, var et nøjere Kendskab til Grundtvig og hans Skrifter.

Men saavel Brammer som Sørensen og Algreen var alle tre enige i, at »Grundtvig fejlede i sin Anskuelse af Trosbekendelsen. Brammer fortalte, at Socinianerne ogsaa havde saaledes beraabt sig paa Trosbekendelsen«.

Hvor tilsyneladende Enighed, der end var mellem den ny Seminarieførstander og hans anden Lærer, saa var der dog i Virkeligheden en meget stor Forskel i deres aandelige Udvikling.

Algreen følte sig selv som en Begynder og havde en stærk aaben Sans for det aandelige og Villighed til at prøve Aanderne. Brammer derimod var, trods sin unge Alder, allerede, kirkeligt talt, gaaet i staa med sin aandelige Udvikling. Som ung Kandidat var han gaaet ind og ud hos Grundtvig, Men hans ungdommelige Forfængelighed var bleven dybt krænket ved en lidt skarp Kritik, som Grundtvig engang mødte en af hans Kandidatprædike-

ner med. Og da Brammer kom til Snedsted, var han i Grunden færdig med Grundtvig og den Udvikling, som dennes aandelige Kirkesyn bar i sit Skød.

Derimod stod han som en bestemt Modstander af Rationalismen. Hans Prædiken vakte da ogsaa Røre og samlede et større og større Antal Tilhørere i Kirken.

Brammer siger selv, at han den Gang havde sat sig det Formaal som Prædikant, at Tilhørerne skulde føle, at han med Ærefrygt for Herren, som havde udsendt ham, og af Kærlighed til deres Sjæle forkyndte dem Guds Ord, baade Loven og Evangeliet, just dem, til hvem han taledes. Thi de skulde forstaa, at hans Prædiken ikke var nogen Afhandling, han havde lært udenad, men en Tale, ikke heller skønne Ord om hans egen Tro, som gik hen over deres Hoveder, men Ord til dem, beregnede paa deres ydre og indre Forhold, hvor forskellige end disse kunde være, Ord, som kom fra et varmt Hjærte og søgte hen til Hjærter, der vilde give dem Rum.¹⁶

Algreen havde siden sin begyndende Opvækkelse nyttet sin Lærerstilling til at indvirke paa Seminarieeleverne i kristelig Henseende. Navnlig havde han haft rig Lejlighed hertil fra Sommeren 1830, da der ingen Forstander var, og han havde dansk Stil med begge Klasser. Denne gode Indflydelse paa Eleverne kunde Brammer godt lide, ja takkede endogsaa Algreen for dette hans Arbejde, som ogsaa bidrog sit til, at Snedsted Seminarium vandt et godt Navn hos alvorlige Kristne hist og her i det nordlige Jylland.

I Paasken 1832 kom Algreen imidlertid paa Besøg hos sin Ven Anders Stephansen, der den Gang forestod et Institut i Aalborg.

I Selskab med denne gæstede han Skolelærer Bech ved Gudumlunds Fabrik.

Og da Grundtvig havde aabnet baade Bechs og Stephansens Øjne for Daabspagten, saa faldt Talen snart herpaa. De kunde let gendrive Algreens Indvendinger og

for en Del ogsaa hæve hans Betænkeligheder, især den, at han ikke var en god Lutheraner, hvis han antog Grundtvigs Mening.

Med Hjærtet fuldt af Glæde over det ny gryende Dagslys vendte Algreen hjem til Snedsted. Han maatte straks tale med sin kristelige Ven, Brammer, om hvad der var mødt ham. Men denne gentog sine gamle Indvendinger imod Trosbekendelsen.

Da Algreen saa læste Grundtvigs Anmeldelse af Mynsters »Begreb om den kristelige Dogmatik«, blev han forunderlig vis paa, at Grundtvig havde Ret.

Og efter at have læst den igennem en Gang til, gik han med Sikkerhed i sin Sag ned til Brammer, som havde tilbudt at ville gaa den samme Afhandling igennem med ham og vise ham, hvorlidet det hele betød. Men Brammer tog temmelig koldt imod ham. Og Algreen leverede ham da Afhandlingen tilbage uden at tale et Ord om den.

Fra den Dag begyndte de to fordums Venner lidt efter lidt at skilles, idet de gik hver sin Vej.

Men ved et Besøg i de samme Dage, som Algreen af lagde sin Ven Provst Sørensen i Solbjerg paa Mors, erfarede han til sin store Glæde og Forundring, at denne samtidigt var kommen til den samme Erkendelse af Trosbekendelsen, saa at de to Venner var som altid ganske enige, skønt den ene ikke vidste Forandringen hos den anden.

Nu kom den tredie Del af Grundtvigs Prædikener ham i Hænde. Og snart fik han ogsaa »Nordisk Kirketidende«, der fra Nytaar 1833 var begyndt at udkomme under Jakob Kristian Lindbergs Ledelse. Dette Blad med sin uforfærdede Kamp for kristelig Frihed og kirkelig Oplysning og med sin stærke Kærlighed til Smaafolks Ret tiltalte for Alvor den unge Algreen, i hvis eget Bryst Kristenlivet jo var kommet til at gære med Styrke.

Men »Nordisk Kirketidende« mishagede ogsaa Brammer lige fra Begyndelsen af, og blev et stadigt Tvistepunkt

imellem de to Mænd. At Algreen kom med sine Indsigelser »uden de Krydderier, som en fornem og lærd Mand ynder«, skulde heller ikke stemme den selvfølende Seminarieforstander mildt overfor hans nogle Aar yngre Medlærer.

Kristen Kold rejste i November 1834 fra Koustrup for at optages som Elev paa det nærliggende Seminarium i Snedsted. Ved selve hans Optagelseseksamen kendtes det, at Brammer og Algreen havde hver sin Maade at se Sagerne paa. Men det kendtes tillige, at Algreens Myndighed den Dag var den stærkeste.

Som Forstander spurgte Brammer ved Optagelsesprøven den 18aarige Kristen Kold, om han kendte de messianske Spaadomme. Dertil svarede Kold: Spaadomme ved jeg nok, hvad er, men messianske ved jeg ikke, hvad er. Dette syntes Brammer nu var noget forskrækkeligt. Saa sagde han: Det er Spaadommene om Messias. Ja, svarede Kold, saa kender jeg nok nogle af dem. Han tog tre af de første, men saa vidste han ikke flere.

Derpaa spurgte Brammer ham: Har du læst noget i Biblen? Ja, svarede han, jeg har engang læst noget i den for min Moder, da jeg var lille. Men det var gerne Historierne om Judith og Holofernes. Det var jo heller ikke til Maade.

Men hvad har du da ellers læst, spurgte Brammer ham. Jeg har læst Holbergs Peder Paars. Dette Svar gjorde det ikke bedre for Kold, saa det tegnede ikke til, at han kom ind.

Men Algreen sagde: vi vil optage ham alligevel, for det er en aparte Fyr.

Saaledes slap da Kristen Kold ind paa Snedsted Seminarium. Han kom til at sidde allernederst: men han tænkte, det er egentlig Uret; thi du er ligesaa klog som alle de andre.

Imidlertid var han gruelig forknyt i de to første Maaneder, saa forknyt, at hans Fader fandt det nødvendigt at

købe et Ur til 24 Kroner til ham for at oplive hans Mod. —

Det, der kom i Vejen med Kold, var, at han kunde ikke forstaa, hvad det var, Lærerne sagde. Han hørte og hørte, men vidste ikke, hvad det var, de talte om. Og derved kom han nu aabenbart i Knibe.

I sin Afhandling, »Om Børneskolen«, skriver Kold: »Efter vor nærværende Seminarieindretning gaar man ud fra den Forudsætning, at ethvert Menneske med almindelige Evner kan blive en dygtig Lærer, hvorfor man optager til Dannelsen dem, der have de bedste Forkundskaber, hvilke man stræber at formere saa godt, man kan, paa nogle Seminarier ikke ubetydelig, paa andre kun meget lidt.

Ved Undervisningen har man det Formaal, at danne Eleven til Skolelærer og intet andet, saa han lærer i den Hensigt at lære fra sig. Og om end den dygtige Seminarielærer søger at adskille herfra den egenlige Dannelsen, som Eleven skal være i Besiddelse af som Menneske, saa kan det dog ikke undgaas, at Eleven alt for meget har sin tilkommende Eksamen og Hensigt for Øje og derved modtager Undervisningen, ikke som noget dannende for ham, men kun som noget, han skal meddele enten til Eksamen eller som Skolelærer siden hen i Livet.« ⁷

Det var aabenbart Kristen Kolds friske Natur særligt imod nu at skulle anvende al sin Flid paa at iføres Eksamenslæsningens Spændetrøje.

Men hans inderste Tanker blev da ogsaa snart optagne af anderledes alvorlige Spørgsmaal.

Kold boede sammen med en anden Seminarist (Schourup) i en Gaard lidt udenfor Byen. En Søn i Gaarden, Niels Koggaard, gik samtidigt paa Seminariet. En Dag, han kom hjem, sagde han til sin Fader: nu har jeg lært to Sprog. — Hvad er det for to, spurgte denne. Mit daglige Sprog og saa Seminaristsproget, lød Svaret. — Samme Niels kom undertiden med Kold hjem i Besøg i Thisted. Han brugte Skraa og spyttede langs hen ad

Gulvet. »Æ spytter meget«, sagde han til Forfærdelse for Kolds Søstre. I det hele taget syntes disse, at de fleste af Seminarieeleverne fra Snedsted den Gang saa noget »udyrkede« ud. Da Niels Koggaard havde taget Eksamen med »ej uduelig«, udbød han i sin Enfoldighed: Havde jeg dog ikke faaet det »ej« med.

Om Søndagen gik Kold stadigt i Snedsted Kirke. Her holdt Brammer en Dag en Prædiken, hvori han udkastede det Spørgsmaal til de tilstedeværende: Er du en Kristen?

Dette Spørgsmaal ramte den unge Kristen Kold. Men han maatte sige til sig selv: du er da ingen Kristen. Der ved blev han da endnu mere tung i Sind. Og Udsigterne

Peter Larsen Skræppenborg.

for ham syntes at være helt mørke. Det var et Lovens Ord, der havde ramt ham i hans inderste Samvittighed. Men hvorledes han skulde faa det dybe Saar lægt paa den rette Maade, vidste han ikke.

Da var det vistnok i Juleferien 1834—35, at Kristen Kold var med en af sine Kammerater fra Seminariet i Besøg i dennes Hjem i Salling.

Her og i Harsyssel havde den kristelige Vækkelse nogle Aar tidligere taget sin Begyndelse.

I Vinteren 1828—29 var den 26aarige Peter Larsen fra Skræppenborg paa Fyn paa sit første Besøg hos de troende i Salling og Harsyssel. Fra den Tid kom han næsten hvert Aar paa Besøg der.

I Vinteren 1834—35 holdt Peter Larsen ogsaa gude- lige Forsamlinger i Salling. Ved den Lejlighed maa Kristen Kold have hørt det indtrængende og varme, umiddel-

bare kristelige Vidnesbyrd, som den fynske Lægprædikant havde at bære frem. Dette Vidnesbyrd tændte et underfuldt Lys i hans unge Sjæl og banede Vej for en varig Glæde i hans Hjærte.

Hvad Peter Larsen Skræppenborg hin Dag gjorde Kold opmærksom paa, var dette, at »Vorherre elsker Menneskene«. Det var noget nyt for Kold. Men da han hørte det, for det igennem ham med en Overbevisningens og Følelsens Kraft, at Gud elskede Menneskene, at han ogsaa elskede ham, og at han kun levede for at gøre Menneskene og ogsaa ham lykkelige, og at det aldrig kunde fejle, at det vilde ske, naar han havde taget sig det Stykke Arbejde for. Tidligere troede Kold, at Gud var en Politimester, en stræng Skolemester, som passede paa, naar man gjorde ondt, for at han kunde give én et godt Ørefigen. Men nu gik det op for ham, at Gud elskede Menneskene og ham. Og saa fornam han, at han ogsaa elskede Menneskene. Det var vel i en ringere Grad, men han elskede dog sig selv og glædede sig ved, at Gud elskede ham.

Han siger selv, at han aldrig har kendt Mage til det Liv, den Lyst, Kraft og Drift, der da opstod hos ham. Han var saa glad, at han ikke vidste, paa hvilket Ben han skulde staa, over den Opdagelse, han havde gjort.

Da han kom tilbage til Snedsted, gik han ud i Byen til sine gode Venner og fortalte dem den mageløse Nyhed. Han vidste neppe, hvad han sagde. Men det fik han dog sagt, at Gud elskede ham og dem alle, skønt de var Syndere. Paa nogle Steder, hvor han kom, hørte man paa ham med Ro, paa andre Steder sagde de: det stakkels Menneske! han har mistet Forstanden.

Da han imidlertid kom til at betro sig til Algreen, hjalp denne ham saa meget til rette, at han sagde, at han havde ikke mistet Forstanden, men at det var de andre, der ikke var komne til Forstand.

Alligevel gjorde det et forunderligt Indtryk paa det

unge Menneske, at alle andre Mennesker, der ellers kendte ham, sagde, at han havde mistet sin Forstand. Og han blev derfor saa glad, da han læste Apostlernes Saga og saa, at det var gaaet dem omtrent ligesom ham. Og da gik det op for Kold, at han var en Kristen, eftersom han havde det ligesom de.

Det var ikke helt fri for, at der fulgte noget Sværmeri med Kolds kristelige Vækkelse. Han gik saaledes i de Dage, for at ligne de apostoliske Kristne, paa bare Ben til Thisted. Da han vandrede ned ad Gaden, kastede Drengene Sten efter ham. De kastede ogsaa Sten paa hans Faders Hus.

Ved at høre Peter Larsen fik Kold en Følelse af Ordets Magt til at gøre Hjærterne glade. Og det var paa anden Omgang. Første Gang havde hans Moder bibragt ham denne Følelse. Snart erfarede han nu, at Gud havde givet hans Ord den Kraft eller lagt ham de Ord i Munden, at ogsaa han kunde gøre det. Og saa besluttede han fra den Stund af, at han skulde befatte sig med det, ikke forlade Seminariet, men gaa det igennem, og dog gøre det til sin egenlige Opgave i Verden at gøre Hjærterne glade ved det Budskab, at Gud elskede Menneskene ved sin Søn Jesus Kristus, uagtet de vare Syndere.

Fra den Dag af kunde Kristen Kold forstaa, hvad de sagde paa Seminariet. Og han kunde huske og gøre rede derfor. Han læste ikke ret meget, men hørte blot efter.

Ikke heller var det saa underligt, at Peter Larsen Skræppenborg fra den Dag af kom til at staa Kolds Hjærte nær i en særlig Grad. I de to Snese Aar, de siden efter fulgtes ad i Livet, saa Kold bestandig hen til Peter Larsen som sit Livs bedste Velgører. Peter Larsen var da ogsaa en af de faa Mennesker, Kold som Mand sagde du til, medens han ellers tiltalte Folk med et De.

Nogle Maaneder efter at Kold havde begyndt i dybeste Forstand at finde sig selv, blev han optaget i den lille udvalgte Kreds af unge Venner, som Algreen allerede

den Gang havde begyndt at samle om sig. Og derved kom han en Tid særligt under Algreens aandelige Paa-virkning.

I Sommeren 1835 gjorde P. K. Algreen en Rejse til København. Han siger, at forinden denne Rejse havde han nok haft et Begreb om de Helliges Samfund, men nu fik han en Følelse deraf.

Mest kaldtes denne Følelse til Live hos ham ved at deltage i Gudstjenesten i Frederikskirken paa Kristianshavn, hvor Grundtvig nu paa fjerde Aar saa at sige hver Søndag »forkyndte Evangelium saa frit som nogen Lærer i Aposteltiden«.

Men Algreen fik tillige sin Følelse for »de Helliges Samfund« vakt ved de Besøg, han gjorde i den gudelige Forsamling hos den ivrige, da midaldrende Student Parmo Karl Petersen i København.

Da Algreen var kommen hjem fra sin Ferierejse til København i Sommeren 1835, syntes han, at det vilde være herligt at samles med nogle troende Venner, saadan som han nu havde været det i Frederikskirken og hos Parmo Petersen.

»Da han paa Seminariet blandt sine Elever havde en stille kristelig Ven ved Navn Nielsen (han blev siden Institutlærer i Aalborg), som ret havde glædet sig med ham ved at betragte Daabspagtens Hellighed og uafhængige Gyldighed«, saa bad han denne og to Sønderjyder, »som havde nogen gudelig Sans«, at komme til sig Lørdag Aften paa sit Kammer. De læste da en af Grundtvigs Prædikener, sang nogle Salmer og »bad, saa godt de kunde«.

Denne lille Kreds var neppe samlet mere end en 3—4 Gange. Da blev Nielsen og den ene af Sønderjyderne, H. Fogtmann, dimitterede fra Seminariet. Algreen syntes nu, at han og den anden Sønderjyde, Sørensen, havde det saa ensomt. Men han fik dog snart at se, »hvordan Herren sørgede for, at han ikke blev ene«.

Paa samme Tid begyndte Brammer at holde Bibellæsning Lørdag Aften for sin Kone, for nogle af sine Konfirmander og enkelte andre.

Algreen talte da med den nævnte Sørensen om, at det var bedst, de søgte den Lejlighed til at faa noget at høre. Han gik derfor til Brammer og bad om at maatte komme med til hans Bibellæsning. Men Algreen »blev ikke lidt forundret over at høre, at Brammer ikke blot havde tænkt paa, at han (Algreen) vilde komme med en saadan Begæring, men at Brammer ogsaa havde bestemt sig til at give ham Afslag og vilde forbeholde sig selv Grunden dertil, som han dog nu sagde til Algreen, at han nemlig tænkte, Algreen ikke ganske kunde billige hans Bibellæggelse, og at han hverken vilde have nogen Indsigelse af ham eller paalægge ham Tavshed«.

Ved samme Lejlighed kom ogsaa den Andagt paa Tale, som Algreen holdt og havde holdt med de enkelte Seminarister. »Men der blev hverken talt for eller imod den. Og Brammer sagde Algreen Farvel med den broderlige Anmodning, at han, skønt han ikke deltog i Brammers Bibellæsning, dog vilde komme den ihu i sine Bønner«.

Imidlertid var Forholdet mellem de to Lærere nu saa spændt, som det ikke før havde været.

Lige som Algreen gik fra denne Samtale med Brammer, mødte han en af Seminariets Elever, Krogsgaard, »som han troede at have bemærket baade noget alvorligt og gudeligt hos«. Algreen kunde da ikke andet end spørge ham, om han og to andre, H. Schou og Kold, »som han havde ikke mindre gode Tanker om«, ikke kunde have Lyst til at komme op til ham til en Husandagt samme Aften. Det var en Lørdag.

Krogsgaard svarede, at det vilde han gærne og de andre vist lige saa gærne. De kom ogsaa alle tre tilligemed Sørensen. Og hver Lørdag eller Søndag, Algreen var hjemme, vedblev disse at komme til ham, indtil de blev

dimitterede. Og nu kom Lyset rigtig til at skinne oppe paa Kammeret under Snedsted Seminariums Tag, hvor Algreen boede.

Denne Andagt, som de fem saaledes holdt tilsammen, formedes efter Parmo Petersens, fordi Algreen kendte saa godt som ikke andres. Og denne havde jo meget tiltalt ham.

De vedblev til langt ud paa Sommeren 1836 at læse Grundtvigs Prædikener.

»Og der blev virkelig et Liv hos dem, hvor svagt det end var, da de, istedet for som i Begyndelsen uafbrudt at læse Prædikenerne op, »brød Læsningen af og samtalede, naar de havde læst noget, som i en eller anden Henseende forekom nogen af dem mærkeligt«.

Desuden havde de fra Begyndelsen af udenfor den egenlige Andagtstime læst og talt med hinanden om kirkelige Ting, »hvortil jo fornemlig Nordisk Kirketidende gav dem Anledning og Stof. Og de mærkede snart, at disse Samtaler oplivede dem«.

»At de stræbte efter at oplyse hinanden om, hvor stor en Vægt de maatte lægge paa Daabspagten baade med Hensyn til enhver især og til Kirken i det hele, var naturligt. Og de baade læste og talte meget til Oplysning om Daabspagtens Uafhængighed af Biblen, uden dog nogen Sinde at fordre denne Erkendelse af hinanden, da de tvertimod indrømmede, at naar de kun holdt vor Kirkes Daabspagt for en Pagt, som Herren selv i Daaben opretter med os, saa kunde det for det enkelte Menneskes Saligheds Skyld godt blive, om han troede, den var udledt af Biblen«.

»Imidlertid var og maatte det være deres højeste Formaal ved disse Sammenkomster at opvækkes til og bestyrkes i deres kristne Omvendelse og Tro«.

Saaledes har Algreen selv skildret disse Møder.

Der har vistnok været faa gudelige Samlinger hele Danmark over i de Aar, hvor der blev taget saa meget Hensyn til Oplysningen som hos denne lille gudelige

Forsamling paa Snedsted Seminarium. Der er intet Spørgsmaal om, at mange gode Frøkorn blev saaet ved disse smaa Samlinger, som siden hen skulde spire og vokse.

Blandt de Spørgsmaal, som just i den Tid kom til at staa øverst paa Dagsordenen i »Nordisk Kirketidende«, var Spørgsmaalet om Kristendommens Stilling til Børneundervisningen.

Sagen var bleven rejst ved en Meddelelse, som cand. theol. J. P. G. Jensen i Sommeren 1835 gav i »Nordisk Kirketidende« om en Drengeskole for folkelig Dannelselse, som han Aaret i Forvejen havde oprettet paa Kristianshavn.

Jens Peter Georg Jensen fremstillede bl. a. som sin Overbevisning, »at Skolen ikke egentlig er Stedet, hvor Troen skal meddeles Børnene; men at dette nødvendig maa ske i Hjemmet i Familiens Skød, naar Talen er om en virkelig kristelig Børneopdragelse, og at det derfor kun er maadelig bestilt med denne, naar Forældrene ikke finde sig selv kaldede til at forplante Troen paa deres Børn og saaledes stadfæste dem i deres Daabspagt«.

Hovedsagen i Drengeskolen bliver »Menneskeslægtens Historie som Livets Spejl«.

Og hvad Undervisningsmaaden angaar, »da følger det vel ligefrem af det foregaaende, at Livlighed agtes højst, Munden mer end Bogstaverne og Poesi mere end Prosa, saa Børnene vistnok skal have deres Arbejde og begynde at lære, at Livet er ingen Leg; men ogsaa baade før og af Arbejdet have deres Lyst og Morskab, og Skolen ikke være nogen Tvangs- og Straffeanstalt«.

Sluttelig gjorde J. P. G. Jensen opmærksom paa, at disse Skoletanker ikke var oprindelige for ham, men at han havde faaet dem gennem sit Discipelforhold til Grundtvig.

Denne Skolemeddelelse gav Anledning til en længere Meningsudveksling blandt Grundtvigs Venner.

Rasmus Sørensen, »den ivrige Kateket« fra Vensløv,

lagde for. Han fandt, at ogsaa Skolen er Stedet, hvor Troen skal meddeles Børnene.

Student Siegfred Ley fulgte efter med et Modstykke mod Rasmus Sørensen.

Ogsaa Grundtvig kom med et Indlæg i »Nordisk Kirketidende«: »Er Troen virkelig en Skolesag?« Heri skrev han:

»Troen er Gud ske Lov slet ingen Skolesag. Men den hele Religionsundervisning i Skolerne, som nu gennem Aarhundreder har plaget os selv og Børnene med, var en stor Vildfarelse, som vi skal glæde os over, den herskende Forvirring endelig har nødt os til at indse«.

Ved dette Stykke foranledigedes et delvist Brud mellem Grundtvig og flere af hans Venner, navnlig blandt Almuelærerne paa Landet, der ikke kunde følge Grundtvig heri.

Det var ikke blot Rasmus Sørensen, men ogsaa Algreens Venner, G. Bech ved Gudumlunds Fabrik, A. Stephansen i Aalborg, Parmo Petersen og flere med dem, som slet ikke kunde give Grundtvig Ret i hans Syn paa Religionsundervisningen. Ogsaa for Algreen kneb det noget dengang.

Derimod fik sikkert den unge Kristen Kold herved ligesom den første Lysstraale at se over den Livsskole, som han siden hen skulde blive Hovedbygmesteren for ude i det virkelige Liv paa det jævne.

Vinteren paa Snedsted Seminarium gik helt fredelig og glædelig hen. Men med Sommeren 1836 begyndte et lille Røre.

Kold og Schou og Krogsgaard talte med deres Medelever om de Ting, hvorom Talen drejede sig ved deres Aftensamling hos Algreen.

»Det blev maaske de fleste Gange mere til Disputer, især om Daabspagtens Vigtighed og Uafhængighed af Skriften. Og det var jo en højst vanskelig Sag at tale højt om, da den var stik imod Brammer«.

At Kold under sin stærke Udvikling var ensidig og temmelig rask i sin Dom og til Tider lidet hensynsfuld i sin Optræden overfor dem, som han maatte betragte som sine Modstandere, det kunde selv en enkelt af hans nærmeste Venner dengang se.

En Dag, de alle havde været til Alters, talte Kold meget alvorligt med en af sine Medelever, som var Brammers Yndling. Og Kold syntes, det gjorde Indtryk paa ham. Kold havde bl. a. ogsaa vist ham hen til Daabs-pagten. Og da han ikke ret vilde erkende dens Gyldighed, havde Kold spurgt ham, hvad der da var hans Kristentro. Herpaa kunde han intet svare, »men løb til Brammer og beklagede sig nok over, at han var kommet til kort«.

»Brammer skal have været vred, fordi han ikke vidste, hvad Kristentro var, og udrustede ham vel til en anden Gang«.

»Men Dagen derpaa, som var en Søndag, fik de en alvorlig Prædiken baade om deres Snak om Trosbekendelsen og om meget andet, som kun de fire a fem Personer kunde forstaa, hvorhen sigtede«.

»Og fra den Tid hørte de sjelden en Prædiken, uden at der kom noget særeget til dem, f. Eks. om at udlægge Menneskeord (Grundtvigs Prædikener) istedet for Guds Ord; om unge uerfarne Kristne, som af Hovmod vilde formane og lære andre; om dem, som gav sig af med Læreembedet uden at have Kald dertil o. s. v.«

Regne- og Sanglæreren paa Seminariet, Pfaff, var i mange Maader en brav Mand. Han var i særlig Grad anlagt for det morsomme og vittige. Men han var nu blevet i høj Grad opbragt paa Algreen og de Unge for deres gudelige Sammenkomsters Skyld.

Pfaff beskyldte Algreens unge Venner for Hovmod og Dovenskab, og Algreen selv kaldte han »Fordærveren«. Ogsaa bragte han Brammer mange »Krøniker« om dem. Den mærkeligste var denne, at Algreen havde meddelt sine Trosvenner det hellige Sakramente.

Endnu en halv Snes Aar efter kunde Pfaff opvarte Seminariets Elever med Historier om Kolds Særhed. Saaledes fortalte han, at Kold var »hellig« og at han var gaaet op til Amtmanden i Thisted og havde talt ham haardt til, fordi han ikke var hellig. Ogsaa var Kold gaaet ned til Havnen til Fiskerne og havde bedet dem lægge deres Garn ud paa Fjorden, og de skulde fange mange Fisk.¹⁸

Hvad Pfaffs Historie om Algreens Tagen til Alters angik, da spurgte Brammer sin Yndling blandt Eleverne, om det var sandt. Og da han ikke troede det, antog Brammer det for, hvad det var.

»Imidlertid var Br. dengang som saa mange Gange vred, hvilket Algreen havde god Lejlighed til at mærke, da han jo daglig spiste ved hans Bord«.

Da Algreen fik det hele at høre, »bedrøvede det ham virkelig mest, hvad det næsten altid gjorde, at der var et for ubetydeligt Kristenliv hos dem til, at det skulde vække Verdens Opmærksomhed paa dem«.

Han gik derfor til Brammer og bad ham om en Samtale, som han ogsaa forundte ham. De havde længe brugt det Husraad at lade være at tale om Ting, hvorom de var uenige.

Men nu gik de meget igennem. Brammer fik bl. a. nøjagtig Besked om, hvorledes det gik til ved Forsamlingerne hos Algreen.

»Og han sagde, de mishagede ham kun, fordi de saaledes talte sammen om det læste, gentog deres Daabspagte og bad deres Bønner højt«.

Han behøjdede Algreen, at han arbejdede imod ham ved at udlaane »Nordisk Kirketidende« til Seminaristerne, hvilket han dog vidste, Brammer ikke kunde lide; at han trak de Seminarister til sig, som Brammer havde opvakt, samt at han gjorde Seminaristerne bekendt med sin Mening om Trosbekendelsen.

Til det sidste svarede Algreen, at det var ham for

vigtig en Sag til at tie med. Brammer troede da ogsaa, at han deri handlede efter sin Overbevisning.

Men Algreen mindede Brammer om, at han skulde paa Seminariet offentlig modsige ham og advare mod den Mening. »Det sagde Brammer, at han ogsaa gjorde paa hele to Steder i sit Religionsforedrag«.

Algreen mindede ham dernæst om, »at der blev lagt hundrede Gange saa megen Vægt paa Brammers Ord som paa hans, men at han slet ikke var urolig derover; thi han vidste, at Sandhed nok til sidst skal sejre«.

Da Talen for øvrigt faldt paa, at Algreen arbejdede imod Brammer, sagde Brammer ogsaa, at han nok skulde forlade Seminariet. Men at Meningen var ironisk, det fik Algreen kort efter at vide i Aalborg, hvor Biskopen og andre fortalte ham, at han nok interesserede sig for et Embede, og at Brammer havde anbefalet den Sag til Biskopen, skønt Algreen slet ikke attraaede Embedet og endnu mindre havde givet Brammer Vink derom.

I Sommerens Løb 1836 kom af sig selv endnu »to andre alvorlige Seminarister« (P. M. Jørgensen og A. P. Petersen) til dem for at deltage i deres gudelige Øvelser.

Paa denne Tid skete det ogsaa, at Kristen Kold vovede i en dansk Stil, som han havde under Brammer, og hvis Opgave var: »at beskrive en Kristens Opvækkelse«, uforbeholdent at ytre sin Mening om, hvad Kristne nødvendigt maa tro, naar de skulle være sikre paa deres Daabes Naade og Kraft. Men dette var lige imod Brammer, som derfor imod Sædvane kun vilde give Stilen en Karakter »for Formen«. Og derpaa talte han med Kold i Enrum om, at han nok kunde mærke, Kold allerede var kommen saa vidt, at han ikke for det første lod sig overbevise om det rigtige, men at Brammer baade ønskede og haabede, at denne Besindelsens Tid engang vilde komme.

En af Kolds Meddisciple, Fugl, (senere bekendt som Stifter af en dansk Koloni i Tandil i Syd-Amerika), har

fortalt, at naar Brammer var paa Seminariet, optraadte han med stor Myndighed. Naar han talte til Eleverne eller bemærkede et eller andet ved dem, tav de og trak sig beskedne tilbage. Kold derimod var altid fremtrædende. Engang, Brammer katekiserede dem i Treenigheden, sagde Kold paa sit brede Thybomaal: Hvorledes tror De, Hr. Pastor, at den ene Person kunde undværes i Himlen, mens Vorherre vandrede paa Jorden?

Brammer blev halv fornærmet. Han trak paa Næsen, som naar man lugter en ilde Lugt, og sagde da: En Tosse kan spørge om mere end ti Vise kan besvare.

I Slutningen af Sommeren 1836 begyndte Brammer at holde Bibellæsning i Snedsted Kirke. Han læste over Apostlernes Saga. Men han begyndte med det 15de Kapitel, fordi, som han selv sagde det i sin Indledningstale, »baade vore Dages Missionsvirksomhed og andre Grunde opfordrede ham dertil«.

Hvilke disse andre Grunde var, fik de snart at høre, f. Eks. i Anledning af Skrivelsen, som omtales i det 23—29 Vers, hvilken jo maatte vise, at i selve den apostoliske Tid var et mundtligt Ord ikke sikkert nok. — Naar der taltes om, at Apostlerne søgte Synagoger og Bedehuse paa Sabbaten, fik de en Paamindelse om at lade deres Forsamlinger holde i Kirken og af dens Lærere. — Og i Anledning af, at Paulus søgte til Teltmageren Akvilas, maatte de høre, at Broderskabet i Kristus ikke ophævede Standsforskel, men at de Kristne skulde holde sig til deres Ligemænd.

Kold havde sagt om denne Bibellæsning, at den var meget beregnet paa ham og Algreen. Dette var bragt Brammer saaledes, at Kold havde sagt, at Brammer havde begyndt sin Bibellæsning, fordi han frygtede, at Kold ellers vilde begynde paa en. »Og derover blev Brammer meget vred, at Kold havde været saa impertinent«. — —

Af de to Aar, Kristen Kold tilbragte paa Snedsted Seminarium, var særligt det sidste et stærkt bevæget Aar

for ham. Men midt under det rigt bølgende og gærende Aandsliv, som det unge Menneske var kommet ind i, fandt han dog Tid nok til at passe sine seminaristiske Studeringer.

Hvorledes imidlertid hans Tanke kunde blive fraværende, medens han havde med det praktiske Skolearbejde at gøre, derom er der bevaret os et lille Træk.

En Dag var Eleverne ude paa Marken til Gymnastik-øvelser og Eksercits. Kold, der da var i øverste Klasse, var den Dag Kommandant. Sektionen stillede ved Siden af nogle dybe, udtørrede Mergelgrave. I Stedet for at kommandere: »højre om, Marsch«, siger han: »venstre om, Marsch« — og til stor Fornøjelse for hele Afdelingen marscherede den ned i de dybe Grave. Da smed Kold Sablen langt bort og gik hjem til Seminariet med det Udbrud, at nu skulde man aldrig mere faa ham til den Bestilling. ¹⁹

Foruden det stærke aandelige Røre, som Kristen Kold blev ført ind i under sin Seminarietid, prøvedes han tillige stærkt gennem en alvorlig Hjærtesorg.

Kort efter at han var kommen til Snedsted, forlovede han sig nemlig med Jordemoderens Datter fra Hørdum. Dette Sogn støder mod Syd op til Snedsted Sogn. Hendes Navn var Else Henriksen. Hun var kun sytten Aar gammel. Og hun var en overordentlig smuk Pige, livlig og net, og i Besiddelse af ikke liden ydre Dannelse. Else Henriksen kaldtes »Egnens Skønhed«.

Kristen Kold elskede hende ubeskrivelig højt og var lykkelig. Saa tit han kunde se sit Snit, besøgte han hende. Han indrettede Vinduet i sit Kammer, saaledes at han kunde komme ud og ind deraf. Og medens Husets Folk sov, hvor han logerede, drog han ud for at mødes med hende. ²⁰ Ogsaa skrev han mange og lange Breve til sin Else, to Postark fulde to Gange om Ugen.

Det var i disse Forlovelsesdage, at Kold engang havde hende med hjem til sine Forældre i Thisted.

Under dette Besøg mindes man, hvorledes Kristen om Aftenen med stor Fryd og Udholdenhed blev ved at spille paa sin Violin for Else og sine Søstre, der ligesaa udholdende dansede rundt i Stuen til hans Violinspil.²¹

I de samme Dage digtede hans Kammerater paa Seminariet en Vise til hans Lykkes Pris, hvori der bl. a. stod:

»Stammen af gamle Kold
er Elses Værn og Vold«.

Men denne Ungersvendens Lykke var kun stakket. -- Hvor flink en Pige end Else var, saa havde hun dog den Gang intet dybere Indhold. Og da saa Kold blev dybt grebet af Peter Larsen Skræppenborgs kristelige Vidnesbyrd, og hun mærkede, at han mere og mere forandrede i sin Tænkemaade og i hele sin Maade at være paa, saa sagde hun tilsidst til ham: »Som du er, kan jeg ikke blive«. Hun følte tillige sin Mangel paa Kraft til at følge ham ud i Livet paa de knudrede Veje, som hun anede, han maatte komme til at træde. Og da en af Egnens Ungersvende paa et Bal, hvori jo Kristen Kold nu ikke turde deltage, havde »erobret« Else, hævdede hun sin Forbindelse med Kold. Men det holdt mageløst haardt for dem begge at skilles fra hinanden. Den sidste Gang mødtes de paa en Høj ude paa Marken, men de kunde ikke andet end græde.

Af og til fortalte Kold paa sin Højskole om denne sin Ungdoms Oplevelse. Og han blev da stærkt bevæget derved.²² Else kunde heller aldrig glemme sin tidlige Ungdoms lykkelige Dage. Af og til hentede hun hans Breve op af deres Gæmme og fordybede sig i dem, naar hendes ulykkelige Ægteskab med de store Sorger smertede hende mest.²³

Men med sin egen Oplevelse til Baggrund var det ogsaa, at Kold siden hen kunde tale til de Unge »Om Kærester« paa følgende Maade:

»Naar en Fader ser sit lille Barn paa Gulvet med en

skarp Kniv i Haanden, saa vil han ikke lade Barnet beholde Kniven, fordi han tænker, det med den kan gøre Skade paa sig selv. Han tager derfor Kniven fra Barnet. Dette vil straks græde; men lidt efter lidt vil Graaden stanse og Barnet bevare Livet. Saadan gør Gud Fader ogsaa tit og ofte overfor ganske unge Mennesker, der har faaet en Kæreste, som Gud ser vil ødelægge deres Liv, fordi de ikke passer sammen. Den Unge vil jo nok skilles fra sin Kæreste med Graad, men vil ogsaa siden hen faa at se, hvordan hans bedste Liv netop paa den Maade blev bevaret«.

I Oktober 1836 dimitteredes Kold fra Snedsted Seminarium. I Overensstemmelse med den af Direktionen afholdte Censur ved Dimissionseksamen gav Pastor Brammer ham »en hæderlig Dimissionsattest«.

Privat Lærergerning og det gudelige Forsamlingsliv paa Mors.

Nordvestligst paa Mors ligger Solbjærg og Sundby Pastorat, i et stærkt bakkeformet og højtliggende Terræn, med smuk Udsigt til to Sider ud over Limfjorden og over til Thy.

I Solbjærg Præstegaard var Kristian Sørensen fra Sønderhaa 1830 flyttet ind som Sognepræst. Kort Tid efter udnævntes han til Provst over Morsø to Herreder.

Provst Sørensens pietistiske Gæringstid var nu forbi. Der var kommen en forunderlig elskelig Mildhed i hans Tale og over hele hans Færd.

Tilhørerkredsen i Solbjærg og Sundby Kirker voksede stadigt. Og mange var der, der blev glade ved hans stærke, evangeliske Prædikener om Gud Faders Kærlighed og Troen paa Jesus Kristus.

Naar Provsten i sin lyse Kæmpeskikkelse stod for Alteret og med høj, smuk Røst messede Epistlen, idet han lagde hele sin Person deri, da syntes man stundom at kunne se et Genskin af forklaret Glæde, som havde bredt sig over hans Aasyn.

Og hvor var ikke de Timer højtidsfulde i Kirken, naar han gik op og ned ad den lange Kirkegang og med Liv og Lyst katekiserede de unge Karle og Piger, som

havde stillet sig op i Række lige fra Alteret og ned til Taarnet.

Provst Sørensen var en Mand, der med hele sit Liv og sin Sjæl gik op i den Gerning, som var betroet ham. Og hans aandelige som naturlige Begavelse var mere end almindelig.

Enkelte Gange kom dog endnu de stærke Anfægtelser over ham, — og han maatte ret med Flid ty til Bønnen for atter at blive dem kvit.

I sit Hjem-
liv sammen
med Hustruen,
Børneflokken
og Tyendet ud-
foldede han
saare kønt sin
rige, elskelige
Natur.

Han var den
første, som var
oppe om Mor-
genen. Han
stod nemlig
gerne op med
Solen. Det
første, han tog
fra Lønkammeret og Fortrøstringens og Haabets Glans lyste ham ud af Ansigtet. Hun syntes, at hun knap turde nærme sig ham. —

Ved Siden af den dybe Alvor, hvoraf hans personlige Optræden var præget, ejede han tillige en jævn og venlig Maade at færdes paa blandt alle Husets Folk. Ikke saa sjældent kunde han i deres som i Veuners Kreds paa en ejendommelig sund og livlig Maade ved sin Spøg skaffe dem alle en forfriskende Latter.

Provst Sørensen var en kærlig Fader overfor sine

Provst K. Sørensen.

sig for, var at
gaa ind i sit
Lønkammer,
hvor han bad
højt for alle
Husets Folk,
»Lille Maren«
(Nielsdatter),
som havde
tjent Provsten
fra sit 14de
Aar, lagde ofte
med stille
Glæde Mærke
til Provst Sø-
rensen, naar
han kom ud

han kom ud
fra Lønkammeret og Fortrøstringens og Haabets Glans lyste ham ud af Ansigtet. Hun syntes, at hun knap turde nærme sig ham. —

Børn, men han revsede dem paa gammeldags Vis med Riset. Tit og ofte spøjte han og legede med dem. Stærk som han var, kunde han saaledes have tre af Drengene paa en Gang paa sin Fod og løfte dem højt i Vejret.

Husets stadige og kære Gæst var Diderik Müller Roed, som var Præst i Nabosognene Galtrup og Øster Jølby. Den fælles kristelige Barnetro bandt de to Nabo-præster sammen i Kærlighed. Ogsaa lignede de hinanden ikke saa lidt i den store menneskelige og barnlige Følelse, som var begges Særpræg. Ofte kunde de spøge saa barnligt med hinanden. Saaledes tog engang Provst Sørensen den lille, spinkle Roed i sine stærke Arme og løftede ham lige op til Loftet. En anden Gang stod Roed og saa op ad sin høje Ven, idet han sagde: Kristian Sørensen holder jeg meget af, men Provst Sørensen kan jeg ikke lide. Roed vilde derved skemte med Provstens strænge Ordenssans, som ikke saadan laa for ham.

Præsten Roeds Konfirmandundervisning var saa fri og fornøjelig som faa Præsters i de Dage. Han havde kastet Udenadslæsningen af Lærebogen overbord. Kun nogle enkelte Salmever, navnlig af Brorson, lærtes udenad. Undervisningen bestod væsentligst i, at Roed fortalte Børnene Bibelhistorien. Han hørte dem sjældent, men fortalte med saadan en Livlighed og Varme, at han selv ofte havde Taarer paaa Kind derved, og Børnene maatte med Glæde lytte til hans Fortælling. Der var særligt to Historier, han dvælede længe ved. Det var om Josef og om den fortabte Søn. Forældrene sagde, at Børnene lærte ingen Ting hos ham. Men Roed holdt dog fast ved sin Beslutning om den bedste Religionsundervisning.

Da Kristen Kold i Oktober 1836 var bleven Seminarist, fik han med det samme paa Algreens Anbefaling en Huslærerplads i Solbjærg Præstegaard hos Provst Sørensen.

Kold skulde læse med Provstens Sønner og Døtre. Den ældste Søn, Albrecht, var ved den Tid i Huset hos

Algreen, som skulde lære ham Begyndelsesgrundene i Latin. Men naar Drengen kom til Solbjærg, saa han med Beundring paa Kold. Navnlig lagde han meget Mærke til, hvorledes Kold redte sit Haar med stor Omhu, indtil han havde faaet dannet det til en herlig Hanekam, saa herlig, at Drengen slet ikke kunde komme efter at faa sit saa skønt sat. ²³

Kristen Kold var dengang godt en Snes Aar. Efter hvad hans Samtidige har vidnet, var han særdeles smuk af Aasyn. Han var lille og spinkel, net i hele sit Ydre.

Udvortes optraadte han ofte munter og kæk. Men i Ungersvendens Indre gærede der en usædvanlig stærk Livskamp. Det var den Kamp for Livet, som Peter Larsens Ord: »Vorherre elsker Menneskene«, havde givet sit Adelsstempel.

Den udvortes livsglade Ungersvend havde tit og ofte i sit stille Sind trange og tunge Tider. Det friske og dybe Hjertesaar, som hans Kærlighed til Else havde bragt ham, var Skyld heri. Ofte maatte han ud Vesten for Præstegaarden op paa den høje Bakke, hvor han saa stod og stirrede over mod Thy i den Retning, hvor hun boede.

Sad han i fortrolige Venners Selskab paa Mors, sprang dette Saar af og til op. I Tjenestefolkernes Kreds i Præstegaarden fortalte han ogsaa om »sin Else«, og han sang da gerne tilsyneladende muntert de ovennævnte Verslinier:

»Stammen af gamle Kold
er Elses Værn og Vold«.

»Lille Maren« (Nielsdatter), der som sagt tjente i Præstegaarden — og dengang var atten Aar —, skønnede godt, naar Kold saaledes fortalte om Else, at det var om sin første Kærlighed, som han ikke kunde glemme. Men i sin Alvor forstod hun ikke dengang, hvordan Kold alligevel kunde være saa munter og lade som ingenting. Først senere gik det op for hende, at Kolds ejendommelige

stærke Natur netop saaledes maatte gøre sig gældende, naar han trængte til Lettelse for sine Smerter. ²⁵

I Skolestuen i Solbjerg Præstegaard samlede Provstens Børn med stor Fornøjelse om den unge Huslærer. Kold lærte dem at læse, regne, tegne, skrive o, s. v.

Udenfor den egenlige Undervisning lærte han de ældste af Børnene at lave Æsker og andre smaa Sager af Pap samt at male. Saaledes havde »lille Maren« bevaret en nydelig Buket af »Forglemmigej«, som Provstens ældste Søn malede under Kolds Vejledning.

I det hele taget sluttede Børnene sig nær til ham, selv om »lille Maren«, som ogsaa havde med dem at gøre, undertiden syntes, at han var for stræng ved dem. Naar han havde Stunder dertil, kunde han paa en barnlig og hjælpsom Maade staa dem bi. De mindes saaledes, hvor Kold engang med stor Flid gjorde deres lille Vogn istand, da der var gaaet Brud paa den. Selv Provstens næst yngste Søn, som kun var lidt over fem Aar gammel, fik ogsaa sin Fornøjelse af den livlige, unge Huslærer.

Det var nemlig Kolds store Lyst at ride. Naar han fik Lov til at ride Hestene i Marken, havde han ofte den lille Dreng siddende foran sig. Det kan da nok være, at det saa gik rask, saa rask, som det kunde, og gerne ad en Omvej til Bestemmelsesstedet, for at Rideturen kunde blive saa lang som mulig. ²⁶

»Lille Maren« — saaledes benævnt for sin Værkbrudenheds Skyld — var den af Tjenestefolkene, som var bedst i Forstaaelse med Kold. Hendes ældste Søster, Kristiane, der tjente i Præstegaarden som »Udpige«, kunde derimod ikke med ham. Engang »viksede« hun ham med Skænd, da han var kommet ud i Høns huset og havde taget fat paa et af de Æg, Liggehønen laa paa, og havde begyndt at pikke Hul derpaa, for at se, om der var Kylling deri.

Deres yngste Søster, Ane Nielsdatter, dengang en halv

Snes Aar, var hjemme i Fødestedet i Sundby. Saa ung hun var, maatte hun dog hjælpe sin Moder med at bære deres Smør og Æg til Thisted, hvor de forhandlede disse Sager ved Dørene. Paa saadanne Ture skulde Ane gerne først til Solbjærg Præstegaard for at høre, om Huslæreren ikke havde Ærinde med til sine Forældre i Thisted. Sin Vask fik Kold nok i Præstegaarden, men han havde stadig gamle Sager, som Strømper, der trængte til at gøres istand.

Engang Ane var i dette Ærinde i Præstegaarden, bad Kold hende tage en Bog med, som han havde laant af hendes Moder. Hun var nemlig en kristelig vakt Kvinde, der ejede flere af de gamle Opbyggelsesskrifter, saaledes »Hvalsøes bedende Kæde«. Ane vilde nok bringe Bogen og tog imod den af Kolds Haand. Men Søsteren, »lille Maren«, som stod hos, udrød: »Siger du ikke Tak«. — Kold svarede for hende, idet han sagde: »Nej, Ane har Ret, hvorfor skulde hun takke, fordi hendes Moder faar sin Bog igen, som hun har været saa god at laane mig«. — Naar saa den tiars Pige bragte Kolds Sager til hans Fødehjem »paa Knaggen« i Thisted, var det altid Kolds Moder, der tog imod dem. Hendes stille, alvorlige Skikkelse gjorde et dybt Indtryk paa den lille Pige.²⁷

Følte nu end Børnene i Præstegaarden sig godt tilfreds med den unge Lærer, saa var det dog ikke fri for, at Provst Sørensen selv syntes, at denne nok kunde passe sin Skole lidt mere stadigt end han gjorde.

Sagen var den, at da Kristen Kold kom til Mors, havde Skolegerningen endnu ikke lagt Beslag paa hans ypperste Tanker.

Hvad der derimod tog disse i Brug, var den stærke kristelige Opvækkelse, som han nyligt havde faaet Del i. Det var derfor ikke at undres paa, at den unge Huslærer tit og ofte manglede den nødvendige Ro til at sidde stille i Skolestuen og der udelukkende og taalmodigt at være optaget af Børneundervisningen. Han maatte ud,

helst til ældre Mennesker, og det saadanne, som han kunde aabne sit Hjærte for, og som han turde haabe at finde Forstaaelse hos og om muligt at være til Hjælp i den dyrebareste Sag, han nu selv aandede og levede for.

Der var kun faa Steder, den unge Kristen Kold paa den Maade kunde vende sig til. Men der var dog enkelte. Ganske særligt fandt han et Par ældre Kvinder, som han følte sig oplivet ved at tale med og som ogsaa havde godt af ham.

Sine hyppigste Udflugter fra Præstegaarden gjorde Kold til Gaarden, der laa Østen for og som tilhørte Nils Mikkelsen. Det var dennes Kone, en rar, alvorlig, men noget urolig og tungsindig Kvinde, som Besøget særlig gjaldt.

Kold satte sig ned ved Bordenden og fortalte utrætteligt om sin Opvækkelse, hvorledes han havde lært, at Gud elsker Menneskene. Med den samme Kærlighed vilde han nu trøste den nedslaaede Kvinde. Men saa talte han ogsaa — for selv at faa Trøst — om sin Hjærtesorg, om sin Else. Og denne Fortælling sluttede han gerne med et eftertrykkeligt: »men dejlig var hun«. Og saa tog han sig en Pris Tobak, som han nød med vemodig Eftertænk-somhed. Kold var allerede den Gang stærk i at bruge Snustobak. Han havde lært det paa Seminariet i Snedsted.

Det andet Hjem, som han paa den Tid særligt gæstede, var Kristen Madsens Gaard i Nabosognet, Bjærgby. Dennes Hustru, Ane Søndergaard, var en god Veninde af Niels Mikkelsens Hustru. Men medens hun var tung i Sind, saa var Ane et forunderligt livsglad Menneske. Ved hendes lyse og venlige Tankegang følte Kold særlig Lettelse i sit Sind. Snart blev han en hyppig Gæst i hendes Hjem.

En Dag, Kold saaledes besøgte Gaarden i Bjærgby, var Hans Smed fra Nabobyen Tøving der at smedde. Hans Smed kom da i Samtale med Kold. Og Samtalen blev efterhaanden saa varm, at Jernet blev koldt, og der blev

slet ikke smeddet hele Eftermiddagen. Hans Smed var et ædelt Menneske med en lys Forstand. Han og Kold følte sig tiltrukne af hinanden, og siden hin Dag mødtes de jævnlig for at tale sammen.

Poul Sallingbo, som var henved de 25, og som tjente i Tøving i Nærheden af, hvor Hans Smed boede, saa en Dag Kold staa inde i Smedien hos Hans og hørte, hvordan de var i ivrig Samtale med hinanden. Kold sagde: Ja, lad os nu se rigtigt at faa det klaret. Det klaredes ogsaa for Hans Smed. Han kom til at høre til de bedste i de »Opvaktet« Kreds.

Paa en af sine Spasereture fra Solbjærg Præstegaard til Ane Søndergaards i Bjærgby traf Kold en Dag ovennævnte Poul Sallingbo uden for hans Husbonds Gaard i Færd med noget Arbejde. Kold havde i Forvejen hørt om Poul. Det var den almindelige Mening, at denne unge Karl var særdeles oplyst og vidste Besked om saa meget. Nu gik Kold hen til ham, hilste paa ham og sagde, han havde hørt, at Poul var saa oplyst; men han vilde nu blot spørge ham, om han nogensinde havde mærket, at Satan plagede ham.

Det havde Poul Sallingbo ikke; men han studsede over disse stærke Ord, der snart bragte ham til dybere Eftertanke. Han blev siden en oplyst Kristen.

Da Kold engang besøgte Folkene i »Hangaard« i Tøving, kom Konen ind til ham med en Kop Kaffe. Der var samtidigt kommet en fattig Dreng ind i Stuen. Kold sagde gentagne Gange »nej Tak« til Kaffen. — Hvorfor ikke? spurgte Konen. — Har du mere paa Kanden? sagde Kold da. — Jo, en lille Kop. — Ja, saa giv den fattige Dreng dér den. Dersom du kun havde haft den Kop, som du bød mig, skulde Drengen have haft den.²⁸

Datteren Sidsel i Hangaard var forlovet med Hans Smed. Her prædikede Kold engang for en Snes Mennesker. Det var saa jævnt og klart. Han talte om, at det gælder om, at vi fødes paa ny til Børn — og saa skal

vi først lære at staa, inden vi begynder at gaa. Vi skal gaa saa smaat fremad, for Kristendommen ligger nu i et forskrækkeligt Vilderede, saa man véd hverken ud eller ind. — —

Det var kun nogle faa Maaneder efter, at Kold var bleven Huslærer paa Mors, at han kom til at tage Del i den gudelige Forsamling.

Vejen til de gudelige Forsamlinger paa Mors blev banet af Peter Larsen Skræppenborg.

I August 1836 skrev denne sit første Brev til Algreen. Det handlede om en Degnesøn fra det slesvigske, som gerne vilde paa Seminariet i Snedsted og som nu havde bedet Peter Larsen rejse derned for at se at skaffe ham Plads der. — Dermed var Bekendtskabet indledet.

I Juleferien 1836 rejste Algreen over Mors til Salling. Han drog undervejs ind i Solbjærg Præstegaard og fik Kold med sig. Rejsens Maal var de Opvakte i Haasum og deres Forsamlinger, som ogsaa Algreen i Forvejen havde faaet Smag paa. Under dette Julebesøg oplystes det, at man ventede Peter Larsen og »Fynboerne« til Salling i Begyndelsen af det ny Aar. Algreen og Kold bad dem derfor om, at de vilde sørge for, at Peter Larsen ogsaa kunde mødes med dem norden Fjords. Det bedste Mødested, mente de, var Mors. Her vilde »Fynboerne« blive modtagne med Glæde af Provst Sørensen og de faa troende Venner i Sognet. Til Snedsted havde hverken Algreen eller Kold Lyst at indbyde Peter Larsen. Forholdene der var for spændt hertil.

Alligevel blev Snedsted Seminarium det første Sted, som Peter Larsen besøgte. I Rejsefølge med den ivrige Lægprædikant, Gaardejer Iver Pedersen fra Hanbjærg, naaede han til Snedsted den 31. Januar 1837. Ikke blot glædede Algreen sig ved disse to Mænds Besøg paa sit Tagkammer. Men de to Fremmede glædede sig ogsaa ved Besøget hos »den kristelige Seminarieforsender Brammer, som talte flere Timer med dem«.

Naar Peter Larsen saaledes til Dels paa egen Haand allerførst var ilet til Snedsted, da kom det af de store Forhaabninger, som han knyttede til »det kristelige Seminarium« der. Fra dettes Arnested ventede han, at der skulde straaale Lys ud over de mange Barnehjærter i de danske Skoler til kristelig Opvækkelse.

Der er intet Spor af, at Peter Larsen blev skuffet i denne Forventning ved sit første Besøg i Snedsted. Tvertimod er den nok bleven styrket ved Samtaler med Brammer. Om ogsaa der har været Spørgsmaal, de var uenige om, saa har Peter Larsen Skræppenborg med sin rummelige og inderlige Kærlighed ogsaa omfattet den kristelige Forstander med et lyst Haab. Og Algreen, der den Dag for første Gang stod Ansigt til Ansigt med den alt den Gang livserfarne Peter Larsen, han har næppe villet bruge de kostbare Timer til at gøre Rede for den Skilsmisse, som allerede da var naaet et Stykke hen mellem Brammer og ham.

Samme Dags Aften fulgte Algreen med Peter Larsen og Iver Pedersen over til Mors, hvor de efter Provst Sørensens Indbydelse tog ind i Solbjærg Præstegaard. Provsten havde rigtignok først ventet dem den næste Dag. Han var denne Aften efter Løfte paa Besøg hos en Nabo-præst. Men Algreen var jo en gammel kendt Husven og skaffede dem straks gæstevenlig Modtagelse.

Ogsaa var Huslæreren hjemme den Aften. Og for ham var Peter Larsen allerede en kendt og saare kær Mand.

I den Stue, hvor Kristen Kold læste med Børnene, bestemte de sig nu til at holde en lille kristelig og opbyggelig Forsamling. De fik sendt Bud til nogle af de ved Præstegaarden nærmest boende Bønder. Det var i Niels Mikkelsens, Dines Larsens og Niels Degns Gaarde.

Klokken henved otte begyndte de deres Andagt. De sang nogle af Brorsons Salmer, og de Fremmede bad for og med dem. Ordførerne den Aften var Peter Larsen og

Iver Pedersen. »Disse talte sunde og hjærtelige Ord, hørende til den gamle Prædiken: Omvender Eder og tror Evangelium«. — Saaledes hedder det i den senere Beretning om Mødet. — Der blev slet intet læst, og der blev ikke talt ét polemisk Ord. Omtrent Kl. 10 skiltes de ad. Og efter hvad der blev ytret ved Bortgangen, var de alle glade ved paa saadan Maade at have tilbragt et Par Aften-timer. Og nogle baade ønskede og haabede, at det ikke skulde blive sidste Gang, de saaledes forsamledes »til Guds Lov og Pris og til fælles Bestyrkelse i, hvad som godt er for hans Øjne«.

Denne 31. Januar 1837 blev en Mærkedag i Aandslivets Historie paa Mors. Den »gudelige Forsamling«, som den Dag begyndte paa Mors, efterfulgtes af en Række lignende Forsamlinger. Men Følgen af den blev ogsaa, at Modstanden imod de kristelig vakte fra den Stund rejste sig med Styrke.

Peter Larsen selv drømte ikke om, at hans Besøg skulde faa Betydning i denne Retning. Hvad han derimod i den nærmeste Tid derefter var opfyldt af, fortæller han Algreen i følgende Brev af 24. Februar 1837:

»Kære Ven og Broder i Kristo Jesu Vorherre, Naade og Fred være med Dem af Gud vor Fader ved hans enbaarne Søn Jesum Kristum, vor kære Frelsere, Amen.

Nu takkes De da paa det kærligste for den mod os beviste broderlige Kærlighed og Fortrolighed, De lagde for Dagen ved vores Besøg hos Dem. Jeg ved næsten intet i den senere Tid, som saaledes har glædet mit Hjærte, som den Rejse. For det har i flere Aar saaret mit Hjærte med Hensyn til de mange Unge, som opvokser, og som hidtil har for mig at skønne næsten bleven opfødt som vilde Hedninger, naar vi undtager nogle visse Umenneskeligheder, som disse i en større Naturblindhed udøver. Ja, sandelig er der mange Forældre, som i det stille har sukket for deres arme stakkels Børns udødelige Sjæls Frelse og Salighed, naar de ligesom har set sig nødt eller tvunget

til at hengive deres Børn i vantro Læreres Hænder. Og hvor kan der vel lægges Kristendommen større Hindringer i Vejen end naar saadanne, som skal lægge den første Sæd i de Unges Hjærter, selv af Naturen ere vantro og uigenfødte haver nydt vantro Undervisning og kommer saa ud til vantro og uigenfødte Forældres Børn.

Sandelig, der er ikkun svage Udsigter til noget godt, og hvis ikke Herren ved sin gode Helligaand havde begyndt at røre og bevæge sig i nogles Hjærter, saa var vel al Kristendom gaaet ud her tillands.

Men nu synes jeg, Gud være lovet, at kunne begynde at skimte, at det dages i alle Ender. O, Herren hjælpe os ved sin gode Helligaand, at vi ret kunne bede: tilkomme dit Rige. O, hvor det dog er en trofast Gud, at vi har. O, hvor han dog gør over det, vi beder og forstaa at bede. O, min kære Broder, er det ikke hans Naade, som har rørt dit Hjærte, (jeg siger du, for saa kan jeg tale mere fortroligt), og oplyst din Forstand, at du haver begyndt at faa det ene fornødne og vende Verden Ryggen. Gud styrke dig med sin gode Helligaand, at du dog maatte være og blive en tro Arbejder i Vingaarden.

Sandelig, jeg indser det nok, at du staar paa en vigtig Post og haver et svart Ansvar: men du er tillige paa en glædelig og salig Post. Thi, som den salige Lutherus siger, skal den forfaldne Kristenhed igen hjælpes paa Benene, saa maa der begyndes paa Børnene, som det skete i forrige Tider. Og Luther siger, naar han ikke havde været Præst, saa véd han intet, han heller vilde have været end Skolelærer. Thi det er svært, siger han, at tæmme de gamle Hunde og gøre gamle Skalke fromme. Det lader sig bedre gøre med de Unge.

Kære siger han, lad det og være en med af de højeste Dyder paa Jorden at opdrage fremmede Folks Børn, hvilket faa og fast ingen gør ved deres egne, — Maa man, siger han et andet Sted, give saa meget aarligen til Dæmninger, Broer og Bøsser, at et Rige og en Stad kan bestaa,

skulde man da ikke bidrage noget til at lade saadanne unge Personer danne til Skolelærere, som med Tiden kunde modsætte sig Djævl, Kættene og al Verden.

Jeg vil ved Guds Naade bede igen for dig, saa godt som jeg kan, at Herren vil give dig Naade til at lade dit Lys skinne og udruste dig med Visdom og Forstand herovenfra til at røgte dit Kald i hans sande Frygt, at du kunde blive et velsignet Redskab i hans Haand til mange udødelige Sjæles Frelse og Salighed.

Ja, sandelig, min kære Broder, kan det have Indflydelse længere hen i Tiden med din Stilling end du vel tænker; thi det er en vigtig Post, du staar paa. Men Gud give dig Naade ved sin Helligaand, at han kun maa være din Lærer og Leder, saa har det jo ingen Nød, for han er jo trofast og stærk« . . .

»Hils den gode Brammer mange Gange og tak ham for al bevist Kærlighed . . . Hils mange Gange den gode Provst Sørensen og tak ham hjærteligt for sin store Nødsindhold og hjærtelige Velvillie, og den gode Kold maa du heller ikke forglemme. Bliv ikke vred, fordi jeg siger du. Jeg har sat al Undseelse til Side. Din i Kristo forbundne Broder Peter Larsen«. — —

Det laa fjærnt fra Peter Larsen at tænke, at denne lille fredelige Forsamling, som han og Iver Pedersen havde holdt paa Mors, skulde efterfølges af en stærk og alvorlig Kamp. Men dette blev dog Tilfældet.

Angrebet aabnedes i »Thisted Avis« ²⁹ af en anonym Indsender, der siden viste sig at være den ivrigt rationalistiske Skolelærer Henrichsen i Flade paa Mors.

Hans Angreb var meget plumpt. Han skrev bl. a.:

»I en Gaards Baghus her paa Morsø holdtes først i Februar et stort Synode. En halvtosset nygjort Seminarist for omkring i Sognet og under mange Ophævelser indbød Krøblinger, halte og blinde. Disse troede, en stor Nadvere ventede dem med nogle Dramme til. Og ikke faa mødte. Men istedet derfor tyllede ovennævnte Seminarist en

Mængde aandelig Valle af Jertegns Postil og Lindbergs Efemerider i de tandløse Kærlinger. En anden Nar Ov.*), der hver Dag og hver Time har Visioner, men et maadeligt Organ for Deklamationen, havde ej anden Forretning end at øse i nogle Vandkrukker, medens Præsidenten i Synodet og en af Opsynsmændene ved en Daarekiste, Ag.**), aflagde sin første Prøve paa ved Troens Sennepskorn at forandre — Vin til Vand, hvilket lykkedes over al Forventning. Tilslidst fordømtes en Mængde Kættre, hvis *auto da fe* nærmere vil bestemmes. Ved Midnat skiltes Forsamlingen ad. Men Bønderne gjorde Ed paa ikke oftere at spille en god Nat og en styrkende Søvn for at luge i disse ny Profeters aandelige Brakmark«. —

Ved den »halvtossede, nygjorte Seminarist« sigtedes der naturligvis til Kristen Kold.

Dette Stykke blev optaget i »Dagen«. Ogsaa J. K. Lindberg optog det i sin »Nordiske Kirketidende« med den Bemærkning, at dette Angreb vidnede om, at det aandelige Røre, som nu var begyndt paa Mors tilsyneladende saa ubetydeligt, i sin Grund maatte være et stærkt Røre«.

Angrebet paa de kristelig vakte fortsattes i »Thisted Avis«. Provst Sørensen traadte derfor op til Forsvar for sine Trosvenner. Af Naturen var han en grumme fredelig Mand, der helst vilde leve i Ro. Men nu, Fjenden havde begyndt Angrebet, traadte han aabent og frimodigt i Skranken som en ægte Tilsynsmand og Forsvarer af »de Hellige«.

Da saaledes Kristen Kold atter var bleven ilde omtalt af Skolelærer Henrichsen i en Artikel i »Thisted Avis«, ³⁰ skrev Provst Sørensen i samme Blad et Modstykke, hvori det bl. a. hedder:

»Hvad de Filial-Forsamlinger angaar, som meldes om i ovenanførte Avis Nr. 42, da sigtes formodenlig derved

*) Der sigtes herved til Lærer Ovesen i Outrup.

**) d. v. s. Algreen.

til, at den deri omtalte Seminarist*) besøger enkelte Familier i mit Pastorat, hvilke Kristendommen ligger paa Hjærte. At der ved disse Besøg bliver talt om Kristendommens Sandheder, derom tvivler jeg ingenlunde. Dette maa naturligvis finde Sted, naar alvorlige Kristne komme sammen. Men jeg er og overbevist om, at bemeldte Seminarist ikke taler andet, end hvad der har fuldgyldig Hjæmmel i Guds Ord. Thi efter hvad jeg ved daglig Omgang med ham i et halvt Aar har kunnet erfare, er han, saa vidt jeg som Menneske kan bedømme, en oprigtig Kristen, som efter min Overbevisning baade selv ønsker at leve efter Kristendommens Ord, og tillige vil opmuntre andre, han kender, til det samme.

Og i denne min Overbevisning rokkes jeg ikke ved de fornærmelige Beskyldninger, som ere fremsatte imod ham i Nr. 42, at han skulde have kaldet sine Forældre ukristelige Kæettere. De maa først bevises, inden jeg tror dem. Jeg har aldrig hørt ham omtale dem uden med den skyldige Ærbødighed«. — —

Men nu fortsatte Sognepræsten i Nykøbing paa Mors, Dalhoff, de hensynsløse Angreb, ogsaa i »Thisted Avis«. Mest vred er han paa Kold, som Provst Sørensen havde givet det gode Vidnesbyrd. Dalhoff skriver derfor til Provsten: »Er da han (Kold), som ikke engang har Begreb om, hvad Theologi er, er han moden til at tale med Voksne om Religionens og Kristendommens almindelige Sandheder?« Og han spørger videre, om Provst Sørensen ikke formoder, at Kold kun besøger enkelte Familier »for at drive Gæk med Loven, som forbyder ham at lære i Forsamlingen«.

Da J. K. Lindberg offentliggjorde dette Stykke i »Nordisk Kirketidende«, føjede han til: »Om Kold har noget Begreb om, hvad Theologi er, skulle vi lade staa ved sit Værd. Men at Hr. Dalhoff ikke har noget synderlig Be-

*) d. v. s. Kristen Kold.

greb om, hvad Kristendom er, forekommer os at være tydeligt nok. Thi han maatte dog vel ellers have vidst det, at man kan være en meget god Kristen, om man slet ikke er Theolog; men en meget god Kristen maa nødvendig kunne tale om Kristendommen. Thi han kan tale af sit eget Livs Erfaring, og han er værd at tale med, hvad enten han taler til Oplysning eller til Opbyggelse. Medens Theologen, der ikke kender Kristendommen af sit eget Livs Erfaring, er kedelig at høre paa, naar han taler om den. Thi naar han taler bedst, da læser han op af en Bog, og hvad han har at sige, er taget paa Borg og er ikke hans Ejendom«. — —

I September 1837 kom Peter Larsen Skræppenborg anden Gang det samme Aar i Besøg paa Mors. Denne Gang havde han Skolelæreren Rasmus Sørensen fra Venslev med sig. De talte begge i Forsamlingen. Den ikke blot i sin legemlige Kæmpeskikkelse, men ogsaa i hele sin Optræden noget grovkornede Rasmus Sørensen tiltalte langt fra Morsingboerne, saaledes som Peter Larsen gjorde med sit ydmyge, hjærtelige Vidnesbyrd. — Næste Dag, en travl Høstdag, fulgte Kold dem paa Vej til Outrup til den opvakte, troende Skolelærer Ovesen. Paa Vejen over Tværmarker førte Kold dem til de troende Bønder ad det Strøg, ude paa deres Høstmark, hvor de lod Leen ligge og gik ind med dem og talte om Troen og Guds Ord med dem til Opbyggelse en liden Stund.³¹

Hovedangrebet fra Modstandernes Side gjaldt imidlertid Algreen. Det danske Cancelli fik fat paa Sagen. Brammers Erklæring gik helt imod Algreen. Han skrev bl. a.:

»Baade som Sognepræst og Seminarieførstander har jeg stræbt at forebygge og bekæmpe en i mine Øjne just paa dette Sted saa farlig Retning af det religiøse Liv«.

Derfor blev Algreen opsagt fra sit Lærerembede til Maj 1838.

Provst Sørensen i Solbjærg besluttede da, at Algreen

til den Tid skulde komme til ham som Huslærer for hans Børn. Kristen Kold havde fratraadt denne Stilling den 1. November 1837. Og efter den Tid havde Provsten selv maattet læse med sine Børn.

Den lille Almueskole i Øster-Jølby Sogn lige Syd for Solbjærg Sogn var nemlig atter kommet til at staa ledig, efter at den det foregaaende Halvaar havde haft tre forskellige Lærere. Øster Jølby var Anneks til Galtrup, hvor Provst Sørensens gode Ven, Roed, var Præst.

Nu søgte Kristen Kold i Efteraaret 1837 dette Embede. Han var eneste Ansøger til Pladsen. Øster Jølby Skoleembede var nemlig meget ringe aflagt. I lange Tider havde der været arbejdet paa at skaffe Kaldet en Jordlod, men hidtil forgæves paa Grund af Hovedsognet Galtrups Modstand derimod.

Uagtet der ingen andre Ansøgere var til Embedet, viste der sig straks Vanskeligheder for Kold ved at faa det.

Provst Sørensen antog ham da midlertidigt til at bestyre det. I denne Stilling virkede han det meste af Efteraaret og Vinteren.

Skønt denne Kolds Lærervirksomhed kun var kortvarig, efterlod den sig dog gode Frugter. Enkelte af hans Elever kom til at høre til Støtterne for Menighedslivet paa Øen.

En af disse, Gaardejer Peder Krogh i Øster Jølby, har fortalt, at han, der dengang var 10 Aar gammel, i det halve Aar lærte mere end hele sin øvrige Skoletid.

Det var Kristen Kold navnlig om Bibelhistorien at gøre. Denne fortalte han med et saadant Liv, at Tiden gik for ham som for Børnene, uden at de mærkede det. Kold fortalte Bibelhistorie i Morgentimerne. Han kunde gerne blive ved med at fortælle et Par Timer i Træk. Efter at han saaledes en Dag havde fortalt længe, trak han sit Ur frem, saa paa det og sagde saa: Naa, Børn, jeg ser, at Klokken er bleven 11, saa jeg maa nok til at høre op.

Kold fortalte ikke Børnene mange Eventyr, men dog nogle. Derimod vilde han gerne have Børnene til at fortælle sig Historier og Eventyr. Saaledes spurgte han dem en Dag, om de ingen Historier kunde. Børnene blev tavse. Det var noget uvant, at der blev spurgt dem, og de undsaa sig. Da sagde Kold: Har I aldrig hørt de gamle Karte-Koner fortælle en Historie? — Saa var der en Dreng, som tog Mod til sig og fortalte en saadan. Og uagtet det var en af den simple Slags, fornøjede Kold sig dog over Drengens Fortælling. »Det var ret, min Dreng«, sagde han, »vidste jeg det ikke nok«.

I den Tid, Kristen Kold var konstitueret som Lærer i Øster Jølby, havde han Bolig i Skolen. Men sin Kost fik han i den store Gaard, kaldet »Dalen«, som laa lige overfor Skolen.³²

Ejeren af »Dalen«, den elskelige Peder Dal, var den Gang en Mand paa henvend de 40 Aar. Han hørte ogsaa paa den Tid til den lille Kreds af kristeligvakte.

Siden fulgte han stille og mildt med i den aandelige Udvikling og sluttede sig til Valgmenigheden, da denne blev dannet.

Peder Dal undrede sig over, hvorledes Kold — tværtimod Datidens Forhold mellem »lærde« og Bønder — nok vilde spise ved det samme Bord som de andre i Gaarden, og at han var saa tarvelig i sine Fordringer.

Peder Dal og Kold talte meget sammen i de Dage. Ofte faldt Talen paa Skolesagen, men om den kunde de ikke ret blive enige. Thi vel vilde Peder Dal »ingen Tvang« have i Skolen, men han holdt dog paa Udenadslæsningen, medens Kold omtrent helt havde opgivet at lade Børnene lære udenad.

Peder Dal var »Skoleforstander«. Og da han boede lige overfor Skolen, kunde han nemt gaa der over og høre paa Undervisningen, hvad han ogsaa tit gjorde. Her lagde han da mærke til, hvorledes Kold blev ved at fortælle for Børnene og »havde de fleste af disses store Opmærksomhed«.

Navnlig om Eftermiddagen ved Skolens Slutning, gik Peder Dal gerne derover; thi Kold endte Skolen med at bede Fader vor og synge en Salme med Børnene.³²

Disse hængte saa at sige alle sammen ved ham. Men de havde heller aldrig før kendt til en saadan Undervisning som denne. Tamp vankede der ingen af. Den eneste Tamp, han stundom for Spøg kunde true med, var Lommetørklædet, som han stadig gik med i Haanden, idet han lagde det i Fold paa Fold. Ogsaa brugte han ved Undervisningen sin Snusdaase flittigt.

Flere af de ældre i den lille By stod i venligt Forhold til Kold, men en Del syntes ikke om hans lige-fremme og djærve Udtalelser. Selv Peder Dal forekom det, at den unge Lærer til Tider var noget haard.

Peder Dals Nabo var Sognefogden, Gaardmand Kristen Søndergaard.

Dennes Hustru, en alvorlig troende Kvinde, blev tit og ofte tungsindig, undertiden i høj Grad. Men det var hende til stor Vederkvægelse og Trøst, naar Kold kom hen og talte med hende. Det skete jævnligt om Aftnerne.

Hos Sognefogdens var der en talrig Børneflokk. Den ældste, Kristen Søndergaard, var en nittenaars Ungersvend, der havde været en lystig og vilter Knægt; han begyndte nu ved Omgangen med Kold at fatte et andet Sind. Den næstældste, en køn Pige paa femten Aar, lyttede til hvert Ord, Kold sagde, beundrede ham og fulgte med hjærtelig Glæde med ham og de faa andre fra Byen til Forsamlingerne. Efter disses Slutning skiltes de først, naar de fra Bakkekammen over »Dalen« havde med hinanden sunget deres Afskedssalme:

»Hvor er det godt at lande
i Himlens søde Havn«.

Naar Kold om Aftenen traadte ind hos Sognefogdens, blev Konen i Huset først glad. Hun fik snart for Skik at sige, at de to Krist'ner (Kold og hendes ældste Søn),

var hendes største Glæde paa Jorden. Men ogsaa for Børneflokket var han til megen Fornøjelse. Den samledes om ham for at lytte til hans Historier. Og munter som den unge Kold ofte kunde være, satte han snart en »Gaadegætning« i Gang, og snart gjorde han selv Kunster, navnlig Kortkunster, for dem. Ogsaa ved »Taskenspillerkunster« kunde han fornøje Børnene, og vel de gamle med, hos Kristen Søndergaards. Saaledes viste Kold dem bl. a. den Kunst at malke en Kniv.

Han tog en Kniv og huggede den op i Loftsbjælken. Imidlertid havde han sørget for bag det ene Øre at faa gemt et Stykke Bomuld, oplødt i Mælk. Naar Kniven da skulde malkes, maatte Tilskuerne først slaa tre Kridtkors paa den Arms Underdel, der sad paa samme Side som Øret med Bomulden bag. Da det sidste Kors skulde sidde helt op mod Armhulen, krummede Kold Armen saaledes, at han med det samme umærket kunde liste Bomulden bag Øret ind i sin Haand. Og straks sprang han op paa Bænken og gav sig til at malke Kniven, naturligvis ved at kryste Bomuldstotten, af hvilken nu Mælke-draaberne dryppede ned paa en Kop. Var der intet mere i Totten, rystede han Haanden som for at befri den for Mælken, men med det samme kastede han Bomuldstotten langt bag sig.³³

Hos Gaardejer Søren Andersen i Øster Jølby var Kold ogsaa en velkommen Gæst. Der var Børn derfra, som gik til Skole hos ham. I deres Tal var ovennævnte Peder Krog. Søren Andersen selv var en menneskelig rar og ædel Mand. Naar der holdtes Legestue for Ungdommen i hans Gaard, gik det ordentligt til, hvad der ikke mange Steder var Tilfældet.

Til den sidste Legestue, som blev holdt hos Søren Andersens, inden han blev kristelig vakt, var Sønnen Poul, som dengang var 16 Aar, kommet hjem i Besøg fra sin Skomagerlære. Poul var »krebelt«. Men ikke saa meget af den Grund, som fordi han betragtede Dans som Synd,

vilde han ikke deltage i Legestuen, men gik andetsteds hen. Kold, som havde været med til Legestuen, talte næste Dag med Poul om, at han kunde saa godt have været med. Der var ingen Synd i Dans, naar det gik ordentligt til som her. Det eneste, som Kold ikke havde syntes om, var fire Kortspillere, som havde siddet for sig selv og under Banden trukket hinanden op i Kortspillet.

Derimod prædikede Kold ivrigt for den fuldstændige Afskaffelse af Tobak og Brændevin. Brugen af disse to Dele betragtede han som Synd, men glemte, at han selv snusede. Brugen af Snus havde han som sagt allerede lært paa Seminariet. Man havde raadet ham dertil som en Hjælp til at holde sig vaagen under den megen Læsning.

Der var især to Brødre, begge bosatte, ældre Mænd, som han den Tid havde stor Indflydelse paa. Det var Peder og Poul Søndergaard. De aflagde begge to Brændevinen sammen med Tobakken. Men da de dernæst gik hen og druknede deres Tobakspiber i en Tørvegrav, syntes Kold, at dette var dog for vidt drevet.

Hos Peder Søndergaard, der beboede »Ny Jølbygaard« i Mellem-Jølby, holdt Kold jævnlig Forsamling, da han var Lærer i Øster Jølby. Ogsaa holdt han gudelig Forsamling hos Gaardmand Jens Kortsen, hvis lovstrænge Pietisme Kold gik imod.

I »Lille Marens« Hjem i Sundby holdt Kold en enkelt Gang Forsamling. Der var kun faa Deltagere i denne.

Blandt de Trosvenner, han besøgte, hørte Skolelærer Sørensen i Tæbring. Naar han kom ind i dennes Skole, var det hans Lyst, at Børnene maatte synge for ham.

Det var sikkert paa den Tid, Kold var i Øster-Jølby, at han fik Ingemanns historiske Romaner ihænde og saa læste uafsladelig i to Nætter og tre Dage, Valdemar Sejr og Erik Menveds Barndom. Og han blev, ligesom han var henrykt over at se, at det danske Folk havde været saa stort og saa lykkeligt, og at der havde været saa skønt i Danmark. Og nu var her dog saa sølle.

Han tænkte ved sig selv, det kan gerne være, du er i Besiddelse af den Slags Ord, der behøves til at forandre dette. Han var just ikke saa meget pietistisk. Han havde ikke forstaaet stort andet, end at Gud elsker Menneskene.

Der var dog nogle af Forældrene i Øster Jølby, som var forbavsede over at skulle have en saadan »Helligmand« som Kold til Lærer for deres Børn. De tillagde ham nemlig en overmenneskelig og umenneskelig, ja næsten halv Djævelkraft i al hans Færd.

I disses Tal var et Par fattige Folk i et lille jordløst Hus i Øster Jølby. De havde en Søn paa 10 Aar, der dengang gik i Skolen. Hans Navn var A. J. Dahl. Han blev siden Højskoleforstander i Aale.

Anders J. Dahl og flere af hans jævnaldrende Skolekammerater havde til Genstand for deres barnlige Samtaler, hvad de dengang i deres Hjem forud hørte om den ny Lærer. Og de aflagde for hverandre det højtidelige Løfte, at de nok skulde staa Kolds Magt imod og ikke i nogen Maade lade sig smitte af hans Hellighed. A. Dahl ansaa dengang i virkelig barnlig Uskyldighed Hellighed for noget af det værste, der kunde overkomme ham. Dette var en Følge af de stærke Skildringer af Kold, som Drengen havde modtaget.

Da saa Kold begyndte sin Gerning, gik de første Dage for flere af Drengene med at stirre paa Kold, for om muligt at finde hans Særheder. De havde jo ikke tænkt sig ham som et almindeligt Menneske. Men det varede ikke mange Dage, saa kom de hjem og fortalte Forældrene, at han var i Grunden ikke saa slem. Da fik Børnene et advarende Ord som f. Eks.: »Ja, tag Jer i Vare for ham, at han ikke skal forføre Jer«.

A. J. Dahl var snart bleven forsonet med sin ny Lærer og begyndte allerede at tvivle om, hvorvidt hans Forældre og alle andre kloge Folk der paa Egnen havde Ret i deres Skildring af Kold. I denne Tvivl bestyrkedes ogsaa fuldstændigt den begavede og hjertelige Dreng. Thi

han blev saadan grebet af Kristen Kolds Tiltale, at denne blev den, han troede bedst af alle Mennesker.

Baade i sin Fortælling og i sine Samtaler med Børnene lukkede Kold op for en dem aldeles ukendt og ny Verden, som de fra det Øjeblik af begyndte at længes efter, og som mange af dem senere lidt efter lidt kom til at bevæge sig i.

Kold var i de Dage stødse omringet af Aander. Og at det ikke var en Indbildning af Kold, men en Virkelighed, derom var der flere end Dahl, som var overbeviste.

I sin Fritid bandt Kold Bøger ind. Og Drengen sad da ofte hos ham de lange Vinteraftner og pillede Bladhjørner ud paa de gamle Bøger.

Under deres Samtale (Kold var naturligvis den talende) som under hans Tavshed havde han Aandebesøg.

Det var dog ikke blot i Aftenstunden, men ofte ved den lysklare Dag, at Spøgelseaanderne vilde forstyrre ham. Stundom kunde der midt om Dagen, naar Kold ganske roligt gik og talte med Børnene i Skolen, blive en stærk Rumsteren i Skolens Forstue. Ogsaa kunde det klirre i Skolestuens Kakkellovn, en Bilæggerovn, »som om Kæmper med Jernstange vilde ituslaa Kakkellovnen«. Og naar man saa efter, var der intet at opdage. Til sidst blev man mere fortrolig med sligt. Man talte sjeldnere om det og løb ikke mere efter at opdage, hvad det kunde være. A. Dahl mindes, hvorledes Kold opmuntrede dem til ikke at agte derpaa, da det var af den Slags Aander, der ikke var værd at skænke den mindste Opmærksomhed.

Efterhaanden vandt Kold Børnenes udelte Kærlighed, og igennem dem begyndte han at faa lidt Betydning for flere af de Ældre, der først ikke forstod ham. Da han forlod Skolen, blev der da ogsaa stor Børnesorg.

Kolds Bortrejse voldte A. J. Dahl den største Sorg, han nogensinde har haft. Drengen var nemlig kommet til at elske Kold højere end noget andet Menneske. Han kunde have rejst med ham til Verdens Ende, blot han

kunde have taget med ham. Kolds Bortrejse voldte Dren- gen mange søvnløse Nætter, hvor han laa og grundede med sin rige barnlige Fantasi paa en saadan uretfærdig Verdens Forhold til den lyse Verden, som Kold havde lukket op for ham.³⁴

I de Maaneder, Kold havde sin Bolig i Øster Jølby Skole, drømte han tit om Natten. Han kunde saaledes fortælle, hvor uroligt det havde været i hans Sovekammer. Det havde puslet, saa at han ikke kunde sove. Men hans Drømme gik i Almindelighed ud paa, at han skulde rejse bort til de fremmede Lande.³⁵

Ungersvenden Kristen Kolds Dage var for saa vidt ogsaa talte paa Mors.

Hvad Bagvaskelsen imod ham ikke før havde været slem, det blev den nu, da det i Efteraaret 1837 spurgtes, at han søgte fast Skolelærerembede i Øster Jølby.

Der nævnes en forægtelig Person, kaldet »Niels Ufor- knyt« fra Sundby, som skrev Nidviser om Kold, fulde af de grimme og groveste Beskyldninger.

Hvor nidkær Provst Sørensen ogsaa i dette Stykke var for at værne om Kolds Ære, afgiver følgende Med- delelse i et Brev til Algreen af 5. November 1837 Vidnes- byrd om:

»I Mandags red jeg ned til Færgegaarden for at faa fat i den Karl, som havde gjort den Beskyldning mod Kold, som De havde hørt, ikke for at sige ham, at han skulde kaldes for Retten derfor, thi det ønskede Kold ikke; men for ved Trusel dermed, om det skete igen, at indjage nogen Skræk i ham og muligt derved stause de skændige Rygter.

Karlen traf jeg ikke; thi det var ingen af Færge- karlene, men en Mand i Sundby, navnlig Niels Hansen.

Imidlertid talte jeg med Anders Bak derom og lovede ham, at jeg nok skulde tale med Nils Hansen derom, som ogsaa skal ske, hvorfor jeg foreholdt Anders Bak, at han skulde vedstaa, hvad han havde hørt, naar jeg engang fik

dem samlede i Tale, da det var en syndig Gerning saaledes at bagvaske et Menneske. Han vilde ikke ret komme ud med, hvad han havde hørt, men gik slukøret bort, da jeg erklærede, at, hvis det, N. Hansen havde sagt, var sandt, skulde Kold straks paa Døren og aldrig her i Provstiet, saa længe jeg var Provst, faa Skoleembede. Og det synes vel Anders Bak var strengt nok.

Nu — jeg tænker dog, allerede det vil gøre dem lidt betænksomme med deres Sladder og Bagtalelse paa den Færge. Kunde Provstnavnet indjage Folk lidt Angst i saadan Henseende, saa bar jeg det dog til nogen Nytte. Mig har det bragt mere Strid og Møje end Præstenavnet; men det er jo visselig og til min Frelse«.

Provst Sørensen stod ikke blot paa sin Post til Værn for Kold overfor de skamskændende Rygter, der sneget sig rundt i Krogene. Ogsaa overfor den offentlige Anklage, der brød løs over den unge Seminarists Hoved, søgte Provsten at forsvare ham saa djærvt, som han formaaede.

Efter det danske Cancellis Begæring havde Provst Sørensen alt i en Erklæring til Biskopen af 18. Juli 1837 gjort Rede for Kolds Deltagelse i de gudelige Forsamlinger.

Kold var nu — som sagt — eneste Ansøger til det mer end daarligt lønnede Skolelærerembede i Øster Jølby. Og da Provst Sørensen var Medlem af Skoledirektionen, gav han selvfølgelig Kold sin Stemme.

Men det andet Medlem af Skoledirektionen, Amtmanden i Thisted, Konferensraad Faye, mente, at det gik ikke an at kalde Kold til Embedet.

Provst Sørensen indgav da den 2. November 1837 Sagens Afgørelse til Cancelliet. I sin Erklæring beraabte han sig paa, at Kolds Delagtighed i gudelige Forsamlinger var Cancelliet bekendt af Provstens Redegørelse til Biskopen af 18. Juli, men at Cancelliet dog ikke havde fundet nogen Grund til at udelukke Kold fra Skoleembede, eftersom der i Resolutionen intet desangaaende var meldt, og dernæst at Kold, der til den Tid havde været Huslærer hos ham,

— Provsten vitterligt, — ikke havde gjort sig skyldig i nogen Handling, der kunde udelukke ham fra Embede. ³⁶

Denne Provstens Erklæring skulde til Amtmandens Paategning. Provsten skriver herom til Algreen 5. November 1837: »Det kommer nu an paa, hvad Paategning han vil give. Dog haaber jeg, at den ikke vil blive slem. Og om den end bliver det, tænker jeg dog ej, den vil have nogen Virkning. Jeg skulde dog ikke tro, at Kollegiet vil lægge nogen Hindring i Vejen«.

Den brave Provst Sørensens Haab blev dog ikke opfyldt. Amtmand Fayes Paategning af 11. November var Skyld heri. Hvilke Grunde denne støttede sig paa, kom til at indlyse af Cancelliets Svar til Morsø Herreders Skoledirektion af 2. December 1837. Dette var saalydende:

»Hr. Konferensraad har ved Skrivelse af 11. f. M. til Cancelliets Afgørelse indstillet en mellem Dem og Deres Højærværdighed opkommen Meningsforskellighed angaaende, hvorvidt Seminarist Kold maatte være at beskikke til Skolelærer i Øster Jølby, hvilket Hr. Konferensraad har troet ikke at burde indrømme, fordi han er tilbøjelig til sekterisk Sværmeri, Beboerne af det ommeldte Skoledistrikt ikke ønske ham og Seminarieforstander Dr. Brammer om ham har ytret, at han er et sværmerisk ungt Menneske, der af sine Følelser lader sig forlede til at gaa videre end Fornuften billiger, og som altsaa, skønt i en god Hensigt, kan komme til at stifte meget ondt ved at fremme en ny Sekt, der, for saa vidt den forplanter sig mellem Almuen, forvandles ved tusende falske Anskuelser og Misforstaaelser af de bibelske Udtryk, og saaledes fremavler ny Sekter, Misforstaaelser mellem Familier og Sognemænd og Ringagt for de af Regeringen beskikkede Lærere.

I denne Anledning skulde Cancelliet tjenstlig tilmelde Hr. Konferensraad og Deres Højærværdighed til behagelig Efterretning, at Kollegiet, efter hvad saaledes er anført, ikke finder, at Seminarist Kold bør ansættes som Skolelærer«.

Denne Misanbefaling, som Amtmanden for Thisted Amt saaledes havde givet, blev skæbnsvanger for hele Kolds følgende Liv.

Samme Amtmand Faye var forresten et godmodigt Menneske og en dygtig Embedsmand; men han gik i denne Sag i Snedsted Seminarieforstanderens Ledebaand.

Den første af de Grunde, hvorpaa Misanbefalingen hvilede, var iøvrigt helt falsk. Det blev ogsaa snart aabenbaret, idet samtlige Beboere af Øster Jølby Skoledistrikt den 12. Januar 1838 indgav følgende Erklæring til det danske Cancelli:

»Underdanigst!

Da Hr. Konferensraad, Amtmand Faye i sin Erklæring til det høje Kollegium, i Anledning af Seminarist Kolds Ansøgning om Ansættelse til Skolelærer i Øster Jølby, har anført, at Øster Jølby Sogns Beboere ikke ønskede Kold til Lærer for deres Børn, saa tillader vi os underdanigst at erklære:

At vi samtlige Beboere af dette Skoledistrikt ere villige til, om forlanges, med Ed at bevidne, at ingen af os haver for Hr. Konferensraaden, hverken mundtlig eller skriftlig ytret et saadant Ønske; men at vi meget mere give os den underdanige Frihed, at bede det høje Collegium, om Kold maatte gunstigst beskikkes til dette Embede, da vi nu i den Tid, han har været her i Sognet og undervist privat nogle af vore smaa Børn, har haft Grund til at være aldeles veltilfreds med ham, og da vi i dette lille Skoledistrikt, hvor Degneindkomsterne ere saa ringe, i det sidste halve Aar har haft tre forskellige Skolelærere, hvorved vore Børns Fremgang meget forhindres. Og ved at afgive denne Erklæring give vi os lige underdanigst den Frihed at bemærke, at det er ikke, fordi Kold er en Ynder af gudelige Forsamlinger, vi ønske ham, men fordi vi ønske en fast Lærer til vore Børn, som er duelig til at undervise dem«.

Blandt Underskriverne finder vi flere af Kolds bedste Venner. Men der findes ogsaa en enkelt Underskriver, som hørte til hans erklærede Modstandere. Naar Erklæringen saaledes samlede alle Sognets Beboere, havde det, som de ogsaa skrev, sin særlige Grund i det lokale Forhold, den ringe Udsigt til at faa en Lærer, som de kunde beholde i længere Tid. Dette haabede de derimod kunde blive Tilfældet med Kold, som allerede da var stærkt knyttet til Mors.

Den anden Grund, som Amtmand Fayes Misanbefaling hvilede paa, var en mundtlig Ytring til ham af Dr. Brammer. J. K. Lindberg fremhæver: »i et Selskab«.

Da Seminarieforstander Brammer ved Kolds Afgang fra Seminariet havde givet ham en offentlig Dimissionsattest, som i alle Maader var god, undrede man sig nu over hans i Amtmand Fayes Erklæring omtalte Ytringer. Og den nidkære Provst Sørensen æskede af den Grund hans Forklaring. Brammer svarede Provst Sørensen 17. Januar 1838:

»Deres Højærværdighed har under 15. d. M. forlangt min »Oplysning om de Ytringer, Hr. Konferensraad Faye i sin Indstilling til det kongelige danske Cancelli i Kolds Sag har anført som fremsatte« af mig, idet De med Føje bemærker, at mundtlige Ytringer saare lettelig fornemlig i Religionssager kunne misforstaas, endog med den bedste Vilje til at opfatte dem.

Da den omhandlede Kolds Sag angaar hans Ansøgning om at beskikkes til Skolelærer i Øster Jølby, har jeg paa Opfordring af Hr. Konferensraaden kun paa Embeds Vegne haft Erklæring at afgive om, hvorvidt der maatte findes tjenstledige Seminarister, som maatte attraa dette lidet Embede, hvilken Forespørgsel jeg har besvaret ved at erklære, at der for Tiden neppe er nogen anden fra Snedsted Seminarium dimitteret Seminarist end Kold, som ønsker denne Befordring.

Af Deres Højærværdigheds ovennævnte behagelige

Skrivelse kan jeg ikke klarligen adskille de Udtryk, jeg skal have brugt om Kold, fra det, man deraf har sluttet. Ligesom jeg naturligvis ikke nu kan erindre de enkelte Ord, der, naar jeg har haft den Ære at være i Selskab med Konferensraaden, kunne i Samtalens Løb være faldne om den paagældende Seminarist.

Dette er ogsaa saa meget desto mindre nødvendigt, som der i det, Hr. Konferensraaden, efter Hr. Provstens Angivelse, har anført om Kold, intet findes, som kaster Skygge paa hans Karakter; men det anførte blot antyder en Aandsretning, der, for saa vidt den udbreder sig, kan have betænkelige Følger. Derimod bør jeg — som Kolds forhenværende Foresatte — ikke nu afholde mig fra efter Deres Højærværdigheds Anmodning herved at meddele ham dette Vidnesbyrd, som han efter mit Skøn fortjener.

Kristen Mikkelsen Kold blev af mig antagen som Elev paa det herværende kongl. Skolelærer-Seminarium i Aaret 1834. Han var mig anbefalet dels ved sin Konfirurations-Attest og dels ved en Attest, han til Seminariet medbragte fra Hr. Pastor Vinding i Sønderhaa, i hvis Pastorat han havde været Huslærer. I det første Aar, hvori han var Seminarie-Elev, var jeg i høj Grad tilfreds med ham saavel med Hensyn til den Opmærksomhed, hvorved det lykkedes ham at udvide sine temmelig ringe Forkundskaber, som i Betragtning af hans retskafne Vandel, der syntes mig at være en Følge af en i Sandhed kristelig Sindsstemning.

Denne Stemning fik imidlertid i det andet, for ham sidste Seminarieaar, en Retning, der ikke forekom mig ønskelig, og imod hvilken jeg arbejdede, men med mindre Held end jeg plejer at kunne indvirke paa mine Disciple.

Hin Aandsretning var for saa vidt sværmerisk, som jeg fandt ham tilbøjelig til at gruble over theologiske Problemer, skønt han ikke havde Modenhed til at løse dem, og derhos til at lægge stor Vægt paa sin egen Person, idet han tillige ytrede Ringeagt for andre. At han

af Naturen fristedes til Hovmod, forekom mig klart. Det var derfor at befrygte, at han kunde bedrage sig selv ved at tiltro sig et indre Kald til at være Folkelærer paa anden Vis end hans Dimission som Seminarist berettigede ham til.

Men om hans oprigtige Overbevisning om den Tro, han bekendte, havde jeg ikke Grund til at nære Tvivl. Og denne Tro stred ikke imod vor Kirkes Lære, ligesom jeg heller ikke vidste noget, som kunde udsættes paa hans moralske Forhold.

Da nu mine psykologiske Erfaringer om ham snarere grundede sig paa Samtaler, jeg har haft med ham i Eenum, paa hans Udtryksmaade og hans noget frastødende, som det syntes, med Forsæt rusticerede Væsen, end paa Kendsgerninger, der kunde lægges ham tillast som Elev paa Seminariet, saa gav jeg ham, i Overensstemmelse med den af den høje Direktion afholdte Censur, ved Dimissions-eksamen en hæderlig Dimissionsattest, men jeg gjorde Direktionen opmærksom paa, ligesom jeg ikke havde undladt at advare ham selv imod, hvad jeg hos ham ikke yndede.

Om hans sildigere Færd har jeg kun Kundskab af Avisrygter, hvis Upaalidelighed i mange Henseender var mig indlysende, skønt jeg ikke omtvivlede, og endnu ikke omtvivelser, at han har større Lyst til at deltage i gudelige Forsamlinger, end jeg efter min Anskuelse af sammes Værd kan billige.

Denne min Erklæring overlader jeg Deres Højærværdighed saaledes at afbenytte, som De selv maa finde hensigtsmæssigt. ³⁷

Tre Dage før Brammer affattede ovenstaaende Erklæring, nemlig den 14. Januar, havde Algreen haft et lille Selskab hos sig paa Seminariet i Anledning af, at hans Søster, der nu styrede Hus for ham, havde nydt en hel Del Venlighed hos et Par Bønderfamilier i Byen. De to

Bønder med deres Hustruer og en troende Seminarist, der boede hos en af dem, var Algreens Gæster.

Kristen Kold var ved samme Lejlighed kommen i Besøg.

Straks da Seminaristen (Bøtcher) var kommen op til Algreen, spurgte han, om han troede, at han turde være hos ham. Det mente Algreen, at han meget godt turde, da han slet ikke vilde holde gudelig Forsamling; men tænkte nok, at der vilde blive en gudelig Samtale og Salmesang, for saa vidt hans Gæster deri vilde finde Fornøjelse.

Det varede heller ikke længe, før Algreen kom med sin Salmebog og spurgte, om de skulde synge en Salme, hvortil en af Bønderne svarede, at det havde han længe tænkt paa. Da ønskede Seminaristen, at de ogsaa maatte faa en Prædiken af Luther at høre. Nu bad Algreen da en kort Bøn om Helligaandens Naade. De sang en Salme og læste da Prædikenen, som de paa sædvanlig Maade samtaledede om, »for saa meget bedre at tilegne sig den«. Da de havde læst omtrent det halve af Prædikenen, spiste de til Aften, og noget efter fuldendte de Læsningen af Prædikenen og endte med en Salme og en Bøn, som Kold bad. De var allesammen nok saa glade over den Maade, de havde tilbragt Aftenen paa.

Men næste Dag blev Seminaristen Bøtcher kaldet til Forhør hos Brammer. Her blev han spurgt, om han havde været hos Algreen Aftenen tilforn til gudelig Forsamling. Bøtcher svarede, at han var bedet til Jule-selskab hos Algreen. Ja, men de havde jo holdt Andagt? Ja, de havde læst en Prædiken af Luther og sunget Salmer. Var der ikke bleven holdt Bønner? Jo, Algreen havde bedet en Bøn. Havde Kold ikke? Jo, han havde ogsaa bedet. Ja, det var galt. De havde jo ogsaa spist? Ja. —

Enden paa Forhøret blev, at Seminaristen havde overtraadt Loven, men at Brammer for den Gangs Skyld vilde

bære over med ham og ikke gøre Indberetning om ham til Cancelliet.

I Begyndelsen af Februar 1838 havde Provst Sørensen travlt med at udarbejde et Forsvarsskrift for Kold til Cancelliet. Det skulde ledsage Ansøgningen fra alle Beboerne i Øster Jølby om at maatte faa Kold til Lærer.

Men midlertidigt havde Provsten i Henhold til den foreløbige ugunstige Cancelli-Skrivelse maattet indsætte en anden i Kolds Sted til at vikariere som Skolelærer i Øster Jølby. Dette skete i de sidste Dage af Januar.

En Husmand fra Øster Jølby, Lars Kristiansen, der tidligere havde holdt Skole, blev Kolds foreløbige Afløser. Dette var til stor Sorg for Børnene.

Kold flyttede foreløbigt ikke bort. Han tog Bolig i et Hus, som var bygget sammen med Skolen. Her tilbragte han det meste af Dagen med at binde Bøger ind for Folk. Men af og til om Eftermiddagen kom han dog ind til sine Smaa venner i Skolen. Han bad saa, om han nu maatte holde Skole lidt med Børnene, saa kunde Lars Kristiansen gerne gaa. Der var intet, Børnene hellere saa Der blev Liv og Fryd iblandt dem, hvergang Kold saadan kom og bar sin Fortælling frem i deres lyttende Kreds.

Denne Glæde blev dog kun kortvarig; thi Cancelliet svarede, at det skulde have sit Forblivende med dets første Afgørelse. Den 11. April 1838 blev Lars Nielsen Frost, som havde været Huslærer hos Proprietær Ramsing paa Holmegaard, saa kaldet til Skolelærer i Øster Jølby.

Alt Haab om at finde en Plads som Lærer paa Mors eller i Omegnen var herved slukket for Kristen Kold.

Men underligt er det at lægge Mærke til, at saa haard en Medfart og saa stærk en Modstand skulde ramme et Menneske, der kun lige havde fyldt de 22. Det var et Vidnesbyrd om, at her maatte være Kræfter tilstede af en sjelden Art og til Gavn i det Store, om de først blev rensedede og lutrede tilstrækkeligt.

Fra Sognepræsten i Galtrup og Øster Jølby, D. M. Roed, fik han ved Afskeden følgende anbefaling:

»Seminarist, Hr. Kristen Kold, der i afvigte Efteraar en Tid lang forestod Undervisningen ved Øster Jølby Skole, erhvervede sig min Agtelse baade ved Duelighed og Flid og eksemplarisk Vandel, ligesom han ogsaa i sjelden Grad vandt Beboernes Hengivenhed saavel ved den Iver, hvormed han tog sig af deres Børns Undervisning som ved sin sande kristelige Omgængelse iblandt dem. Dette paa Sandhed grundede Vidnesbyrd er det mig kært herved at kunne aflægge«.

Lærergerningen i Sønderjylland. Jens Lassen Knudsen.

Tre Mil Syd for Ribe paa Vestkysten af Sønderjylland ligger Randerup og Medolden Sogne med de store og ejendommelige Marskenge, der strække sig mod Vest ud til Havet lige overfor Romø (»Röm«).

Fra 1815 til 1835 udgjorde de to Sogne ét Pastorat. Gabriel Koch, som var Præst her i den Tid, gik fuldstændigt op i Rationalisme. Da J. K. Lindberg begyndte Udgivelsen af »Nordisk Kirketidende«, sagde han, at det burde forbydes at skrive paa Dansk om almindelige kirkelige Ting. Man skulde skrive paa Latin.

Bredaaen skiller de to Sogne fra hinanden. Randrup ligger Syd og Medolden Nord for Aaen. Til det sidste hører dog en Række Marskgaarde, som ligger Syd for Aaen, og som bar Navnet Faarballum indtil 1826, da en ny Ejer til en Del af dem, Knud Knudsen fra Ribe, paa egen Haand kaldte den lille By Forballum. Dette Navn tog snart alle de andre Beboere op efter ham. Og det oprindelige Navn, hvis Betydning der er dem, der forklarer som Faarebyen, er nu forsvundet.

I Faarballum levede i det nittende Aarhundredes Begyndelse adskillige stærke og ejendommelige Skikkelser.

Der var en gammel Ungkarl, hvis Gaard siden blev lagt ind under Knud Knudsens. Han var meget stridbar

af sig. Man vilde da ogsaa gerne drille ham lidt. En af hans Naboer sagde engang til ham: Du kan jo ikke stave til klem. — Jo, mi sæl ka' æ saa, — k-l-m siger klem. — Nej, der vantes vokalen e. — Aa, æ bry'er mæ it' om din Vokaler, sagde den gamle.

Nils Andersen Hansens Gaard laa ved Siden af. Den gamle Ungkarl blev, da han var 84 Aar, yens med Nils Andersen om en Vej, som gik Vest ud over hans Marsk-eng. Han vilde forbyde Niels Andersen at køre ad den. Men denne mente, der var ældgammel Hævd paa Vejens Brug. Saa vilde den Gamle spærre Vejen med et Led. Men N. Andersen tog en Dag sine Karle med sig derud og fjernede Leddet. Den Gamle, som var fulgt med derud, faldt saa pludselig om af Harme over, hvad han saa, og var død.

Nils Andersen Hansen, som var født 1803, tog sin Fædrenegaard i Besiddelse fra 1826. Han var en sjelden dygtig Bonde med et varmt Hjærte for alt menneskelig godt. Siden hen blev han en af Forgangsmændene for den danske Folkeoplysnings Udbredelse i Sønderjylland. Fra 1853 til 1858 repræsenterede han sin Kreds i det danske Folketing. Han døde den 2den Oktober 1879, hædret og agtet for sit trofaste Arbejde i den danske Sags Tjeneste.

Niels Andersens Broder, Jens Andersen i Randrup, var ogsaa en ypperlig Mand, den mest begavede Bonde i sin Tid mellem Medolden og Tønder. Han blev Stænderdeputeret i Viborg, Medlem af Amdsraadet o. s. v., og var i det hele en selvstændig og grunddansk Mand. Han sagde engang: Grundtvigianer bliver jeg aldrig, men jeg kan nok se, at det vil blive dem, der engang kommer til at raade i Danmark. — Jens Andersen var fuld af de forskellige Vers, som han træffende forstod at anvende i sin daglige Tale. Ogsaa kunde han sin Bibel, saa Præsterne skulde tage sig iagt for at komme op at disputere med ham om religiøse Sager. Forresten kunde han ogsaa

engang sige: de, der ikke holder af Penge og Guds Ord, er nogen sølle Mennesker.

Egnens rigeste Mand var den gamle Hans Oksen i Faarballum. Han ejede seks Marskgaarde i Faarballum, Medolden og Ballum og desuden 1 Tønde Guld (c. 200,000 Kroner). Hans Jorder udgjorde 48 Tdr. Hartkorn.

Hans Oksen havde det som adskillige af dem, der havde oplevet Bankerotten 1813. Han var bange for Seddelpenge, og vilde derfor kun have Betaling i Sølv.

Naar han solgte sine Stude til Hamborg, kom Pengene altid til ham i Tutter, indpakkede som Stykker Cikorie. Og der skulde stor Øvelse til at kaste det ene Pengestykke efter det andet ud af disse Tutter og tælle dem. Hans

Niels Andersen Hansen.

Oksens eneste Barn var en Datter, Gyde. Hun havde da ogsaa en Mængde Bejlere. De kom langvejs fra for at fri. Mange af disse havde aldrig set hende før. Hendes Fader vilde, at hun skulde have den rige Møller i Nabo-sognet, som var

Egnens rigeste Ungersvend. Mølleren kom der tit, men Datteren var altid ude i Køkkenet, hun havde ikke Tid til at komme ind. Blandt Frierne var ogsaa en velstaaende Ungkarl fra Østeregnet. Han kendte hende heller ikke. Da Gyde hørte, hvorfor han var kommen, sendte hun Tjenestepigen ind. Den Fremmede troede, det var Husets Datter og gav sig til at fri. Men Pigen svarede, at saa maatte hun have sin Tjeneste sagt op. Han udbrød da forfærdet: Nej, saa maa det min sæl være en anden.

1826 fik Gyde Oksen Bejlerbud fra den unge, men fattige Knud Knudsen i Ribe. Han kendte hende heller ikke, men friede til hende gennem en Mand paa Egnen. Gyde vilde nok se ham, og han fik saaledes hendes Ja. Manden, der havde gaaet hans Ærinde, gav de en god Gaard i Ballum i Fæstepenge.

Knud Knudsen var født 1804 og var ældste Barn af Værtshusholder og Kvæghandler Kristen Lauridsen Knudsen i Ribe. Denne havde først været bosat i Rejsby, en halv Mil Syd for Ribe, men flyttede 1802 til Købstaden, hvor han købte et Værtshus med Jord til et Par Heste og fire Køer. Kristen Knudsens væsenligste Forretning bestod imidlertid i sammen med sin Broder Jens at købe »holstenske Lødekøer« i Tønderegnen, som de saa solgte i København.

Sønnen Knud havde ogsaa været med i Handelen, inden han bosatte sig i Faarballum.

Her blev han snart Egnens bedste Mand, afholdt af alle for sit herlige Væsen. Uagtet han blev den rige Mand, bevarede han sin jævne Optræden i Klædedragt og Levevis, var højsindet og hjælpsom.

I den temmelig rummelige og nette Marskgaard i Faarballum levede han et lykkeligt Familieliv. Der kom ogsaa snart Børn til Huse.

Knud Knudsens yngste Broder, Jens Lassen Knudsen, var femten Aar yngre. Han var født den 21. September 1819. Han var altsaa kun 7 Aar gammel, da Knud Knudsen kom til Faarballum. Hans ældste Søster var gift med en velhavende Gaardmand i Skærbæk, ikke saa langt fra Broderens Hjem i Faarballum. Disse to Hjem kom til at udgøre Jens Lassens Barndomshimmerige. I Juleferien og i »Hundredagene« skulde han gerne derud paa Besøg.

I Ribe læste han hos en Seminarist Hjort. Blandt hans Skolekammerater var Sofus Høgsbro.

Da J. L. Knudsen blev tretten Aar gammel, kom han

for første Gang med sin Fader til København med en Drift Lødekøer. Han overnattede i Roskilde Møllekro.

Om Aftenen var hans Fader taget ind til København. Han sagde til Sønnen, at nu kunde han næste Dag blive i »Møllekroen« eller tage ind til Hovedstaden, som han lystede.

Om Morgenen laa der paa en Stol en stor Kobbermark og en Kobberskilling til ham. Med disse Mønter i Lommen og med sin sorte lakerede Stok i Haanden spankede Drengen saa afsted. Han mødte undervejs en Kalvekusk, som raabte til ham: Vil han køre med? — Jo, Tak. — Da han kom op, saa han, at der var ingen Kalve i Vognen, men derimod en Nordmand, som vilde have hans Stok, hvad han imidlertid ikke fik.

Paa Vesterbro gammelt Nr. 8 (ny Nr. 16) i Nærheden af Trommesalen logerede Kristen Knudsen. »Naa, er du der«, udbød han ved Synet af Sønnen. »Nu skal jeg ind i Byen, saa maa du blive her saa længe«. — Jens Lassen stillede sig da i Porten og observerede, hvad der passerede forbi paa Vesterbro. Det var hans Ønske, om han dog maatte faa Kongen at se. Da saa han en rød Kusk komme kørende og tænkte: der er han. Men det var kun en Materialvogn. Noget efter kom en lukket Vogn med rød Kusk. Det maa være ham, tænkte Drengen, men saa var det kun en Hofdame. Siden hen fik han dog den lille Frederik den 6te at se »ridende engelsk« og fulgt af en Flok Adjudanter og Husarer ned ad »Gamle Kongevej« og forbi »Ærepælen« (Frihedsstøtten) ind ad »Vesterport«.

De laa en fjorten Dags Tid i København. Kørerne maatte nemlig paa Græs i »Kongens Enghave« bag om Vesterbro, inden de fik dem solgt til Brændevinsbrænderne. Jens Lassen fik da set sig godt om. Men det bedste, han paa den Tur fik, var dog en lille Hest, som Faderen gav ham. Paa den skulde han ride hjem alene. Han red først et Stykke Vej i Følge med den fynske Kreaturhandler Kristian Næraa. Det gik ned ad Køge Landevej i

Galop flere Mil, indtil han blev stoktræt. Næste Dag kom han til Rønnede o. s. v.

I Foraaret 1834 blev Jens Lassen Knudsen konfirmeret. Borgemester Heilman i Ribe vilde, at han skulde studere. Men det havde han ingen Lyst til nu. Heller ikke vilde han i Butikslære. »Lad ham hjælpe mig«, sagde hans Fader.

Og den samme Sommer blev han sendt til Jürgen Wulff i Itzeho for at lære at tale plattysk. Jürgen Wulff forsynede Hannover med Kvier. Med denne var J. L. Knudsen saa i Güstrow i Mecklenborg til Pinsemarked. Der samledes de mecklenborgske Herremænd til Hestevæddeløb og stor Kommers. Den 28. Oktober, Simon Judas Dag, var der almindeligt Marked i Itzeho, hvori adskillige Nørrejyder tog Del. Holstenerne gjorde gerne Nar af dem »baade for deres Træskos Skyld og deres Tale, som kom fra Mellemgulvet«. Da dette Marked var forbi, vendte Jens Lassen hjem til sin Fader i Ribe. Her tærskede han om Vinteren og passede Køer et Par Soure.

Broderen Knud i Faarballum, som de alle saa op til, mente, det var for lidt, Jens Lassen havde at tage Vare paa. — »Du kan købe en Snes Gimmerlam«, sagde Knud Knudsen, »og de kan saa være hos mig om Vinteren«. Dette gjorde han da ogsaa. —

Imidlertid kom Foraaret 1838. Kristen Knudsen kom hjem fra sin Foraarsrejse til København, »Du skulde tage ud til Knud«, sagde han da til Jens Lassen, »og hjælpe ham at faa Faarene vaskede, som I har sammen«. Og han tog derud.

Ved den Tid var der lige kommet en ny Huslærer til Knud Knudsens. Og det var Kristen Kold.

Tidligere havde de haft Lærerinde, da de ældste Børn var Smaapiger. At de og nogle andre Familier i Faarballum nu fik en ny Lærer — og tilmed en »grundtvigiansk« Lærer — var den ny Sognepræst i Medolden Skyld i.

I Sommeren 1835 var Gabriel Koch bleven forflyttet. Og de to Sogne skiltes atter fra hinanden i gejstlig Henseende. I Medolden blev Ludvig Daniel Hass Sognepræst. Han var dengang 27 Aar gammel. Der var ingen i Kirke fra Knud Knudsens, da Hass holdt sin Tiltrædelsesprædiken, uden Husmanden Peder Möller. — »Hvad siger du saa, P. M., om den ny Præst«, var Spørgsmaalet, der mødte ham, da han kom fra Kirke. — »Jo«, svarede han, »no er æ Dövel ægjen kommen i æ Kirk«.

At der var kommet noget nyt ind med den ny Præst, havde Jens Lassen Knudsen allerede ved et Besøg i 1836 lagt Mærke til.

Knud Knudsen og hans gode Ven og Nabo Nils Andersen Hansen, sad nemlig og studerede med hinanden i nogle Hæfter, som Pastor Hass havde faaet dem til at subscribere paa. Det var Grundtvigs Sangværk. De var stansede overfor et Udtryk i en af Salmerne, hvor der stod: »Vokslýsene paa Granerne«. Nu vilde de have Jens Lassen til at forklare sig dette Udtryk. Da han læste det, sagde han: »Manden maa være forrykt«.

I Ribe Stifts Adresseavis den 16de Februar 1838 indrykkede Hass efter Opfordring af Knud Knudsen m. fl. følgende Bekendtgørelse:

»Dersom en Seminarist ønskede en Huslærerplads til Majdag, da vilde man desangaaende henvende sig skriftligen til Undertegnede. Helst ønskedes, at Vedkommende var musikalsk; men uden at være overbevist om den kristelige Tros Sandhed, nytter det ikke at melde sig. Lønnen vil ikke være ubetydelig, og med Hensyn til den vil man nok komme overens«.

Kristen Kold søgte og fik Pladsen. Overfor J. L. Knudsen betegnede han sin Flytning saaledes: »Jeg tog Posen paa Nakken«. Den 10. Juli s. A. kunde Pastor Hass skrive til en af sine unge Venner i København: »Kold kom da ved Maj til Knudsens, og de har det godt paa begge Sider. Men den Skolekommission, hvorefter

de sorterer (d. v. s. Randrup, hvor J. P. Sparrevohn var bleven Præst), vilde tvinge Knudsen til at søge Direktionen om Tilladelse til at holde en Huslærer. Jeg svarede dem for ham og sendte deres Brev tilligemed en Forespørgsel ind til Cancelliet. Udfaldet er ikke arriveret.³⁸

Kristen Kold selv følte sig vel tilpas ved foreløbigt at være kommet ud af Ilden og hen til denne afsides liggende stille Egn. Han indsaa siden, at hvis han ikke var bleven forflyttet fra Mors, havde han talt og sunget sig selv tom.

Hernede i Faarballum var de Folk, han traf paa, kristelige nok. De var ikke saa uvidende som Thyboerne, de var vidende, men der var intet Liv i dem. Og dog faldt det ikke Kold ind at holde gudelige Forsamlinger her for at skaffe dem Liv i kristelig Retning.

Naar han imellem vekslede Brev med sine Venner paa Mors, var det en anden Sag. Da vilde det gerne blive til en hel Prædiken, men forresten ogsaa en meget køn Prædiken, hentet fra hans Personligheds inderste Dyb, som følgende Brev, dateret Faarballum den 29. Marts 1839, udviser:

»Kære Ane Søndergaard!*)

I dette Øjeblik sidder jeg just ene i mit lille Kammer, hvorfra jeg har Udsigt til Vesterhavet, hvorved Tanken om Limfjorden falder mig ind, og derved kommer jeg til at tænke paa dig. Hvorledes mon du haver det? Har du glemmt mig, eller tror du, at jeg har glemmt dig, siden jeg ikke har opfyldt mit Løfte og skrevet dig til?

Jeg ved, at I haver det godt derovre: thi det Navn, i hvilket der alene er Salighed, kende I, og den Fader, fra hvem al god og fuldkommen Gave kommer, han, ved jeg, betænker sine Børn rigelig, baade derved at han giver dem sine Goder, saa og derved, at han lærer dem at modtage og annamme med Taksigelse. Ja, lad os takke

*) Det er Kristen Madsens Hustru i Bjærgby.

Herren, thi han er god, og hans Miskundhed varer evindeligt.

Det er nu bestemt et Aar siden jeg forlod Eder, fordi det maatte saa være. O, hvor gerne havde jeg ikke blevet! Der var saa godt at være! Og jeg kendte endnu dengang ikke den algodhedsfulde Fader saa godt, at jeg uden en vis Ængstelse kunde overlade mig til ham; men han gjorde det godt langt over vor Forventning. Thi, som jeg haver set, lader intet tilbage at ønske.

Ja, dengang blev ogsaa min svage Tro bestyrket, saa jeg ikke mere vil være bekymret for den uvisse Fremtid, som er mig vis nok under en saadan Faders Varetægt, ikke mere vil jeg tvivle paa ham, fordi jeg saa ofte er ham utro; thi min Utroskab haver han ladet sin Søn, vor kære Frelser, sørge for, saa han sørgede saa dybt, at han i disse Dage udraabte paa Korssets Træ: min Gud! min Gud! hvi haver du forladt mig?

Og for min Skyld blev han saa forladt, og af Guds Vrede taget fat, at aldrig jeg forlades skal i Dødens grunne dybe Dal. Derfor ville vi bortkaste Sorgen og syng: »O, salig Paaskedag, nu har vi vundet Sag. Langfredags bitre Minde, maa nu saa sødt forsvinde; thi Jesus vandt med Ære! Hans Navn velsignet være! Ja, hans Navn velsignet være!« —

Ja, jeg ved, du velsigner hans Navn, skønt vel ligesom jeg i stor Skrøbelighed, mens vi ere tilhuse i dette Legeme, som er skabt af Ler; men giv du os, Herre, af din Naade, at vi i de lyse Boliger for dit Herligheds Ansigt maa gøre det fuldkomment, og drikke med dig af den ny Kalk i din Bolig, saa vil vi drikke Forsmædelsens Kalk ligesom du herved. Vi ville det, Herre, men du ser, at Aanden, som du gav os, er stærk, men at Kødet er skrøbeligt. Derfor bede vi: Herre, styrk vor Vantro!

Nu, jeg haver vel ikke behov at holde en Prædiken for dig; thi uden det, du ved, kan jeg intet sige dig. Men

jeg gad dog gerne snakke lidt med dig om det, jeg ved dog i nogen Grad ere vore Hjærter kære.

Dog vil Provsten nok tale med Jer derom, om du kommer ned at besøge din og min gode Ven Nils Mikselsens Kone i Paasken. Du maa da give den lille Mikkel et Kys fra mig. Han begynder nu at sige Abba Fader, thi de smaa Engle, som vaage over ham, have vist allerede lært ham det.

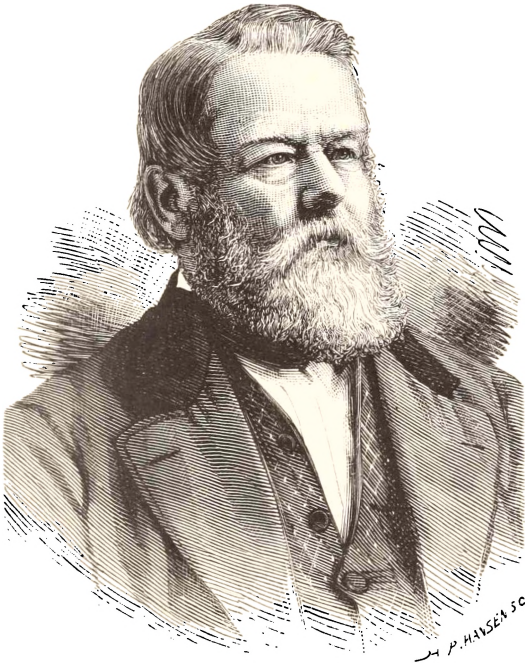
Og Maren og Severine, glem ikke at hilse dem, jeg tænker ofte paa dem, men min Haand er saa sen til at gribe Pennen. Hils min gode trofaste Ven Kristen Madsen og sig ham Frelserens Ord: «hvo, som er af Sandhed, hører min Røst». Dernæst vore fælles Venner Smeden og Sidsel Hangaard. De kommer sommetider op til dig; spørg ham, om han husker den første Aften, da vi taltes ved, den drog andre mange behagelige Aftener efter sig, som vi ej kommer til at fortryde.

Nu de andre gode Venner i Solbjærg: C. Filtenborgs, N. Degns og Christen Laustens, hils dem mange Gange. Gjorde jeg dem maaske sommetider imod, da var det ikke, fordi jeg havde for liden Kærlighed til dem. Jeg haaber, at lille Poul er en rask Dreng og snakker med sin kære Moder samt hjælper hende at kaste om i Bogen, den kære Huspostil med de forgyldte Bogstaver paa Ryggen. Ja, Herren være med dem og bevare dem, det ønsker ingen oprigtigere end jeg. Nu skal min gode Ven P. Søndergaard hilse de andre; thi jeg tænker ogsaa at skrive til ham. Men hils du din Broder Kristen og hans kære Familie, sig ham, at jeg lever meget godt, og tak ham for hans Venskab mod mig. Glem ikke at hilse lille Bodil og Ane Marie. De ser dog ned til mig engang imellem i den lille Skole. Gud lønne dem for deres Kærlighed imod mig. Jeg havde nær glemt min lille Kæreste Ane samt Joseph. Men først og sidst være du og din kære Datter hilset af Eders oprigtige Ven

C. Kold.«

Et Menneske var der dog, særligt, paa hvem Kold i de Dage kom til at indvirke kristeligt i dybere Forstand. Og det var Jens Lassen Knudsen.³⁹

Han og Kold boede sammen i to Aar paa et lille Kammer. De laa i en dobbelt Seng i Skolen, bag Bryggerset.

Jens Lassen Knudsen.

Jens Lassens religiøse Standpunkt, da han kom til Faarballum, var som hans Forældres. Disse var retsindige Folk, hos hvem det at færdes med Upaalidelighed var en Vederstyggelighed. Hovedhensynet, det gjaldt om for den unge J. L. Knudsen, var at bevare en vel fortjent Agtelse hos sine Medmennesker. Der var maaske noget

dybere deri. Ogsaa havde han fra sin Barndomstid bedet sit »Fadervor«. Han havde hørt om Nordmanden Eigil Eigilsen, der havde været i Vodder, og om Peter Larsen Skræppenborg, men deres Færd omtaltes som noget gruligt Galskab.

Jens Lassen gik i Begyndelsen i Faarballum og smaa-bandede. Kold »neglede ham derfor«. Om Kold var hellig, vidste J. L. Knudsen ikke straks. Kold sagde da en Dag til ham, da han bandede, at det var Tegn paa, at man ikke havde med Vorherre at gøre, naar man bandede. — Jens Lassen mente, det hørte med til, naar man skulde handle. — Kold søgte at vise ham, at denne Tankegang var fremmed for Gud og Gudsfrygt. Ved samme Lejlighed rørte Kold ved, at det var en underlig Ting hos Knud Knudsens, at de gik til og fra Bordet uden Bøn.

Dette bed paa Jens Lassen. Han begyndte at fængsles stærkt af Kristen Kold. Uge efter Uge gik for ham. Faderen ventede, han skulde komme hjem til Ribe og passe de fire Køer. Hans Broder Knud vilde imidlertid nok beholde ham. Dette forebragte Jens Lassen for sin Moder. Og hun snakkede da om Aftenen med sin Mand derom. Den næste Morgen sagde denne, at han vidste ikke, hvad Knud kunde bruge ham til; men havde han Lyst til at blive der, saa vær'sgo.

I August rejste Jens L. Knudsen hjem igen til sin Fader i Ribe. Længslen efter Handelen var bleven ham for stærk. Derhjemme var hans ni Aar ældre Søster kommen i en stor Hjærtensød. Der var en Mand, der bejlede til hende. Men hun var religiøst bekymret og anfægtet over, at hun ej havde sagt Ja.

Hun talte til Jens Lassen om sin Hjærtesorg, som hun betroede ham. Han sagde da til hende: naar Vorherre kaldte, skulde hun sige Ja. Og Vorherre skulde nok lade hende mærke det. Om han selv havde sagt Ja, det kunde han ikke sige hende.

Med det samme, Ungersvenden talte saaledes med sin Søster, var han opvakt. Han kunde fra nu af høre den mindste Banden og slet ikke mere selv give sig af dermed.

Et Par Maaneder opholdt han sig i Ribe. Det ejendommelige ved hans Sjæls Tilstand var dette, at han helst vilde flygte bort fra alt. Han søgte Ensomheden op og læste i Scriveres Sjæleskat. Kold havde givet ham den, men paa ingen Maade presset ham til at læse i den. Frivillighedens Vej var allerede dengang Kolds Ideal i aandelige Sager.

I Efteraaret 1838 vendte J. L. Knudsen tilbage til Faarballum og havde fra nu af et Par Aarstid stadigt Ophold her.

Om Aftenen, naar de var kommet i Seng, fortalte Kold det ene Træk efter det andet for ham fra Livet paa Mors. Om Nils Mikkelsens Ane i Solbjærg fortalte han, at hun kunde stikke sin Haand lige hen til Ilden og sige: »Dette kunde jeg taale, men at min Sjæl kom i Helvedes Ild kunde jeg ikke taale«. — Om Rasmus Sørensens og Peter Larsens Rejse fortalte han, at de var med til et Bryllup, hvor »de Hellige« var forsamlede i et Kammer med sig selv og sang Salmer. De andre dansede i Storstuen. Da Rasmus Sørensen gik igennem Stuen, tog han om Livet paa en af Pigerne og dansede ud med hende. —

Efter Skolelærer Henriksen i Flade paa Mors citerede Kold:

Forsynlighed til Velstand baner Vej,
og Gud de dydige i Nøden slipper ej.

Kold havde nok selv, da Henriksen blev frifunden for sin Rationalisme, gjort Verset om, som staar i Birks Bibelhistorie i en Note under Stykket: »Josef ophøjes til stor Ære i Ægypten«. Birks Vers lød:

Forsynlighed til Velstand baner Vej,
bed og arbejd, da Gud dig glemmer ej.

Til J. L. Knudsen talte Kold ogsaa først om Else. Og der var stadig en inderlig Længsel i denne hans Taie.

Ogsaa fortalte han om, hvorledes Modstanderne paa Mors havde lavet Historier om ham. Han stillede sig op, sagde de, paa en høj Bakke for at se Nykøbing gaa under, da det var Verdens sidste Dag. — Han og nogle Seminarister var kommen over Vilsund. Værten i Færgeskroen gjorde sig til af, at han kendte Kold. Kold havde nemlig været dernede, sagde han, og prædiket for Folk og gjort ligesom Jesus gjorde, ladet sine Disciple vaske sine Fødder. — Hertil gjorde Kold Færgemanden opmærksom paa, at det jo tvertimod var Jesus, som havde vasket sine Disciples Fødder. — »Er Kold høj og sorthaaret?« spurgte Kold saa selv. — »Ja«, sagde Værten. — «Naa, det er forresten mig«, svarede den lille lyshaarede Seminarist.

Det Heltemod, som var udviklet hos Kristen Kold, tiltalte den nittenaarige Jens L. Knudsen. Og fra Efteraaret 1839 gav han Kold Ret i alt det religiøse. Dog havde Jens Lassen ikke Mod til at følge Kold, naar han en enkelt Gang aflagde Besøg hos nogle gamle Hernuttere, Fritfeldts, i Vodder.

Om Aftenen, naar de kom til Sengs, kunde Kold en enkelt Gang fremsige et Salmever. Trosordet tog han ikke frem. Uagtet dette havde begyndt at faa Overmagten i Kolds hele religiøse Betragtning, saa dannede det pietistiske endnu Overtonen, der klang i hans Liv. Præsten Hass var heller ikke naaet til at faa fat paa Trosordet som Gudsordet, hvori Gudslivet bor, men betragtede det væsentlig som en Regel og Rettesnor.

Ogsaa J. L. Knudsen havde det saadan. Naar han var ene til Hest paa Vejen mellem Faarballum og Tønder, faldt han ofte i dybe Tanker. Han havde da nok Bevidstheden om, at Livet skal komme af Daaben, men han bekendte ikke Troen. Det var Opvækkelsen, som det væsentlig kom an paa. Og saa sang han: «Gud Helligaand i Tro os lær».

I de Aar, Kold var i Faarballum, levede han helt og holdent for Skolen og ikke i den gudelige Forsamling. Om Skolen talte han uafdeligt med J. L. Knudsen.

I den lille Børneskole i Knud Knudsens Gaard gik dennes tre ældste Børn, to Piger og en Dreng, dernæst Naboen Niels Andersen Hansens Børn og saa enkelte andre.

Ved nu daglig at leve sammen med disse friske og gode Børn, som han skulde have saa meget med at gøre, tog Menneskeligheden hos Kristen Kold et stort Opsving. Den naturlige Barnlighed med sine rige Evner, men tillige med sin store Begrænsning, traadte ham her lyslevende i Møde i den lille Skare af rødmussede Smaadrenge og Smaapiger. Og den friske og levende Barne-natures mange og forskellige Krav gjorde, at han fik meget at tage Vare paa med Børnene. Dertil kom, at de faa Menneskeboliger i Faarballum, der laa som for sig selv, omgivet af vidtstrakte flade Marskenge, om ikke nødte én, saa dog indbød én til at leve Livet der som i en lille Verden for sig selv.

Over Bredaaen var der paa den Tid ingen Bro. Man maatte færges over. Var Strømmen strid, kunde det tage en hel Time med at komme over. Desto mere isoleret var man ogsaa dengang i Faarballum. Men saa havde man de dejlige Enge at vandre ud over, lige indtil man kom til det store Hav.

Navnlig om Sommeren tilbragte Kold mange Timer med Børnene ude i det fri. De fulgtes da ad hen over Marsken. Og han forklarede dem Naturens Rige med de mange Blomster og Fugle, ikke mindst de forskellige Strandfugle, der færdedes ude ved Kysten. Naar de var kommet derud, satte de sig ned, og han fortalte Bibelhistorie for dem til stor Fornøjelse.

Engang havde de slaaet sig ned ved Bredaaens Kyst. Han sagde da til dem: det var saadan Vand Peter gik over, fordi han troede. Dersom I nu havde den samme Tro, kunde I gøre det samme. — Kold fik knap talt ud,

før Børnene sagde: Nej — nej, vi tør ikke gaa over Vandet. — Ja, saa har I ikke den Tro. —

Baade ude og inde legede Kold meget med Børnene — og bl. a. vandt han derved en lille Piges Hjærte, hvis Forældre var Husfolk. ⁴⁰

Om Sommeren fiskede de og sejlede i Baad, — om Vinteren kørte de i Kilker og morede sig.

Der var i det hele taget et kammeratligt Forhold mellem Kold og Børnene. En Dag sagde disse til ham: »Tror du, vi kan »læse« dig ud af en Kurv, som vi sætter dig under?« Det troede Kold ikke. De kom saa ud i Køkkenet til Madam Knudsen. Der skulde Kunsten øves. Børnene fik fat i en stor Kurv og satte den over Kold, som knælede ned paa Gulvet. Saa begyndte de at læse af alle Kræfter, men Kold sad lige rolig. Imidlertid havde en af dem hentet en Spand Vand, som blev heldt over Kurven. Kold kom drivvaad frem. Og Køkkenet fyldtes af Latter. Madam Knudsen slog Hænderne sammen, lo og sagde: Det var godt gjort, Børn; det skal I have en Pandekage for. Og Panden kom straks over Ilden.

Han læste Verdenshistorie med dem og brugte dertil Grundtvigs Kort, »Tidens Strøm« og »Krønikerim«. Hvert Barn skulde selv tegne »Tidens Strøm« af; men det blev i Almindelighed saadan, at de ikke fik Plads til Navnene.

Drengene lærte han forskellige Paparbejder som Æsker og »Skygger«, en Slags kvindelig Solhat til Brug om Sommeren. Ogsaa Tegning underviste han Børnene i. Selv lavede han en stor Tegning af Fadervor paa Tysk med nydelige Snirkler. Den hang i lang Tid paa Væggen i Glas og Ramme hos Nils Andersens.

En enkelt Gang brugte Kold det haarde overfor Børnene, som da Færgemandens Søn, der ofte skulkede fra Skolen, en Dag mødte lige ved Undervisningens Slutning. Drengen stak først Hovedet forbavset ind af Døren, men da han var kommet indenfor, greb Kold fat i ham, tog en Lineal og dansede rundt paa Gulvet med ham.

Jens Lassen Knudsen havde mest med Kreaturerne at gøre. En Dag vilde han dog læse i Skolen. Ved Middagsbordet sagde Knud Knudsen, som havde hørt derpaa: »Det var Pinedød skidt«. ⁴¹

I Faarballum gik det først ret op for Kold, »hvorledes man skulde holde Skole for Børn, for at naa det Maal, at faa dem saaledes oplivede og give dem en saadan Lyst, Drift og Kraft, at man kunde faa dem til at tro paa Guds Kærlighed og Danmarks Lykke og til at arbejde derfor saa godt, som man efter fattig Lejlighed kunde«.

Han skulde selv som Huslærer sørge for, at Børnene lærte deres Udenadslektier. Men Udenadslæsningen tog altid saa grumme lang Tid.

Blandt Børnene var der især en lille tiaars Pige, som havde svært ved at lære udenad. Ellers var hun et meget begavet Barn. Men naar de andre Børn var færdige med deres Lektier, sad hun og læste og græd, læste igen og græd. —

Da Kold var Barn, havde han gjort ligesaa. Hans Moder sagde da til ham: Nu skal du ikke læse længer, for ellers tygger du det i dig igen. Det samme sagde han nu til den lille Pige.

Og saa tænkte han: »Mon det nu ogsaa er Guds Vilje, at Børn skal pines med en saadan Udenadslæsning? Jeg kan ikke forstaa det, da han dog elsker Menneskene, mon da dette, at lære en Bog udenad, kan føre til at elske ham? Nej, det kan det ikke. Ja, men hvad Nytte er det da til? Det er for at de skal kunne blive konfirmerede«. »Men, tænkte Kold videre, kunde vi ikke indrette det saaledes, at de blev konfirmerede paa en anden Maade. Det er dog en forskrækkelig Maade, man nu bærer sig ad paa«.

Det var dette, som han brød sig allermest med.

»Men da han nu var i den største Nød, spurgte han Aanden for ramme Alvor, og han sagde da til ham: Du

kan jo fortælle Børnene det, som de skal lære udenad. Du kan jo fortælle dem det, som du fortæller Eventyr!«

Aldrig saa snart var dette gaaet op for ham, førend der kom en saadan Lyst og Drift hos ham, at han ikke havde Tid, til at vente. Han syntes, det var en uendelig lang Tid, først om Aftenen og saa hele Natten indtil næste Dags Morgen, da han kunde begynde at prøve det. Og han vilde have givet meget til, at der ingen Nat havde været, saa at de straks havde kunnet prøve det.

Kold syntes, at dersom det kunde lade sig gøre, saa havde de fundet Verdens Guld og grønne Skove. Og han havde nær sprunget ud paa Gaden, ligesom Arkimedes gjorde, og raabt: Nu har jeg fundet det. Men det gjorde han ikke; thi han var en Jyde og ingen Græker.

Om Morgenen begyndte Kold straks at fortælle Børnene et Stykke Bibelhistorie, og dét vilde de gerne høre. Men Spørgsmaalet var nu, om de kunde huske det, naar de skulde til Konfirmation og Eksamen.

Saa blev han ved en fjorten Dags Tid at fortælle dem noget af Bibelhistorien. Det var netop Historien om Josef. Den, fandt han, var den bedste at begynde med.

Derpaa prøvede han, om Børnene kunde huske det. Og til hans store Forundring kunde de fortælle det ordret, som han havde fortalt for dem.

Han tænkte da, nu har vi fundet det. Nu skulle vi have alle danske Børn underviste paa den Maade. Det er det bedste Middel til at faa Danmark til at blive, hvad det tidligere var.

Nu gik det fortræffeligt med Skolen.

Der var en af Gaardene i Faarballum, som de kaldte »om ad Badsker« (Badskær). Her havde den gamle Hans Badskær, Hans Hage, boet. Han havde været paa Kristiansfeldt og skullet studere. Jens Lassen sagde om ham, at hans Ansigt lignede en »Bedderost« (Knapost). Der var noget tørt, intetsigende over ham. Kejtet var han ogsaa og paa Stude forstod han sig ikke. Hans Nabo

sagde med Henblik paa ham: Æ skriver it saa paragrafisk som æ Badsker, men æ har Pinedød udrettet mer mæ mi Pen æ han«. —

Samme Hans Hage havde en Sønesøn, der var opkaldt efter ham, og som gik i Skole hos Kold. Det var en lille udmærket Fyr.

Kold traf Drengen, da han havde hørt Historien om Abraham, staaende i en lille Have ved et Træ. Han saa opad og sagde: Hør, lille Abraham, du skal ikke være bange for at gaa hen og ofre din Søn. Vorherre giver dig ham med hjem igen, det ved jeg; thi jeg har læst videre. Da han var kommen hjem fra Skolen, havde han nemlig taget sin Bog og læst videre, og faaet det at vide, hvormed han vilde trøste Abraham.

Nu vilde Kristen Kold for alt i Verden gerne have oprettet en fri Børneskole af den Slags, men det kunde han ikke, thi alle Love og Forordninger var derimod. Han kom ikke engang til at spørge sig for hos Provsten; thi naar Loven var derimod, saa kunde det jo ikke nytte. Han maatte i en saadan Friskole ikke have mindre end seks og ikke flere end atten Børn. Og han kunde da ikke tænke, at de faa Familier, der var der, kunde føre det igennem.

Saa søgte Kold et Degnekald. Men da var det allerede dagedes, at han havde opfundet en ny Maade at lære Børnene Balles Lærebog paa. Og Provsten skulde være tilstede ved Eksamen, fordi det var rygtedes, at de havde opfundet noget nyt derovre.

Sognepræsten i Randrup, Sparrevohn, havde med Skolevæsenet i Faarballum at gøre som Formand i Skolekommissionen. Sparrevohn var en folkelig Mand, »han talte lige godt til Tjenestekarlen og den rige«. Men han var ingen god Prædikant. Han sagde engang til Nils Andersen: »Jeg holder mig til Biblen, saa er der ingen, der kan gøre mig noget«. Og det var sandt, thi hans Prædikener var sammensatte af lutter Skriftsteder.

Provsten var Gabriel Koch i Døstrup. Han var af Brorsons Slægt. Døstrup havde i flere Slægtled været i Brorsons og Kochs Præsteeje. G. Koch var Rationalist. I en Langfredagsprædiken beklagede han, at Jesus skulde dø i sin blomstrende Alder.

Det var i Efteraaret 1839, at Provst Koch mødte sammen med Skolekommissionen i Faarballum. »Han katekiserede med Børnene frem og tilbage, op og ned, og de svarede meget godt. Men da han var færdig dermed, siger han til den største af Pigerne: Kan du nu læse mig det tredie Stykke i fjerde Kapitel? Ja, siger hun, i hvilken Bog? Thi det havde jo Provsten glemt at sige. — I Balles Lærebog, svarede Provsten. — Ja, men den læser vi ikke her, siger hun, det har vi ophørt med«.

»Hvad, siger Provsten til Kold, lærer de ikke Balles Lærebog? — Nej, Børnene lærer den ikke saa ganske udenad, men de er ikke ubekendte med den; det har jo Provsten erfaret, thi ellers kunde de umuligt have svaret saa godt, som de har gjort. Men jeg synes, det er Synd at lade Børnene lære den helt udenad. Det er altfor besværligt og ingen Nytte til«.

»Jeg spørger ikke, om det er til Nytte eller ikke, svarede Provst Koch, men jeg spørger kun, om De vil lade Børnene lære Bogen udenad paa Rams. Vil De, eller vil De ikke?« — Ja, siger Kristen Kold, da jeg hører, det er overladt til mig, saa svarer jeg naturligvis, at jeg ikke vil det. — Godt, siger Provsten til Præsten, skriv i Protokollen, hvad der her er sagt. Saa blev det indført i Protokollen, at Kold ikke vilde bruge denne Fremgangsmaade.

Lærer Kaysen fra Ballum sagde kort efter til Kold: »Aa, lille Kold, det hjælper ikke at gabe imod Ovns-munden«. —

Den 29. Januar 1840 kom der en Skrivelse fra Biskoppen i Ribe, gamle Tage Müller, med Forespørgsel om,

hvilken Undervisningsmaade der da blev brugt. Der skulde gives en Forklaring herom.

Dertil svarede Kold, at han fortalte dem Bibelhistorie istedetfor, men Balles Lærebog læste han med dem indenad, og saa sammenlignede de den med Bibelhistorien og søgte at forklare sig Lærebogen ved Hjælp af bibelske Historier, som de havde lært igennem Fortælling. Ogsaa lærte de de i Balles Lærebog anførte Skriftsteder, efter at de først var bleven dem tydelig forklarede.

Kold skrev tre Punkter op, hvoraf det ene lød saaledes: Thi dersom danske Børn skulle blive ved at lære Balles Lærebog udenad paa Rams, saa kommer de aabenbart til at ligne den Slægt af Israels Børn, om hvilke Herren sagde, at de vare uduelige til at indgaa i Kanaans Land. Altsaa langt mindre blev der noget af Danmarks Lykke, som Ingemann havde skrevet om i Valdemar den Store og hans Mænd.

Sognepræsten Hass indgav samtidigt et Brev til Biskopen, hvori han brugte drøje og djærve Udtalelser imod Provst Koch og hans Krav paa den ordrette Udenadslæsning af hele Balles Lærebog. »Jeg kan næsten slet ikke faa i mit Hoved«, skrev Hass, »hvorledes en forstandig og nogenlunde oplyst Mand kan bære sig saaledes ad. Vil man da med Vold og Magt blive ved at stemple Borger- og Bønderbørn som Kvæg fremfor andre? Vil man paastaa, at de, fremfor andre, skal have Forstand og kristelig Lærdom under Graad og Bugvrid indbanket?«⁴²

Derpaa blev Kold kaldet ud til Biskopen i Ribe. Den elskelige Tage Müller sagde til ham: Ja, De er et begavet og haabefuldt ungt Menneske. Og jeg vil saa gerne tro, at De kunde undervise Børn, ja jeg er vis derpaa, uden at lære dem Balles Lærebog udenad paa Rams, men hvordan skal det saa gaa med alle de andre Skolemestre?

Dertil svarede Kold: hvad kommer de mig ved? — Jo, sagde Bispen, for det skal være ens. — Det er dog

forskrækkelig, svarede Kold, at det skal gøres gældende. Altsaa, hvis der er 99 Skomagere i en By, som lave daarlige Støvler, saa skal den ene, der kan gøre gode Støvler, ogsaa gøre daarlige, for at Arbejdet kan blive ens.

Saa trak Tage Müller paa Skuldren; thi hans Hjærte var paa Kolds Side. Og han sagde: »Herregud! Loven er jo over os alle«. »Ja, men saa maa De se at faa en saadan tosset Lov forandret«.

Det var ved samme Løjlighed, at Bispen sagde til Kold: »Slib de skarpe Kanter af, kære Kold!« Og denne svarede: »Nej, Deres Højærværdighed, saa blev jeg altfor rund og trillede bort«. ⁴³

Tage Müller lovede paany at gøre Indstilling til det danske Cancelli og se, om der ikke kunde gives Tilladelse til en Smule Frihed, i det mindste saa længe Kold var i en tjenende Stilling. Og der kom ogsaa fra Cancelliet en Skrivelse, den 21. Maj 1840, hvori der firedes og haledes. Det hed deri, at vel skulde Balles Lærebog læres udenad, men Udenadslæsningen af Lærebogen maatte dog ikke staa den højere Religionsundervisning ivejen.

Da Kold fik den Skrivelse, syntes han, at nu var de frelste; thi det var jo netop en højere Religionsundervisning, som han gav sig af med. Og da saa Provst Koch kom og spurgte ham, om han havde set, at Lærebogen skulde læres udenad, svarede han, at han netop havde set, at den ikke skulde læres udenad. Thi det var netop den højere Religionsundervisning, som han vilde, og Udenadslæsningen af Bogen maatte ikke staa den ivejen.

Derefter blev der ikke talt videre om den Sag. Og Kold fortsatte rolig sin Undervisning i den Tid, han var i Faarballum.

Ved Nytaar 1839, medens Sagen endnu stod paa, skrev Kold i »Dannevirke«: »Et Spørgsmaal til en Sagkyndig«. Det handlede om Nødvendigheden af at lære Lærebogen paa Ramse. Heri skrev han: »Det er bekendt, at Pastor Grundtvig er en Mand, af hvem hver Dansk

kan være stolt, og som virkede mer til sand Oplysnings Fremme i vort Fædreland end nogen kan tænke, da hans dybe, gammeldanske Røst gennemtonede vore Hjærter, vi sende os det faste Stade, hvorfra vi livagtig kan skue Kristi Kirke, vor egen Stilling i samme og andre Partiers Forhold til den; den Mand, som lærte os vor »historiske Betydning« som Nation betragtet, uden hvilken ingen Nation kan udvikle sig til det Maal, som Gud har bestemt den; det er bekendt, at denne Mand ogsaa sagde os et Par Ord om Undervisning, og en ikke ringe Del af den undervisende Ungdom lyttede opmærksomt til hans Tale, som, grundet paa Menneskeaaften i Almindelighed og Danskens Aand i Særdeleshed fandt en dyb Genklang i vore Hjærter. Villigt tilstaar jeg, at jeg ikke fattede hans Ide i dens hele Dybde og Fylde. Dog dannede jeg mig et ikke ufuldstændigt Billede deraf, som jeg nu læmpede og ordnede saaledes, at gammel Sædvane, uovervindelig Dumhed og Præstemyndighed vel har opgivet mig, men dog ikke forhindret mig i at arbejde fast paa min Gerning i Livet«.

I sin Afhandling, »Om Børneskolen«, siger Kr. Kold, at han ved den Tid var tilstede ved en Bispevisitats i det slesvigske og havde stor Glæde af at høre den gamle Superintendent Callisens kristelige og hjærtelige Taler ved denne Lejlighed. Dog forekom det ham, at hans Spørgsmaal til Ungdommen ikke stod i Samklang med hans Taler. Og især paafaldende var ham Ungdommens overordenlig grundige Svar, som vel smagte af Vantroen og den moderne Oplysning. Men de passende Svar paa rede Haand, udtalte med Sikkerhed og Bestemthed, som og de velvalgte Udtryk, hvormed de gaves, gjorde ham ganske skamfuld over Almueoplysningen i Jylland, som var det eneste, han dengang kendte.

Da de kom udenfor Kirken, henvendte en oplyst Bonde af hans Bekendtskab sig til ham og spurgte, da han omtrent havde gættet hans Tanker, hvad han syntes

om dette. Hertil svarede Kold, at det jo i Sandhed var noget mageløst, som den Ungdom var oplyst. Saa korte og fyndige Svar kunde han ikke engang give. Og aldrig havde han tænkt, at Oplysningen kunde drives dertil i en Almueskole.

Manden løste ham nu Gaaden paa en meget simpel Maade, idet han fortalte ham, at Spørgsmaalene ikke var Visitatorens og Svarene ikke Ungdommens; men at de dér havde en Bog, som hed »Landes Katekismus«, affattet i Spørgsmaal og Svar ligesom Pontoppidans Forklaring; at Superintendenten havde begyndt forfra i denne, og Ungdommen saaledes blot havde haft nødig at holde sig til de udenad lærte Svar. — »Er det ikke at sætte Folk Blaar i Øjnene? og mon man ikke gør langt mere Skade end Gavn ved at indbilde Folk, at det er Oplysning?« udbryder Kold. ⁴⁴

Da Kold var Huslærer i Faarballum, var han tarvelig, men net i sit Ydre. Hans sædvanlige Klædning var af »Viborg Klæde«, sort med hvide Gnister i. Der er ingenting saa varmt, sagde han dengang, som to Skjorter, især naar et Ark Papir eller to er inderst inde. Sin Snus, som bestod i 10 Slags Kryderier, købte han hos en gammel Kone i Ballum og blandede den selv. Kolds Huslærer-Løn udgjorde 60 Kroner om Aaret.

Det var ikke fri for, at der kunde komme lidt yderligt over ham nu, da han vilde frigøre sig for »Pietismen«. I Begyndelsen var Kold saaledes stærk i at spille Kort og ivrig efter at vinde. Han havde ogsaa Held med sig. Men Jens Lassen Knudsen var ked af, at Kold var saa ivrig Kortspiller og ønskede ham Uheld. Det kom ogsaa. Og Kold opgav Kortspillet.

Hans Deltagelse i Kortspillet hængte maaske ogsaa noget sammen med, at det brugtes i Selskaberne, hvor han kom. Og disse var i Begyndelsen temmelig kedelige. Om-sider sagde Kold en Dag: »der er tre Ting, som Folk her

paa Egnen snakker meget om, naar de kommer sammen«. — Hvad er det, blev der spurgt. Og han svarede: «De Stude, som de har; dem, de har haft, og dem, de skal have«. — Fra den Tid blev det anderledes, hvor Kold var tilstede i Selskabet. Der blev nu ogsaa Plads for hans Tale. Og den var gerne frisk. Det var ikke om Stude, han førte Ordet, men om Menneskelivet i dets mange Forhold. Han sad saa ganske roligt og førte sin Tale frem; men der var saadan en Kraft og Bestemthed, Livlighed, Lune og Vittighed i den, at Folk maatte høre ham. Og gennemgaaende havde baade Gamle og Unge dernede Respekt for ham. ⁴⁵

Hos Knud Knudsens holdt man Peter Kochs »Dannevirke«. Denne gav ofte Stof til en Samtale, men aldrig til en saa »gnistrende Ordveksel«, som da Sagen »Peder Nielsen Ry« og »Himmelbjærget« laa for. Kold holdt mød Steen Blicher, Knud Knudsen med den Ry Bonde. Men om Danskheden var Knud og Kold godt enige.

Engang bl. a. gik Naturen over Optugtelsen hos Kold, da Knudsens Svoger, Bager Aagaard fra Ribe, var kommen i Besøg. Det var noget, der sjælden gik paa for den driftige Bager at tage sig en Ferie. Men en Foraarsdag Kl. 10 om Formiddagen var han da naaet ud til Faarballum. Da han havde faaet noget at spise, begyndte han at tale om den store Napoleon. Og han udtalte da som sin uforgribelige Mening, at det var underligt, at Napoleon kunde finde paa at gaa ind i Rusland. — »Der var ogsaa én Fejl derved«, afbrød Kold ham. Bageren begyndte at lytte. »At han ikke havde Bager Aagaard med sig med varmt Brød!« — At denne beklagede sig stærkt til sin Svoger over Huslæreren, er begribeligt nok.

Kold havde ikke selv mange Bøger, men han laante hos Hass, der førte flere af Grundtvigs Skrifter til Egnen, som »Sangværket«. Ogsaa begyndte Ludvig Chr. Müllers Danmarkshistorie at udkomme i Hefter. Kold læste selv

en Del. Han stiftede ogsaa Bekendtskab med Ingemanns Eventyr. Naar han var »af By«, læste han tit højt.

Af den Læsning, som Kold gav den unge Jens Lassen Knudsen Anvisning paa, tiltaltes denne særligt af Jens Baggesens »Poetiske Fortællinger«. »Kallundborgs Krønike« eller »Censurens Oprindelse« var Jens Lassens Yndlingsdigt. Han lærte det udenad og dvælede ikke mindst ved disse Strofer:

»Den Tyv, som stjal Hr. Nielses Hest,
blev greben sidste Mortensfest,
og bragt paa Stand for Magistraten,
som arresterede Krabaten.
Man kneb ham med saa megen Fynd,
at han tilsidst tilstod sin Synd,
blev foresjunget, forelæst,
af den sagtmodige Niels Præst,
og siden paa en Sluffe slængt,
kørt ud, vendt om, berettet, hængt,
men, som man snart vil mærke det,
altsammen overmaade slet«.

Ogsaa gjorde Kold Jens Lassen og hans Broder samt Nils Andersen opmærksom paa Don Quixote i Schallemoses Oversættelse. Den morede dem meget, men særligt Nils Andersen, som havde stor Sans for det komiske.

I Februar 1839 blev Kold Øjenvidne til en sjælden og gribende Naturbegivenhed, der hjæmsøgte Sønderjyllands Vestkyst og Faarballum med den.

Nils Andersen havde om Eftermiddagen været ude ved Stranden. Han saa herfra de store Ismasser, der laa ude i Havet, og hørte Vestenvinden blæse stærkt op. Da han kom hjem, var han tavs og alvorlig. Hans Kone spurgte, hvad der var ivejen. »Der sker en stor Ulykke, svarede han, bliver dette Vejr ved«. — Gaardene i Faarballum ligger som i den øvrige Marsk paa »Verfer«. Om Aftenen samledes de fra de andre Gaarde i Knud Knudsens Gaard, da denne havde den nyeste og stærkeste Bygning, og de mente der at være bedst værnede mod den vældige »Is-

flod«. Isfladerne ude fra Havet væltede sig nemlig nu ind over Landet, baarne paa det forfærdelige Stormvejs Arme. — Faarene flyttede de op paa Slyden («Hildeslyden« 3: Høstænget). Køernes og Hestenes Hoveder bandt de i Vejret ved Krybben, for at de saa længe som muligt skulde kunne undgaa at faa Vandet i Munden. Dette styrtede nemlig med Styrke ind i Stalden.

Angsten var stor hos dem alle, da Havet ud paa Natten blev ved at stige.

Kold tog en Kæp, som han skar Mærker i og satte i Gulvet i Bryggerset, hvor Vandet ogsaa var brudt ind. Paa den Maade observerede han. Da han nu saa, at Vandet begyndte at falde, gik han ind og fortalte de andre det. Og der blev stor Glæde; thi saa vidste de, at nu var Faren ovre.

Men næste Morgen, da de kom udenfor, saa det grueligt ud. Hen over de flade Marker og Enge laa de mægtige Isflader rundt omkring i kaotisk Forvirring som smaa og store Bjerge. Megen Ødelæggelse havde »Isfloden« bevirket. Alle de mange Markled laa knuste i Stumper og Stykker. Rundt om laa Faarenes døde Kroppe. Alene Knud Knudsen mistede den Nat henved 300 Faar. Folk troede nu, der vilde intet Græs gro efter. Men den Sommer blev dog en af de frugtbarste, de havde kendt. Flo- den havde nemlig ført en Mængde af det fede, leragtige »Slik« med sig. ⁴⁶

Dagen efter »Isfloden« skulde Kold og nogle andre ud over Marken for at se paa Ødelæggelsen. Han havde ogsaa faaet en »Springstok« i Haanden. Men han forstod ikke at bruge den. Idet de skulde over en bred Grøft, plumpede Kold i, men holdt dog fast ved Tværstangen paa den lange Springstok. En af Følget fik fat i den anden Ende og trak ham op af det kolde Bad. Han havde neppe faaet Hovedet over Vandet, med Haaret hængende vaadt og tjavset ned i Ansigtet, før han udbød: »Det er ikke en Egn at være i for Mennesker«. ⁴⁷

I Foraaret 1840 flyttede Kold fra Knud Knudsens over i Nabogaarden til Nils Andersens, hvor han fortsatte Skolen.

Han havde sluttet sit Nyaars-Spørgsmaal om Udenadslæsningen i »Dannevirke« med følgende Ord: »Er jeg Huslærer og min Principal er som de almindelige, der vel har en Slags Forstand, men i hvis Tanke Undervisning aldrig er kommen, langt mindre, at han, som jo Forældres Pligt er, skulde have prøvet derpaa, siger han dog: mine Børn skal lære Lærebogen, omendskønt hans eneste Grund er den: fordi det er befalet. Men hvo har ikke Lyst til at spille den Befalende og være paa de Mægtiges Parti? Og hvem har Lyst til at modtage en eneste Ubehagelighed af de høje Præster, som holder meget af Remse, for en Sag, som er anbefalet af en Seminarist, hvis Liv man køber for 30 Rdl. om Aaret, og hvis Virksomhed man naturligtvis derefter bedømmer. Er jeg Skolelærer, og jeg da ikke træffer en af de faa Præster, som har de samme Anskuelser, hvad vil da Enden blive? Han befaler, viser Loven frem og forklarer den, som han bedst kan, og truer. Hjælper det ikke, saa en Skrivelse til Cancelliet, hvori den liberale Præst indfletter Ordene: Sektaand, Partihad, Opsætsighed, Dumstolthed o. s. v. Cancelliet resolverer: han maa ikke beskikkes til Skolelærer, og hvis han er ansat, saa jag ham væk. Nu bliver Kaldet bortgivet til et Fødenød, som skifter Mening for et godt Ord. Er det Landets Tarv? Er det sand Oplysnings Fremme?« —

Ved sin »Principal« tænkte Kold paa Knud Knudsen. Baade han og ikke mindre hans Hustru mente, at Kold nok kunde have givet efter for Provsten. Men Kold holdt paa sin Mening. Og de skiltes da. Knudsens fik en ny Huslærer, men Kold, som havde taget en Del af Børnene med sig ind til Naboens, var helt ud den ny Lærer aandelig overlegen.

Den 3. Desember 1839 døde Kong Frederik den Sjette. Ikke mindst hos «Menigmand» og Menigmands Ven vaag-nede der efter Kongens Død en dybere dansk Følelse, der særligt samlede sig i en Taknemlighed overfor, hvad Kongen havde gjort for Danmarks Bondestand.

I »Danske Samfund« i København, som var blevet dannet i Foraaret 1839, og hvis Formand Grundtvig var bleven, priste man i Sang og Tale Kong Frederik den Sjette. Ugedagen efter Kongens Død holdt Grundtvig en Mindetale for Kongen, og man sang først og sidst Inge-manns kønne Mindesang:

»Paa sin Ligseng ligger Kong Frederik hvid,
fra Vuggen var hans Puder haarde.
Dansken ham glemmer ret ingen Tid,
velsignet hans Navn skal vorde.
Ak! for Kongen ringer Danmarks Klokker.

Han var dansk som Danrigets bedste Mand,
og Retsinds Krone har han baaret.
Jævn var hans Tale. og Tanken sand,
og Sindet saa lyst som Haaret.
Nu for Kongen ringe, Danmarks Klokker«.

Fjorten Dage efter Kongens Død holdt Grundtvig sin berømmelige Tale i »Danske Samfund«, hvilken han begyndte med at udtale sin inderlige Glæde over, at sæl-landske Bønder havde bedt om Forlov til at bære Kong Frederik den Sjettes Lig fra »Frihedsstøtten« til Roskilde. Han sluttede med at oplyse om, at han før at ære Kongen havde skrevet en Bonde-Vise saa dansk, saa jævn og hjærtelig, som han havde formaet. Det var denne:

»Kong Frederik den Sjette henslumred i Fred,
og hviler nu hos sine Fædre«.

Efter Talen blev den afsungen med stor Begejstring i den meget talrige Forsamling.

I »Nordisk Kirketidende« for Februar 1840 gør Jakob

Kristian Lindberg Rede for dette ejendommelige vaagnende danske Liv, som havde fundet sit Arnested i »Danske Samfund« i København. Og han oplyser om, at det første Hefte af »Danske Samfunds« Sange nu var udkommet. Det bestod af følgende Sange: Kæmpeviserne »Dronning Dagnars Død«, »Elveskud«, »Esbern og Sidselille«, »Thyre Danebod« og »Havfruen og Dandronningen«, de to sidste ændrede af N. F. S. Grundtvig. Desuden bestod Heftet af følgende nyere Sange: Øhlenslægers »Hjæmve«, »Jura-bjerget« og »De tvende Kirketaarne«; Grundtvigs »Kongehaand og Folkestemme«, »Oplysning«, »Villemoes« og »Fugl Phoenix«; Ingemanns »Holger Danskes Hilsen« og »Holger Danskes Mærke«; Chr. Winthers »Henrik og Else« og H. Hertz »Hr. Peder og Helleliden«. — Heftet kostede 12 Skilling.

Der var ingen Steder paa Landet i Danmark, hvor det vaagnende danske Liv gav sig saa mærkeligt og saa rigt et Udslag som hos den Kreds af Unge i Faarballum og nærmeste Omegn, der havde samlet sig om Kold. De fik sig snart ovennævnte Sanghefte købt og begyndte at synge af fuldt Bryst deraf.

Kristen Kold selv gik i Spidsen med ungdomsfrisk Begejstring for den danske Sag.

Han blev Ophavsmand til en Række smaa danske »Majfester« i Faarballum. Den 28. Maj 1831 havde Frederik den Sjette jo bebudet Indførelsen af en raadgivende Stænderforsamling. Den 28. Maj 1840 holdt man da den første Mindefest i Nils Andersens Have i Faarballum.

Kold, som havde anlagt Haven, pyntede selv op til Festen. Han havde ladet Børnene i Skolen lave kulørte Lamper i et Antal af henved 200, som blev hængt op i Træerne og tændte om Aftenen. Hver Lampe havde sin forskellige Indskrift, forfattede og prentede af Kold. De lyste en imøde, da Lysene blev tændt. Den eneste Indskrift, man endnu mindes, var en, der lød: »Ned med

Latinen«. Som Hovedtaler ved Festen havde Kold faaet Ludvig Christian Müller, der dengang var residerende Kapellan ved Ribe Domkirke. Ludvig Müller gjorde megen Lykke ved sin historiske Fortælling. Folk flokkedes bag efter om ham i Haven for at høre paa, hvad han havde at sige. Ogsaa Knud Knudsen sagde et Par Ord. Men de følgende Majfester blev holdt i Færgekroen nede ved Bredaaen. ⁴⁸

Det rigeste Udslag af den vaagnende danske Følelse hos Kristen Kold var dog de Ungdomsmøder, han fik i gang i Medolden i Vinteren 1840 og 1841.

I Slutningen af Trediverne var Ingemanns historiske Romaner paa Veje til at blive Folkebøger. Ingemann selv tilbød at ville give Afkald paa Honorar for et nyt Oplag af »Valdemar Sejr«, hvis den kunde komme Bonden i Hænde i en Godtkøbs-Udgave*).

Kold havde nu ogsaa lige gjort Bekendtskab med Ingemanns »Valdemar den Store og hans Mænd« og var bleven taget dybt om Hjærte af Ordene: »Hvad Danmark var, skal det atter blive, endnu er Fædrenes Aand ilive«.

Nu henvendte han sig til den unge Jens Lassen Knudsen om sammen med sig at samle en Del unge, usædvanlig opvakte Karle til danske Møder engang om Ugen. Kold skulde læse op og Jens Lassen synge for.

De gik da til Hans Kristian Hansen, der ejede en større Gaard i Medolden. Han var Ungkarl og havde en Husholder til at styre sit Hus. Han havde derfor god Plads i sin Beboelseslejlighed. Jens Lassen, som kendte ham, var Ordfører. Og de fik ogsaa villigt en lille Stue med Bilæggerovn.

Der samledes en femten unge Karle fra Medolden og Faarballum. De var gennemgaaende fra gammelkristelige Hjæm. Der lød ingen Banden eller uhøvisk Tale imellem dem. Kun én ældre Mand (Anders Jensen) havde de med,

*) Jvf. Breve til H. C. Andersen S. 278—79.

men han var ogsaa glad derved. Knud Knudsen, som foreløbigt saa mindre mildt paa Kold, vilde ikke med. I det hele taget havde de Unge Byfolket imod sig. I de Unges Tal var Fedder Brodersen, der dengang tjente i Faarballum, og Hans Hage Hansen.

I »Nordisk Kirketidende« 15. Marts 1840 findes en Erklæring imod den af Biskop Mynster foreslaaede Ritualforandring, undertegnet af en Mængde navngivne Sønderjyder. Blandt Underskriverne fra Medolden og Faarballum vil man sikkert finde Navnene ogsaa paa de Unge, der samledes om Kold. Hans Navn mangler da heller ikke ligesaa lidt som J. L. Knudsens, der undertegner sig »Kvægghandler«.

I Almindelighed samledes de Onsdag Aften fra 6—9. De maatte nok røge Tobak og drikke Øl; men ellers vankede der ingen legemlig Føde.

Det første Møde aabnede Kold med et Indledningsdigt, han selv havde forfattet.

Kold læste gerne op i 1½ til 2 Timer. Det var i Ingemanns historiske Romaner og foruden Valdemar den Store og hans Mænd vistnok ogsaa Dronning Margrethe. De unge Karle skulde nok til Stadighed give Møde, thi Kold forstod at fængsle dem. Han skulde nok passe paa hver Gang at stanse ved et spændende og interessant Sted i Romanen. Jævnlig bad hans Tilhørere om, at han dog vilde fortsætte; men han svarede kort og godt Nej, idet han ganske roligt lukkede Bogen.

Engang i Særdeleshed var de unge Karle opsatte paa at høre Fortsættelsen. Der blev Tumult og Skænderi. Men Kold var ikke til at formaa til at læse videre.

Foruden Oplæsningen fik de ogsaa Sang. Det var ovennævnte første Hefte af »Danske Samfund«s Sange, de sang efter, og saa Ingemanns og Grundtvigs Sange ved Frederik den Sjettes Død. Blandt deres Yndlingssange var »Danmarks dejligst Vang og Vænge«, »Underlige Aftenluft«, »Holger Danske tøved længe« og »Er Lyset for de

Lærde blot«. Denne sidste Sang kunde ret give deres Foragt for den latinske Dannelse Udtryk. »Dronning Dagmar ligger i Ribe syg« maatte en af de Unge, Peder Møller i Faarballum, synge for sin Fader, da han laa paa sit Dødsleje. Det var til den største Lise for ham, naar han hørte denne Sang.

Kold plejede ikke at give dem nogen Forklaring til Sangene. Men da de engang havde sunget »Den gamle Nattergal i »Danevengen«, gav han sig mod Sædvane til at forklare denne Sang. Navnlig udlagde han Fønixfuglen som den danske Folkeaand. Dette rygtedes i Medolden By, og nu spottede man med deres Møder. Man sagde, at Folkeaanden svævede over Hans Kristians Gaard.

Jens Lassen Knudsen var Forsanger. Han havde lært de patriotiske Melodier hjemme i Ribe. Forresten havde han nemt ved at lære Toner. Da han saaledes var ved Kvæghandelen, lærte han af en Handelskommis en Melodi, »Des Adlers Nest«. J. L. Knudsen holdt meget af at synge. For en Bondekone i Kauslunde sang han: »Kong Kristian stod ved højen Mast«. —

Disse Ungdomsmøder i Medolden var noget helt nyt i de Dage. At man samledes om gudelig Tale og Salmesang, havde man nok hørt før. Men her var det udelukkende dansk folkelig Tale og Sang. Ungdomsmøderne i Medolden blev som en lille frisk Foraarsspire, der bebudede den lyse Sommer, hvormed den danske Højskole engang indbydende skulde hilse Ungdommen i Danmark.

I September 1840 nedlagde Pastor Hass i Medolden sit Embede. Det kom for hans Venner »som Lyn paa klar Himmel«. Hass rejste til København for paa forskellig Vis at uddanne sig, inden han drog som Missionær til Smyrna, en Gerning, han havde Udsigt til at finde frivillig Understøttelse til.

I Marts 1841 kom hans Eftermand, Laurits Kristian Hagen, til Medolden. Det første Indtryk, Kold fik

af den ny Præst, var, at der var noget for filosofisk ved ham. Hagen udtalte sig nemlig imod de gudelige Forsamlinger. Da Grundtvig var uden Embede i København, havde Hagen som ung Student ikke villet deltage i »Kalkbrænderiforsamlingerne« eller de andre gudelige Forsamlinger. Han og et Par Ligesindede søgte derimod ofte deres Søndags-Opbyggelse i Vennen Chr. Sigfr. Leys Hjem ved til Klavérakkompagnement bl. a. at synge Poul Gerhards Salme: »Befal du dine Veje«.

Kold kunde ikke saadan uden videre overfor Hagen kassere de gudelige Forsamlinger. Men han og Jens Lassen Knudsen blev dog snart stadige Gæster i Medolden Præstegaard, hvor Timerne fløj for dem ved den friske, som oftest kristelige Samtale, der kom istand mellem dem og den aandeligt sundt udviklede Præstemand. De sad gerne til ud paa Natten hos Hagens.

Natten mellem den 4. og 5. April havde de ogsaa tilbragt i Medolden Præstegaard. Da de kom til Faarballum, gik de hver til sit, Kold ind til Nils Andersens, Jens Lassen til sin Broders.

Om Morgenen den 5. April, da Jens Lassen vilde gaa ud at saa Havre, kom hans Broder Knud til ham gennem Køkkenet. »Du kunde sagtens sætte efter at komme hjem ved Sengetid, for Gyde Marie kan ikke sove, naar du er ude«. — »Det skal jeg nok«, lød Svaret.

Et halvt Aars Tid var der saa Snak om, at J. L. Knudsen skulde have en Gaard. En Dag ude paa Marken sagde Jens Lassen da: »Det kan ikke gaa — jeg kan ikke styre Gaard — især naar det er for fremmede Penge«. —

Hen paa Dagen sagde han til Kokkepigen: »Jeg vil til Søs«. — »Det er du for god til«, sagde hun.

Den 6. April red J. L. Knudsen til Ribe i Anledning af en Kohandel. Han red først til Borsbøl, til Svogeren Jens Janniksen Bayer. Her kom han over en Hede, hvor han som Barn i Ferierne havde strejft om med Hyrdrengen for at finde Fuglereeder. Som han red der, den

22-aarige Ungersvend, paa det ensomme Sted, da sprang det som en Gnist i ham: »Du skal være Præst«. — —

Han fuldendte nu Turen til Ribe og kom tilbage til Faarballum. Men der gik en Dags Tid, inden han fortalte sin Oplevelse til nogen. Den første, han betroede sig til, var Kristen Kold. Men tilføjede Jens Lassen Knudsen til ham: »Jeg er angst ved Tanken, og du maa ikke sige det til nogen«.

Men da Jens Lassen et Par Dage efter kom over i Nils Andersens Stald, var dennes Kone derude og mødte ham med disse Ord: »Du vil nok være Præst, Jens«. — Han bebrejdede da Kold hans Aabenmundethed, men fik til Svar: »Hør, min gode Ven, alle Ting tjene dem til Gode, som elske Gud. Du kan være ganske rolig«.

Et Par Dage efter gik J. L. Knudsen ud paa Marken til sin Broder for at meddele ham sit Kald. Knud Knudsen spurgte ham, hvorfor han dog vilde studere. Han kunde jo blive Lægprædikant. Men Jens Lassen svarede: »Jeg vil gaa den reglementerede Vej«. — »Ja, hvad jeg kan hjælpe dig, det skal jeg gerne«, sagde Broderen. Og da nu Nils Andersen ogsaa i Forvejen havde lovet ham Hjælp, tog Jens Lassen Knudsen Afsked med sin Slægt og sine Venner i Faarballum og rejste den 6. Juni 1841 til København, hvor han foreløbigt fik Ophold hos Hass, og hvor Jakob Kristian Lindbergs Huslærer, P. V. Kristensen, begyndte at læse Latin og Græsk med ham.

Kristen Kolds Dage i Faarballum var nu ogsaa talte. Han begyndte nemlig at søge Skolelærerembede. Men allevegne, hvor han søgte, fik han Afslag. Naar han ikke vilde forpligte sig til at lade Børnene lære Balles Lærebog udenad paa Rams, saa maatte han ikke blive kaldet. Men dertil svarede han: Det vil jeg ikke, og det gør jeg ikke.

Ja, sagde Biskop Tage Müller, det gør mig virkelig ondt for Dem! — Saa faar jeg tærske, som mine Fædre har gjort, men maaske jeg ogsaa kan komme til at holde Skole. Jeg kan vel nok hjælpe mig igennem uden Em-

bede. — »Ja, dersom De kunde det, sagde Biskopen, saa var det det allerbedste«.

Nu kunde Kold ikke komme an Nord for Kongeaaen, thi der skulde Balles Lærebog læres udenad paa Rams. Han søgte derfor Sonden for Kongeaaen, hvor man ikke havde Balles Lærebog.

Det gjaldt nu om, om han kunde komme til Rette med Provsten i Aabenraa, Reehof. Denne var i mange Henseender en skikkelig Mand, men en ivrig Tysker med Modbydelighed for Danskheden. (1848 efter Oprøret blev Provst Reehof Hauptpastor i Hamborg).

Kold fremstillede sig for Provsten. Denne spurgte ham, om han ikke var en Hernhut, en Kristiansfeldter. Men Kold klarede dette Spørgsmaal godt; »thi hans Religionskundskaber var i den bedste Orden efter Provstens Smag«. Han forklarede Provsten nogle Steder af Skriften og tænkte da: nu opnaar jeg det, jeg søger. Men derefter spurgte Provst Reehof, hvad han saa mere vilde lære Børnene. Og dertil svarede Kold: »Jeg vil fortælle Danmarks Historie for dem og læse Ingemanns Romaner for dem. Det er noget, de kan have godt af«. Men saa var hundrede og et ude.

»Det kan ikke gaa an, sagde Reehof, vi har ingen Folkeaand her«. — »Aa jo, sagde Kold, det har man dog vist. Der er da i al Fald et Folkehjerte, og naar vi begynde at slaa det an, saa kommer det nok«. — »Nej, sagde Provsten, det maa ikke læres, vi er ikke danske. Gud bevares«.

Da blev Kristen Kold virkelig saare nedslaaet og sagde med grædende Taarer: »Det er da ogsaa forskrækkeligt. Jeg har hidtil kunnet komme igennem Verden næsten uantastet med alle mine Lyder og Udyder, og de var mange. Men jeg skal netop stoppes paa Grund af de to eneste Ting, der er værd at nævnes hos mig, nemlig Kærlighed til min Gud og til mit Fædreland«.

Det var, som Provsten ved disse Ord sank i Knæ.

Men saa sagde Kold ikke et Ord mere og gik. Og Provst Reehof sagde heller ikke et Ord.

Derpaa besluttede Kristen Kold at rejse bort fra sit Fædreland og gæmme sig et Sted enten i Amerikas Skove eller et andet Sted, indtil han skulde dø. Thi her i Verden syntes han ikke, at han kunde være, naar han ikke fik Lov til det eneste, han duede til, saa kunde han ikke være til.

I April 1841 kom Hass til Medolden for at hente sin Familie til København. Ved samme Lejlighed bad Kold ham, om han maatte rejse med ham til Smyrna og være ham til den Hjælp, han kunde. Og da Hass netop søgte sig en Tjener, fik Kold Pladsen.

Han vilde saa nødigt have været fra Marskegnen og var saa forknyt ved at skulle skilles fra Folkene her, som han holdt saa meget af. Men Nødvendigheden bød det nu.

I Efteraaret 1841 tog saa Kristen Kold Afsked med sine Venner i Faarballum, Medolden og Randrup. Han drog til København for der at forberede sig til den lange Rejse.

Ophold i Udlandet.

Hened et Aars Tid forblev Kristen Kold i Hovedstaden, nærmest for at lære Bogbinderiet. I Begyndelsen boede han paa Møllen ved Østerport. Her delte han en Tid Seng sammen med Jens Lassen Knudsen og en ung Sønderjyde, Hans Clemmensen Refslund, Gaardmands søn fra Gestrup, der sammen med Jens Lassen Knudsen forberedte sig til Studentereksamen. Men det sidste Halvaar havde han frit Ophold og Logis hos Pastor Hass.

Baade paa Mors og i Faarballum havde Kold givet sig af med at binde Bøger ind. Nu var det hans Agt at tage Svende-Eksamen i Bogbinderhaandværket. Dette lærte han hos den gamle Falk ved »Rundekirke«. Han tog sig kun Søndag Eftermiddag fri til sine egne Forretninger. Den øvrige Tid var han bestandig hos Bogbinderen. Imidlertid følte han, at dette Arbejde, som vel blev trættende for hans Legeme, dog var sundt for hans Sjæl.

Sin Kirkegang søgte Kold i Vartov hos Grundtvig. Den nærmeste Omgang fandt han nu blandt enkelte af de Opvakte, som samledes her. I deres Kreds var Skomager Hans Jørgensen, Skræder Leidersdorf og Arbejdsmand paa Apotheke, Ersgaard.

Hass, som gerne vilde være noget for de kristelige Smaafolk det Par Aar, han levede i Hovedstaden, havde

faaet oprettet en Sygekasse iblandt dem. Nu begyndte han ogsaa at holde gudelige Forsamlinger med dem i Store Kongensgade.

Da Kold drog fra Faarballum i Efteraaret 1841, lagde han Vejen over Thisted og Mors for at tage Afsked med sine Forældre og gode Venner deroppe. Han kom paa denne Tur ogsaa ind i Solbjærg Præstegaard, hvor Provst Sørensen endnu var Præst og hvor P. K. Algreen levede som Huslærer. Man lagde her Mærke til, hvorledes Kold nu var helt og holdent optaget af Spørgsmaalet om Børnenes Undervisning, som han talte om med sikker Overbevisning og inderlig Varme. ⁴⁹

Den 26. Marts 1842 skrev Kold til P. K. Algreen: »Siden jeg forlod dig og min Fødeby Thisted, har der aabnet sig mange Ting for mit Blik, og én Ting især, som vist ikke vil blive uden Vigtighed for mig i sin Tid. Jeg har nemlig erfaret, at jeg ikke nær er saa dygtig en Person, som jeg havde troet. Thi jeg har set den store Afstand, der er imellem at vide et Resultat af en Undersøgelse og at have Kundskab om en Ting.

Jeg har nemlig hørt Dr. Kirkegaards Prædikener og hans Taler i Dansk Samfund, og deri fundet en saa rig Skat af Kundskab og Erfaring, at jeg snart saa min egen Ringhed, at jeg vidste intet. Ja, jeg vidste vel noget, men i Forhold til det afgørende Svar, som jeg altid havde paa rede Haand, var min Kundskab saare liden. Imidlertid er det godt at komme ud fra Døren og mødes med de stærke Aander«.

Efter at have meddelt sin Ven og gamle Lærer om dette Selverkendelsens Fremskridt paa Sandhedens Stige, han var naaet til ved den aandfulde Peder Kristian Kirkegaards Tale, — fortæller han om, hvorledes Hass nu forberedte sin Missionsgerning. Og dernæst føjer Kold til: »Hass' Forsamlinger ere talrig besøgte og vistnok til stor Glæde for mange, saa at mange ønske at beholde ham i Landet. Men en stor Del af dem, som kalde sig

Kristne her, ere vistnok mestendels kun Snakkere. Og en stor Del finder hos sig Prækelyst i Overflødighed.

Igaar, den 2. April, var jeg i Danske Samfund og hørte en herlig Tale af Hr. Pastor Grundtvig, hvori fandtes den Mærkelighed, at han skildrede Danmark som den bly Viol i Græsset, uden Fordring paa at gøre Opsigt; medens han næsten altid forvilder sig derhen, at kalde Danmark Kæmpelandet og Thrudvang. Imidlertid er Dr. Kierkegaard i mine Tanker større i en vis Forstand end Grundtvig. Du kan tro, han prædiker godt«. —

Ved Hass' gudelige Forsamlinger maatte Kold gaa rundt med en Tavle at samle Penge i, hvormed de kunde betale Leje for Salen. Det morede Kold meget, men mest, da en Skomager, der deltog i Møderne, sagde til ham: Ja, De gaar med Tavlen til Penge; men har De nu ogsaa Aandstavlen med. — Hvad er det for noget, spurgte Kold, men fik intet Svar. ⁵⁰

Ved den samme Tid var det, at Brødrene Mønster med stor Begavelse og varm Overbevisning og under Forfølgelse fra Øvrighedens Side fik stor Fremgang i København ved deres gendøberiske Virksomhed.

Enkelte af de Opvakte blandt Grundtvigs Tilhørere i Vartov blev stærkt berørt af Baptismen. Det kendtes i Hass' Forsamlinger. Arbejdsmand Ersgaard blandede tillige det udvortes Lighedsspørgsmaal deri, som da han ivrede højt imod, at hvor de »Troende« gik i Kirke, skulde de Fattige staa op om Søndagen, medens de Rige købte sig Stolestader. Tilsidst blev de Hass for myndige, og han maatte trække sig tilbage. Men da traadte helt uanmodet Jakob Kristian Lindberg til, og med sin brede faderlige Haand tog han nu Styret.

Herom skrev Kold til Knud Knudsen:

»Magister Lindberg har det forunderlige hos sig, at jo nøjere man lærer at kende ham, des mere Højagtelse indgydes man for ham. Han holder i denne Tid Forsamlinger, hvor han forklarer Biblen, og har nu gen-

nemgaaet 1ste Mosebog og derved lagt en mageløs Skriftkundskab for Dagen, forbunden med den naturligste og inderligste Hjærtelighed og Fortrolighed med vore troende Fædres Tankegang og Idrætter, som jeg nogensinde har været Vidne til.

Forleden Aften i Særdeleshed overraskede hans Følelser ham paa en hjærtegribende Maade. Han talte nemlig om den gamle Jakob, da han svarede Faraos paa hans Spørgsmaal om, hvor gammel han var: «Faa og mørke vare mine Livsdage og naar ikke mine Forfædres i Antal». Da brast Lindberg i Graad og fik neppe fremstammet de Ord: Ja, mine Venner! Hvo af os, der har faaet Syn for noget højere aandeligt end Verden i Almindelighed, han vil med Sandhed kunne sige, at faa og mørke ere hans Livsdage. — Jeg forsikrer, at det var, som den gamle Jakob selv stod der. Og tilvisse saa Lindberg malet for sit Øje al sin Genvordighed i dette Øjeblik; thi Fattigdom er et haardt Kors, og Lindbergs Nød er nu vist paa det højeste . . .»

Efter dette Brev sendte Knud Knudsen en lille Understøttelse til J. K. Lindberg.⁵¹

Kold havde fundet gæsteventlig Plads hos Magister Lindbergs. Han kom der tilsidst hver Aften. Særlig holdt Fru Lindberg meget af ham. Kold bandt engang ude i Køkkenet hendes Kogebog ind i et stærkt, men tarveligt Bind.

Da Gendøberbevægelsen gik hen over Byen, paavirkedes ogsaa Kold en lille Stund heraf. Han faldt i Tvivl om sin Daabes Naades Ægthed, da han var bleven døbt af en Præst, som altid døbte paa selvavede Ord. — Nu fik han den Mening, at hvis han blev døbt som Voksen, kunde han sikre sig, at det blev en ret Daab, han døbt med. — Han gik først til J. K. Lindberg med sine Tvivl. Denne sagde til Kold, at det hjalp ham ikke, om han lod sig døbe som Voksen. Hvad det kom an paa, var, om han troede.

Kold gik da til Grundtvig. Denne raadede ham til at lade sig døbe (ikke gendøbe), dersom han ikke kunde finde Hvile i Daabspagten. Men Grundtvig sagde, at nu skulde han først være Fadder og saa prøve at bekende Troen ved den Lejlighed. Kold fandt imidlertid Hvile forinden.

Den 1. Juli 1842 erklæredes Kold for Bogbindersvend. Hans Svendestykke bestod i en smuk Indbinding i Læder med Guldsnit af Kristian Wilsters Oversættelse af Odysseen.

Neppe var Kristian den Ottende bleven Konge i Danmark, før Grundtvig kom frem med sin »Bøn og Begreb om en dansk Højskole i Sorø 1840«. I dette Skrift udtalte han bl. a.: »Det skulde slet ikke undre mig, om de fleste Ledere ret bogstavelig maatte holde Forelæsninger. Og naar kun det, de læse for, var tydeligt og folkeligt, saa kunde ogsaa det have sin Nytte, men var dog immer en Nødhjælp, der ingenlunde maatte gøres til Regel«.

Den 28. Maj 1841 fejrede Grundtvig 10 Aarsdagen for Kongebrevet om Stænderne ved et Foredrag i »Danske Samfund«. Han lod dette Foredrag trykke, hvori han atter slog til Lyd for: »En dansk Højskole, aaben for hele Landets Ungdom, hvor de opvakte Hoveder af alle Stænder, som har Hjærte for, hvad der er ægte Dansk, kan faa Kundskab derom og ledes til Forstand derpaa«.

Sit Foredrag indledede han med et Digt, »Det gamle det gælder nu lidt kun paa Jord«. I dette Digt hedder det:

»Vi sige det højt og vi synge det frit:
I Danmark det ældste os huer.
Lad Frankerne prøve paa splinternyt!
De har intet gammelt, som duer«.

Disse to sidste Linjer var et Hip til »Liberalismen«, som havde sit Hjemsted i Frankrig. Men Liberalismens Hovedorgan »Fædrelandet« gav da ogsaa Grundtvig Svar paa Tiltale i en Anmældelse af hint Foredrag. Det hedder heri: »Det er denne Mangel paa Kultur, denne logiske

Impotens, som er Grundtvigs Hovedfejl, og som gør, at han aldrig vil faa nogen almindelig Indflydelse. Naar Grundtvig derfor foreslaar Oprettelsen af den saakaldte nordiske Højskole, som skulde være en Planteskole for grundtvigske Fantasmata, der skulde udbrede sig derfra over hele Folket og gøre det dansk, medens hidtil det franske, tyske og engelske Væsen har været prædominerende i Stændersalen, saa kunne »vi andre« ikke være med til at etablere en saadan radikal Anstalt. Og det som dansk udskregne Væsen maa vises derhen, hvor det har hjemme, i en exalteret Fantasis Rustkammer, i Forfatterens aandrige og vittige og i Klikens aand- og vidløse Hoveder«.

Grundtvig havde imidlertid i Forvejen vendt sig med sit Haab for den danske Højskole bort fra de literære og politiske Kredse i Hovedstaden og ud til det store menige Folk. Hans Vise fra 1840: »For Bønder Himlens Fugle mer end for de Lærde sjunge« bærer Vidnesbyrd derom.

Inden Kold forlod Danmark, skulde han blive fortrolig med, hvorledes Grundtvigs Højskoletanke begyndte at spire frem i den danske Folkejordbund med Forsøg paa at skyde ivejret indenfra og udad. At denne Vej var den bedste og sundeste for den danske Folkehøjskoles Fremkomst, det stod klart for Sognepræsten i Medolden, Laurits Hagen. I en »Opfordring til den nordslesvigske Bondestand«, indrykket i »Dannevirke« 6. November 1841, tager han indtrængende til Orde for, at det nu er Tiden, at der maa tages fat paa en Højskole for den Bondestand, der ellers i andre Henseender i den sidste Snes Aar har stræbt at stille sig lige med de andre Stænder.

Laurits Hagen havde selv Lyst til at begynde en saadan Højskole i det smaa.

Herom skrev han i et Brev til Kold af 10. Juni 1842.

Hagen omtaler først det lille danske Samfund, som Kold og J. L. Knudsen havde stiftet mellem de Unge i Medolden, og hvor Kold havde været den tydelige og folkelige Forelæser. »Med Danske Samfund gik det skævt paa

Slutningen. Da Januar kom, maatte jeg flere Gange blive borte for de utallige Nyaarsindberetningers Skyld. Og da jeg vilde tage fat igen, var Folk forsvundet. Man frøs o. s. v., og det hele var opløst. Hvad jeg vil gøre til næste Vinter, er endnu uvist . . .«

Derpaa skriver han:

»Hvad Deltagelse Planen til Højskolen har fundet, er endnu uvist. Et Spørgsmaal, om man tør vente mer end 100 Aktier, og deraf har dette Sogn taget over Halvparten. Det kan derfor let være, at Skolen ad den Vej ikke vil kunne komme istand. Derfor maa der tænkes paa andre Udveje. Jeg har søgt Skærbæk, baade fordi Menigheden har begæret det, og fordi jeg, hvis jeg fik det, vilde faa Midler ihænde til at oprette Højskolen i Præstegaarden. Da imidlertid Lindberg og Kierkegaard søger det, finder jeg det rimeligt, at en af dem bliver kaldet; og derved er den Plan blæst overbord*).

Men jeg har endnu en anden i Beredskab. De forventede 100 Aktier hæves og sættes paa Rente. Et Lokale lejes (hos B. Mærsk kan det faas meget godt) med Bolig og Kost til én Lærer. Foreløbig forhører man sig om en saadan Lærer. Derpaa averteres i Aviserne, at hvis et vist Antal melder sig, vil Skolen fra den Tid aabnes. Dermed mener jeg kunde Begyndelsen gøres. Og den vil da med Tiden kunne udvide sig af sig selv. Hvad mener De herom? — Det følger af sig selv, at jeg vilde tage mig saa meget af Undervisningen som muligt«.

Præsten Hagen skriver om sin Forgænger i Embedet:

»Jeg har i mange Tider ventet et Par Ord fra Hass, han har lovet mig det; men hidtil har jeg intet hørt. Baade af det, jeg andensteds har hørt, og af Deres Brev drager jeg den Slutning, at Hass langt fra har haft sine Ting paa det Rene. Nu er jo vel alt jævnet mellem ham og Missionsvæsenet og hans Afrejse forsaavidt afgjort? —

*) Der var ingen af disse tre, der fik Skærbæk Sognekald.

Hass var vist bleven lidt fordærvet herovre. Han tænkte nok, at han allevegne skulde kunne vække den samme Opmærksomhed selv i København, som her; — men det slog fejl og maatte nødvendig slaa fejl.

I det hele taget er det en farlig Sag at træde op for at virke fra uden ind ad istedetfor fra inden udad. Det Rabalder, hvormed man træder op — det være sig i religiøs eller politisk Strid — vækker Opmærksomhed, og dette pirrer den menneskelige Forfængelighed — men hvad hjalp det, om vi vandt al Verden, naar vi med det samme tog Skade paa Sjælen. Og deri mener jeg, Faren stikker. Vi Smaafolk maa kønt holde os paa det jævne; flittig se nedad i vort Hjærte og opad til Herren og holde Haanden til Øret for at høre, hvad Aanden hvisker til os: »Guds Rige er indeni Eder«. Anderledes er det med en saadan Mand som Grundtvig. Han er, som De véd, en Profet og bærer i sig en Fylde af aandelig Rigdom, der som en rivende Strøm med nødvendig Bulder udbreder sig over Folket«. — —

Hagen slutter sit Brev med en personlig Henvendelse til Kristen Kold, der jo nu stod i Begreb med at forlade sit Fædreland, fordi han havde gjort den smertelige Erfaring, at hans Fædreland trods hans store Evner slet ingen Brug havde for ham, idetmindste foreløbigt. Det laa snublende nær for en ung Mand som Kold i denne pinlige Stilling at betragte sig selv som en Art Martyr. Hagen skriver til ham:

»Det glædede mig at se af Deres Brev, at vi var bleven mere enige i mange Punkter end, da vi sidst saas. Og det er glædelige Tegn, naar vi ikke blive stive under Herrens Tugtelse, men bøje Nakken under Aaget. Det har vi saa godt af, om vi end først længe efter føle, at »Aaget var gavnligt«. Vorherre blev undfangen af den Helligaand, født af Jomfru Marie og siden efter blev han pint og nedfoer til Helvede. Men vi skal være i denne Verden ligesom han. Derfor skal vi først genfødes og siden

efter pines og nedfare til Helvede. Det er en stor Hemmelighed!« — —

Hvorledes det gik med den Folkehøjskole, som L. Hagen tænkte paa at ville oprette i Medolden, oplyser Knud Knudsen i et Brev af 29. Oktober 1842 til J. L. Knudsen:

»Angaaende den paatænkte Højskole har vi i den senere Tid været forsamlede et Par Gange og tilsidst blev Resultatet, at der slet ikke kunde blive noget af det hele. Ved den første Samling af Komiteen blev det nemlig bekendtgjort, hvor mange Aktier der var taget. Og da disse ikkun beløb sig til rigelig 90, kunde Skolen ikke oprettes efter den udstedte Plan. Der blev da foreslaaet, om den ikke kunde begyndes efter en mindre Form, imod at Aktionærerne svarede Renter for det første Aar af de Aktier, de havde tegnet sig for, og tillod, at der af hver Aktie maatte tages indtil 1 Specie, om fornødent skulde gøres.

Dette Forslag indgik den forsamlede Komite paa. Aktionærerne blev derefter sammenkaldte for at skulle afgive deres Betænkning; men af dem alle mødte ikkun 2, hvilke ikke syntes om, at Skolen skulde begyndes efter det sidste Forslag. Og da de udeblevne vistnok var af samme Mening, saa var det hele dermed endt.

Jordbunden her er vistnok endnu for udyrket til at frembringe Højskoler, men naar den nu herefter sommerpløjes, vil maaske noget saadant eller lignende med Guds Hjælp kunne lykkes og trives. Aftenskoler oprettes nu i Sognene her omkring. I Ballum skal Præsten og hans Svigerfader, en gammel Skolemester fra København, med samt deres Degn have oprettet en saadan. Ogsaa vor Præst er i Begreb med at foranstalte noget lignende«. — —

Den 1. Oktober 1842 rejste Kristen Kold i Følge med Pastor Hass, dennes Hustru og to Børn, om Morgenens Kl. 4 fra København med Dampskibet »Caroline Amalie« til Flensborg. Her holdtes der Rast en Uges Tid, medens

»Madammen« gjorde Afskedsbesøg hos sin Slægt i Tønder-Egnen.

Disse Dage nyttede Kold til endnu engang at se sine Venner i Faarballum, i hvis Midte han menneskelig talt de fire Aar, han var der, havde haft saa mange glade Timer.

Knud Knudsens ældste Barn havde da ogsaa i et Brev af 5. August paa hele Familiens Vegne indbudt ham til at besøge dem i Faarballum inden den store Rejse. »... Naar Pastor Hass og hans Kone opholder sig hos hendes Moder, saa vil De jo let tage Fod i Haand og komme herop; derved vil De gøre os en Fornøjelse. Kom, dersom det er muligt«. Med Henblik paa Kolds Dage iblandt dem skrev hun: »Man hører nu ikke nær saa mange af de gamle danske Kæmpeviser og Nationalsange, hvilke dog vare meget smukke og de smukkeste af alle Viser at høre synges. Den, som endnu synger dem tit og ofte, er Fedder«. Og om den ny Lærer skrev hun: »Vi lærer ikke meget udenad i Lærebogen, men kun Skriftstederne. Men vi har endda lært en Del Salmer af Grundtvigs Sangværk«.

Kristen Kold førte Dagbog over det første Aars Ophold i Udlandet.

Af disse Dagbogsoptegnelser ser man, at »han i to Dage var i Faarballum og følte sig saa vel i de Kæres Kreds«. Men én Sorg havde han, den, at Knud Knudsen ikke var hjemme. Og ham skulde han dog have talt med. Nu skulde Kold langt af Led. Og han syntes dog, at Forholdet mellem ham og Knud Knudsen først skulde jævnes og klares ogsaa ved et personligt Møde.

Fra København havde Kold i Forvejen sendt ham et Brev med følgende Udtalelse:

»Kære Knudsen! Det vil formodenlig forundre Dem at se Brev fra mig, baade fordi jeg ikke før har skrevet Dem til, og fordi vi, endskønt vore Veje i en Tid af flere Aar førtes sammen, dog ikke har forstaaet hverandre,

fordi noget, som jeg aldrig har kunnet gøre mig rede for, hvad egenlig var, bestandig har stået os imellem og forhindret den nærmere Forbindelse, som dog er Herrens bestemte Vilje, der formedelst Kærlighed maa finde Sted blandt hans Mennesker. Om det nu er en dunkel Følelse af det ubehagelige i dette Forhold, der har bragt mig til at skrive, skal jeg ikke kunne afgøre. Kun saa meget ved jeg, at en Udjævnelse af dette Forhold og en bedre Forstaaelse stedse har været mit Ønske.

At der fra min Side ikke er gjort noget Skridt til dette Ønskes Opfyldelse, er paa den ene Side den naturlige Stoltheds Skyld, idet den ene ikke vil bøje sig for den anden og i Ydmyghed tilstaa sine Fejl, og paa den anden Side en Frygt for Miskendelse, derved at rig Mands Venner vil alle være. Og da Egennytte er en af de Laster, jeg allermest hader hos andre, saa følger det af sig selv, at jeg kun nødig gør noget Skridt, som deraf kunde have Skin. —

Omendskønt det vel kunde være eller i det mindste synes at være en ubetydelig Sag, hvorledes en saa ubetydelig Person, som jeg i mit Hjærte erkender mig at være, blev betragtet af Dem, saa er det dog alle Tider vist, at Herrens Befaling: »Holder Fred med alle, saa vidt det staar til Eder«, ingenlunde bør og Gud være lovet heller ikke kan være mig ligegyldig, saa allerede af den Grund maa en bedre Forstaaelse med ethvert af mine Medmennesker være mig magtpaaliggende.

Desuden gives der nok en Grund, som ikke er mindre vægtig end den første. Det ligger nemlig Mennesket saa nær at dømme alle af den samme Aandsretning lige med den eller de enkelte, og hvor skadelig denne Dom i sine Følger har været for det Godes Fremvækst i Verden, vil enhver af de foregaaende Tider afgive mange og meget bedrøvelige Vidnesbyrd om.

At De, kære Knudsen, i det mindste af Deres Ytringer at dømme ogsaa staar Fare for at falde i denne den Ondes

Snare, vilde jeg saa gerne forebygge. Thi den Part af Menneskeheden, der har Hjærtelav til at virke for det sande Gode i Verden, er sandelig saa lille, at ingen uden føleligt Tab kan mistes, og saa svag, at den nøjeste Forbindelse og allerbedste Forstaaelse er yderst nødvendig, ligesom og den Løn, den lille Part skal høste baade her og hisset, er saa skøn, at det vilde gøre mig hjærtelig ondt, hvis nogen af dem, som er mit Hjærte kære, skulde gaa Glip deraf, og endnu mere, dersom jeg skulde være Skyld i, at en eneste miskendtes af de Mænd, som har viet deres Liv til at stride for Sandhed og Ret«. ⁵²

Den 29. Oktober 1842 skrev Knud Knudsen til sin Broder Jens Lassen Knudsen: »Kold var her forleden, inden de rejste ud af Landet, men da jeg just i disse Dage var i Holstebro til Marked, fik jeg ham ikke i Tale, omendskønt jeg nok havde ønsket det. Efter hvad jeg kan høre, har han nok været i Hovedstaden og blevet noget barket, hvoraf han vistnok ikke har ondt. Hvad der har bevæget ham til at tage med Hass's, kan jeg ikke forklare mig, efter hvad han har udladt sig til Gyde Marie saavel som paa Søndergaard og i Braderup om Hass . . . Kolds Svendestykke har min Kone købt af ham for dermed at ville gøre dig en Foræring . . .«

Rejsen gik for Kold og den danske Præstefamilie over Berlin—Dresden—Prag—Wien og nedad Donau til Konstantinopel.

I sin Dagbog, ført paa denne Rejse, har Kold givet adskillige interessante Oplysninger om de forskellige Egne, de kom igennem dels tilvogns, dels med Jernvej og dels med Dampskib. Hans Rolle var jo en Tjeners. Derfor maatte han et stort Stykke af Vejen nøjes med en mindre »Klasse« end Præsten og hans Familie. Men han havde Øjne til at se med og Øren til at høre med og Forstand

til at opfatte med, saa han fik ikke det ringeste Udbytte af Rejsen.

I Wien skrev han hjem til sine Forældre i Thisted:

»Angaaende min indre Tilstand, saa ser jeg mer og mer, at Hensigten med Rejsen vil opnaas, baade den at være Pastor Hass til Tjeneste og den at erhverve mig selv en Dannelse, som jeg umulig kunde tilegne mig hjemme under de Vilkaar, som jeg der var underkastet. Thi som Landsbyskolelærer er der kun liden Lejlighed til videre Uddannelse, men meget mere til Indbildskhed, idet man ikke kommer til at tabes i den store Vrimmel i de store Stæder«. ⁵³

Berlin gjorde straks et overvældende Indtryk paa Kristen Kold, navnlig ved de mægtige Slotte »Unter den Linden«. I Berlin søgte han den danske Maler Paulsen op for at bringe ham en Hilsen fra Skrædermester Leidersdorf i København. Paulsen fulgte med ud for at vise dem Storstaden. Ogsaa førte han dem ind paa den store Kunstudstilling, hvor han selv havde udstillet nogle paa Elfenben malede Portrætter af den danske Konge og Dronning. Blandt Malerierne syntes Kold især godt om et, der fremstillede Johan Huss »med det blege udtærede Alvorsansigt, den faste Tro og den deraf følgende Urokkelighed« paa Rigsdagen i Costnitz overfor »de urolige« til hverandre hviskende Præster. — I Berlin fik han foræret af Hass en smuk Snustobaksdaase. Sit Ur lod han reparere hos en Urmager, der var fra Fyn. ⁵⁴

I Leipzig kom han om Eftermiddagen i ondt Lune over Hass's Børn og skrev saa om Aftenen i sin Dagbog:

»Ak, Herre, mine Dage var hidtil Udlændighedsdage, og du alene ved, om jeg her i Verden skal finde et Hjem. Men rimeligt er det vel, at jeg ikke finder det før hos dig. O, saa giv mig da din Kraft til, at jeg levende maa tro og i Troen beskue det Hjem, som du har bestemt dine, at mit Hjærte deri maa finde Hvile og Fred! Thi ak, din Fred har jeg end ikke tilegnet mig, og mit urolige Hjærte

er sygt og sorrigfuldt. Verdens Uro udenom mig og inden i mig er mig til Byrde. Men du, Herre, giver Kraft til at bære alle Byrder, naar din Fred indkommer i Hjærtet. O, saa mind mig da kraftig ved din Helligaand, at jeg fra denne Dag giver dig Lov til at stride den gode Strid i mig, som haver den glædelige Sejr. Amen! — Det var da altsaa Enden paa denne Dag, og du, Herre, ved alene, hvad de kommende Dage skal give. Du ved alene, om jeg mere skal gense mit elskede Fædreland og dem, som er mit Hjærte kær. Du ved ogsaa, at jeg nødig vil henleve mine Dage i et fremmed Land. Og du ved tillige, at jeg gerne vil udføre det Kald, hvori jeg nu er, og som jeg tror, du selv har kaldet mig til.

Vore Dage henrinde som en Skygge. Og kun ét Liv har du beskaaret os her, saa det er intet Under, at vi, som endnu desværre kalder Jorden vor Moder, ser med Ængstelse den ene Dag bortrinde efter den anden«. ⁵⁵

Da de var kommen ind i Bøhmen, mærkede han straks, at de nu var kommet i et katolsk Land. De mange Kristusbilleder ved Landevejen, den Mængde Kors og Helgenbilleder ved Kilderne og paa Bjærgene, de mange Kapeller og Smaabedehuse, de store Klostre og usle Bønderhuse svarede fuldkommen til det Begreb, Kold havde faaet ved at læse om katolske Lande.

De kom to Gange over Elben paa Pramme, der mindede Kold saa levende om Anders Dichmanns, Færgemandens ved Bredaaen, at han ventede at komme til Faarballum; men forgæves. ⁵⁶

Rejsen gennem Østrig gik for sig, medens Bønderne var i Færd med at gøde og afskære Vinrankerne, som stod ved Pæle i Jorden omtrent to Fod fra hverandre. Afaldne Druer laa paa de afhøstede Marker, et yndigt Syn. Solen gik just ned og farvede de blaa Bjæрге med rødt, saa de antog en skøn violet Farve. Kapellet og Kristusbilledet paa Højderne og ved Vejene mindede om, at man var i et katolsk Land. Og Folkenes Hilsen: »Gelobt sei

Jesus Kristus!» («Lovet være Jesus Kristus») og Svaret: »In Evigkeit Amen!» («I Evighed Amen») gjorde et vemodigt behageligt Indtryk, naar man første Gang hørte det i en saa yndig Egn. »Ja, lovet være du Jesus Kristus i Evighed, ikke som her med Taarer og nedtrykt Hjærte, kun havende dig paa Korset og i Graven, men med glad og barnlig Erkendelse af din Opstandelse, os til et evigt Liv!» — — 57

Om Søndagen i Wien var han i St. Stefanskirke. Han skriver herom:

»Kirken var en umaadelig stor Bygning og høj af Alder. Den var bygget af graa Sandsten og det indvendige sort Marmor. Et behageligt Tusmørke var udbredt over det hele. Og de høje, sorte Piller med langagtige Figurer ligner en Drypstenshule. Træet i Kirken er mørkebrunt med utallige udskaarne Figurer.

Naar man tænker sig denne mørke Bygning med Vinduer af kulørt Glas og dertil en svag Belysning, Koret fuldt af de sorte Munke med hvide Kapper og et stærkt belyst Sølvalter i Baggrunden, saa tror man sig hensat i Aandernes Rige. Dertil kommer den skønne Musik og dejlige Messe, de mangfoldige bedende Mennesker, der ligge paa Knæ rundt om i Kirken, sagte mumlende, den dæmpede Orgelklang, Koret og Musiken, Præsten og Munkene afvekslende, snart sagte og bløde som sagte Vinde, snart brusende vildt i de højeste Toner, snart mekanisk opremsende som Børn i Skolen, naar de læser i Munden paa hverandre, da kommer Sjælen i en Bevægelse, som den før ej kendte, ængstet som en forjaget Hjort, forfulgt af Hindene, snart sødt hvilende i de skønne bløde Melodier, snart opløftet ved de højtidelige Toner i Præstens Messe.

Alt aander der en ganske anden Tidsalder og vækker forunderlige Følelser.

Midt under dette gaar Præsterne omkring med nogle Indretninger som Støvekoste og lyser Velsignelsen, og derpaa gør de Røgelse for Alteret af store Sølv Røgelsekar.

Præsterne ere klædte i brogede Dragter, røde, gule, grønne og hvide«. ⁵⁸

Paa Sejladsen ned ad Donau lagde Kold særligt Mærke til et Bjærg, der hævede sig op midt i Floden og bar et Kloster. De gamle, spaltede, lodrette Klipper, der var »saa høje som Medolden Kirketaarn«, var desuden fulde af Ruiner af gamle Ridderborge. ⁵⁹

Sne og Blæst og Kulde gjorde ham Donaufarten mindre behagelig. Han tilbragte en Søndag ombord paa Dampskibet, og finder Anledning til at skrive: »Her i Dampskibet er Sognebaandet fuldkommen løst, ja endog Religionsfrihed. Her sidder en Jøde fra Belgrad og læser sine Bønner, hist en østrigsk Katolik med sit Perlebaand. Medlemmerne af den græske Kirke læser deres Bønner, Reformerte, Lutheraner og Tyrker deres«. ⁶⁰

Længere nede ad Donau sejlede de gennem vilde Bjæreggne. Kold skriver: «Hvorfor gjorde du disse Bjæрге, Herre? — For at de skulde afbilde din Storhed, og sandelig, her ser man, at du er stor, mægtig og gammel. Aldrig har min Sjæl kendt saadanne Følelser«. ⁶¹

Et Par Dage opholdt de sig i Byen Orsova. Her tog Kold igen fat paa at lære nygræsk, hvoraf han alt tidligere havde lært de første Begyndelsesgrunde.

Eggen her var yndig. Men Befolkningen, de saakaldte Vallaker, var ynkelige at se paa. De østrigske var daarligere, men de tyrkiske endnu meget værre. De blev behandlet som Hunde. Og man kunde se paa dem, at de var Slaver baade paa Sjæl og Legeme. En grov Skjorte og en hvid, lang Kjole var deres hele Beklædning, og begge Dele var saa pjaltede, at man næsten overalt saa det bare Legeme. Gabende stod de i deres elendige Hytter og røg af lange Piber; men man kan ikke sige, de stod i Døren; thi der var hverken Vinduer eller Døre.

Kold udbryder: »Herre, dine Domme ere uransagelige. Ingen begriber, hvi du skabte en til Slave og en anden

til fri, da vi dog alle har syndet og fattes den Ros, vi skulle have for dig!« ⁶²

»Det er dog forunderligt, hvorledes den kære Gud har kunnet nænne og kan nænne, at nogle af hans Skabninger behandles saaledes som disse Vallaker.

Jeg var nylig oppe paa Dækket, da alle var i Seng, og kun Vagten var vaagen. Rundt omkring laa Matroserne og sov. Det var en Aften som en af mit kære Fædrelands skønneste Oktoberaftener med en klar, ren og meget kold Luft; men de laa paa det bare Dæk med en Smule Sejl under sig og intet over sig, kun iført Skjorten og en Pjalt Kjole, som staar aaben helt ned til Maven«. — —

Om Aftenen disputerede Kold med en Tysker om det danske Sprogs Oprindelse og vandt Sejr ved Hjælp af en Englænder, som i det hele stod paa de Danskes Side. Og han fandt det ganske morsomt at rejse, naar man først lærer det. ⁶³

Længslen efter Danmark og de Kære derhjemme fulgte Kold paa hele Rejsen og gav sig af og til Udslag i smaa Vers, der som oftest minder om de gamle Læredigte. Saaledes skrev han en Nat paa Donau et Digt, der begyndte:

»Hvad skal jeg vel begynde paa,
her jeg omvanker som Uglen graa?
Rundt om sover alle Mand,
ej for Kulden jeg sove kan.
Lys tillykke paa Bord er sat
for at oplyse den sorte Nat;
dog Oplysning paa den er spildt,
græsselig suse dens Storme vildt«.

Digtet ender med følgende Vers:

»Nu jeg forstaar Vorherres Ord:
»Fremmed jeg var paa denne Jord«.
Er du tilfreds i Hjemmet ej,
Kære, stat op og rejs din Vej;

Synet for Sagn du snart vil faa,
 at udi Hjemmet er godt at bo.
 Har du det lært, kom saa igen,
 den Tid var ej spildt, min gode Ven!« 64

De fik ogsaa Konstantinopel at se. Om denne By skriver Kold: »De smalle Gader og de daarlige Huse tager sig ikke godt ud i Nærheden. Vi saa det Sted, hvor der handledes med Slaver. Det var gyseligt. Vi saa hele Gader, hvor der var bygget brandfri Hvælvinger over, og hvor der var den ene Bod tæt ved den anden. Vi saa det Sted, hvor den sidste Sultan ligger begravet. Indeni var en Have. Og det var i Grunden det eneste skønne Sted. Vi saa den store Hule, hvor der i Kejsernes Tid var de skønneste Bade, men som nu brugtes til Værksted for Silkespinderne.

Da vi kom til en Moské, blev Pastor Hass staaende langt borte og turde ikke se ind. Men en engelsk Kaptejn og jeg tog Mod til os og gik lige hen til Døren. Vi saa en uhyre Mængde Lamper, som hængte i 1½ Mands Højde fra Jorden i smaa Pinde paa Kryss og tværs. Hele Gulvet var bedækket med et Tæppe, og en Mængde Smaafugle spaserede derinde. Vi var oppe i Seraskir-Taarnet. Herlige Udsigt! Konstantinopel overgaar alt i Verden. Vi saa en Del af Stortyrkens Slot, men det var dog ikke saa brillant. Alt i Konstantinopel maa ses i Frastand«. 65

Om Konstantinopel fortalte Kold siden, at det var en underlig Sammenblanding af prægtige Slotte og de usleste Huse. Navnlig var der en stor Urenlighed paa Gaderne. Paa de offentlige Pladser laa der store Møddinger. De mange herreløse Hunde karakterisere ogsaa Byen. Det anses nemlig for Synd at dræbe Hundene. Disse har hver sit Kvarter. Vover en Hund sig udenfor dette, bliver den straks overfalden af de andre Hunde. Kort før Kold var i Besøg der, var en beruset engelsk Matros bleven liggende paa en Mødding. Hundene havde ædt ham op. Blev der for mange Hunde, drog de tyrkiske Soldater imod

dem, drev dem sammen og ud paa et Fartøj, som saa sejlede dem over til en ubeboet Holm i Marmorhavet, hvor de enten sultede ihjæl eller aad hinanden op.

En Dag, Kold gik ude i Byen, saa han en utilsløret Kvinde i en Baggaard. I det samme kom der en Mand fra Huset. Hun skyndte sig afsted, idet hun raabte: »Giaur« (Vantro). Der blev nu Røre i Huset. De styrtede ud af Døren. Og Kold maatte for Alvor bruge sine Ben.⁶⁵

Inden de forlod Konstantinopel, havde de den Glæde at træffe et dansk Skib fra Taasinge, ført af Kaptejn Petersen. Og han fik saa Brevene med hjem.

Endelig naaede de Smyrna Torsdagen 1. Desember i et dejligt Vejr og i godt Humør efter to Maaneders Rejse gennem Europa. De tog ind i en Gæstgivergaard i Byen. Det første, Kold tog sig til, var at skrive følgende Brev til sin gode Ven, Gaardejer Nils Andersen i Faarballum, som imidlertid først blev skreven færdig to Maaneder efter:

»Smyrna, den 1. Desember 1842.

Kære Nils Andersen!

Allerede idag begynder jeg paa at opfylde mit Løfte med Hensyn til det lange Brev, som jeg haaber meget let at faa sendt hjem til dig. Og jeg vil da begynde med Ankomsten til Smyrna.

Efter at jeg Natten til den 30. November havde sovet ret godt og Dampskibet havde gaaet den hele Nat, stod jeg op Kl. 1 om Natten for at se efter Smyrna. Men det var mørkt. Kun saa man en Del Lys paa Kysterne. Jeg skrev lidt i min Dagbog og gik igen i Seng, hvilket var let gjort; thi den bestod kun af en Haardugs Madrasse og ditto Hovedpude. Dog denne Nat havde jeg faaet fat i en Dækken og laa usædvanlig godt.

Jeg sov da igen til Kl. 8, stod op og hørte, at Smyrna var nær hos. Dog saa jeg kun Bjærgene, der svævede i Skyerne; thi en dyb Taage var nedsænket over Jorden og Havet.

Snart skimtede vi da ogsaa Masterne af de store Krigsskibe og endelig Husene, der som Svalereder ligge klistrede til Bjærgene, det ene ovenfor det andet.

Men Bjærgene hæve sig rent op i Skyerne.

Jeg stod lige i Forstaven og lod mine Tanker flyve, snart fremad og snart tilbage, snart ind i det ubekendte Smyrna, drømmende om, hvad der skulde foretages, snart tilbage til det velbekendte Danmark, som jeg saa nys havde forladt, og hvor min Sjæl, skønt fraværende, har dog levet. Thi hvor ens Liggendefæ er, der vil og hans Hjærte være.

Endelig kastede vi Anker, kom i Land i en lille Baad og tog ind i en Gæstgivergaard.

Pastor Hass er i en noget religiøs Stemning, og hans Hjærte er henvendt med Tak til den gode Fader i Himlen, der har bevaret os hidtil og ført os lykkelig til Bestemmelsesstedet. Efter flere af hans Ytringer at dømme, er han en Smule betænkelig ved Sagen og søger derfor at se Guds Finger og en Stadfæstelse i sin Kaldelse i Begivender, som vistnok til en anden Tid vilde synes ham ligegyldige. Imidlertid er det en Hovedsag for ham at blive fast i Troen om sin Kaldelse; thi derved staar og falder det hele. Madammen og Børnene ere ogsaa temmelig vel, og de bedste Udsigter i Henseende til det jordiske Livs Bekvemmelighed smile os imøde, at sige naar vi kunne faa Penge. Thi alt, hvad man faar i Europa, er her tilkøbs.

Om Eftermiddagen var jeg ude at spasere med Børnene og gik da udenfor Byen langs med Bugten. Og det var dejligt, især de høje Bjærgene, det ene hævede sig bagved og højere end det andet. Og det dejlige Klima; thi her er en Varme som midt om Sommeren hos os.

Den 2. Desember.

Idag har her været 3 Missionærer hos os, en, som var Missionær for Jøderne, og selv en omvendt Jøde ved

Navn Cohen, en meget elskværdig Mand, og en Tysker ved Navn Walters, samt en engelsk Kapellan ved det engelske Kapel i Budscha. Alle var de ret elskværdige Mænd og vistnok dygtige, men havde dog ingen synderlig Indflydelse. De tvende boede 1 Mil herfra i Landsbyen Budscha, og der blev talt en Del om, at vi maaske ogsaa skulde bo der. Men hvad der udmærker disse Missionærer, er en sjelden Flid med Sprogene, som de for en stor Del ogsaa have tilegnet sig. Men det synes, som om Folkene ere saa begravede i materielle Interesser, at intet aandeligt, langt mindre kristeligt vil hænge ved dem.

Imidlertid kan jeg endnu ikke have nogen Mening om disse Ting. Med Hensyn til Lægekunsten, da er her saa opfyldt med Læger, at de kun have lidt Praksis hver, og det synes ikke, at Hr. Pastor Hass i denne Henseende vil kunne udrette noget.

Forresten forstaar jeg, menneskelig talt, ikke hvad vi skulde leve af. Thi Rejsen medtog 100 Rbdl. mer end der var bestemt. Der tales vel om at spare, men hvis der skulde spares, maatte der ske en Grundomvæltning i det hele, som for menneskelige Øjne ikke kan ske.

Du vil spørge, kære Ven, hvori denne Omvæltning skal bestaa. Svar: Læs Apostlernes Gerninger og følg Paulus paa hans Vandring fra Stad til Stad, se ham arbejde om Natten og prædike om Dagen. Og hør Herrens Befaling til sine Disciple, hvis de ville gaa ud at prædike: I skulde ikke tage to Kjortler eller Penge med eller Brød i Eders Poser; men æder hos Folk, hvor I komme; thi en Arbejder er sin Løn værd.

Jeg talte i Aftes med Hr. Pastoren om, hvorledes jeg syntes, Missionsvæsenet maatte gaa for sig, at Missionærerne maatte tage Stav i Haand, vandre om at prædike for Folk paa Torve og Gader, paa Marken og i Husene, at de kunde give sig selv det Vidnesbyrd: jeg har advaret i Tide og Utide, at ingen Sjæl kan kræves af min Haand. Mon Sjælene ere af Jern og Staal mere nu end dengang?

Vilde der ikke findes en Sjæl hist og her, som havde Lyst til at søge sin Hvile i den Herre Kristo? Jo, følte hans Missionærer i Aand og Sandhed det Kald fra ham, uden hvilket de hellere maatte blive hjemme, da maatte Frugten komme til Syne. Thi at have Troen til Salighed for sig selv og at være dens Forkynder i fremmed Land, er tvende forskellige Ting.

Lad os engang betragte det ene Ord: »at afdø fra Verden«, og det vil ikke forundre os, at der findes flere Hedninger og Muhamedaner end Kristne. Thi hvem er afdød fra Verden?

Nej, lad os bede og anraabe vor Fader i Himlen, at han vil udgyde sin Aand over sine Sønner og Døtre, at de maa blive Staden paa Bjærget, der ikke kan skjules. Thi den er sandelig skjult af den haarde Jordklimp, som knuger det stakkels Kristenhjærte.

Vi er bleven saa verdslige og have faaet Nykker om, at Verdens Store skulle agte os for den Storheds Skyld, der er i os. Men vi tage Fejl. Det er ikke her i Verden, men paa hin Side Graven, de skulle agte os.

Han var foragtet, vor store Forgænger, ja som et Menneske, hvorfor man lukker Øjnene, var han foragtet, og han blev det til sin Død paa Korset. Men hos sin Faders højre Haand blev han ophøjet.

Det er ingen Sag at modtage en Mand i sit Studerekammer, som kommer for at belæres. Det er ingen Sag at staa paa en Prædikestol og se sig omringet af en Skare Tilhørere, der vente sig Vidsommens Kærne af vor Mund. Men at gaa om fra Dør til Dør og prædike det himmelske Evangelium, som var Jøderne en Forargelse og Grækerne en Daarlighed, hvor Haan og Spot nedregner fra alle Sider, og kun en fattig Synder hist og her tager imod med Glæde, det er den Gerning, som Herren har givet sine Apostle at gøre. —

Jeg havde rigtignok tænkt i min Enfoldighed, at en Missions Gerning var noget andet; men eftersom jeg ser

er det som at være Præst i Danmark i al sin gode Mag, at føre et stort Hus, at holde et godt Bord, en Smule Forsamling om Søndagen, og saa — thi det maa jeg sætte ved, hvad de Missionærer angaa, jeg hidtil har lært at kende — en Jernflid i Studerekamrene, og det er vel store Ting. Men en Udsending fra Herren med hans Lovs Forkyndelse paa Læberne, han har tilvisse andet at gøre.

Jeg talte derom med en Missionær Schauffler i Konstantinopel, en ellers ret vakker Mand; men som Missionær havde han slet intet at bestille. Thi at afkaste Aaget og begynde paa denne Maade, som hele Verden kalder ravgal, kunde han naturligvis heller ikke. Hvad der især tiltalte mig hos denne Mand, var hans Børnetugt; thi de adlød ham paa mindste Vink . . .

Den 3. Desember.

Vi ligge da nu midt i Flytningen. Hr. Pastoren har lejet et Hus i Budscha af en Missionær Walters, som er sammenbygget med hans, for 120 Rbd. om Aaret. Nogle Møbler ere købte, nogle bestilte, alt paa stor Maner, det vil sige efter min Tænkemaade; thi naar jeg ikke vidste, hvad jeg skulde leve af næste Aar, vilde jeg indskrænke mig en Del.

Den 6. Desember.

Om Middagen holdt 4 Æsler for Døren, som skulde føre os til Budscha. Peter og jeg red paa ét, Bothilde sad hos en Græker paa det andet, og de tvende bar vort Tøj, som dengang var tilbage. Madammen og hendes Mand vare bange for at ride og maatte altsaa gaa, da man slet ingen Vogne har. Vi satte os da i Bevægelse ud af Byen, og forunderligt var det at ride paa disse smaa Dyr, som ikke ere meget større end en god Væder.

Da vi vare komne udenfor Byen, indhentede Hr. Walters os, ligeledes paa et lille sort Æsel med udstaferet Seletøj, besat med Perler og Snogpander, alt paa sin østerlandsk. Lange Rækker af belæssede Kameler kom os

i Møde, langsomt med deres Klokker, hvilke er af forskellig Størrelse og Lyd, hvilket har noget vemodigt monotont og østerlandsk ved sig.

Udenfor Smyrna laa et helt Karavanserei af flere hundrede Kameler, Mulæsler, Heste og Æsler med deres tyrkiske og arabiske Drivere, som vilde her lægge sig til Natten under aaben Himmel. Mit Hjærte grebes af en saare vemodig Følelse. Jeg tænkte paa den store Herre, der engang i de forrige Tider holdt sit Indtog i Jerusalem, ridende paa et Æsel. Det var en skøn Aften, Himlen blaa og fri for Skyer, og den nedgaaende Sol farvede de blaa Bjærge med et ubeskriveligt Violet.

Vi passerede Tyrkernes Kirkegaard, en stor Cypreslund, hvor man i Gravstenene tror at se lutter Tyrkehoveder paa Pinde. Thi deres Gravmonumenters øverste Del er formet efter den Afdødes Hovedpryd, som dels er Turbaner, samt græske Huer, som den forrige Sultan indførte. Uvilkaarligt fo'r det Spørgsmaal igennem mig: Herre, hvorfor fik Tyrkerne dette herlige Land?

Den 17. Desember begyndte vi vor egen Husholdning.

Den 25. Desember.

Beskrivelse over vor Bopæl.

Saasnart vi komme udenfor Smyrna, møder Øjet først et uhyre højt Bjærg liggende paa højre Haand, paa hvis Top, som er afrundet, ligger Ruinen af en romersk Fæstning, hvis Omkreds tilvisse er saa stor som Medolden By. En meget skøn Dal krummer sig om dens Fod, hvor ligeledes mægtige Ruiner ses, hvilke bestaar af to Rader høje Buer, den ene ovenpaa den anden, og som sikkert har dannet en Bro over til et andet Bjærg, som ligeledes er besat med Ruiner.

I Dalen selv er en lille By, som hæver sig lidt op paa Siden af Bjærget. Og paa den anden Side af Bjærget ud mod Havet ligger Tyrkestanden, som den omtalte Fæstning vistnok i sin Tid har været et Værn for.

Mellem Smyrna og Budscha er en Times Gang, hvoraf den halve Vej er ganske stejlt opad. Naar man da pustende og stønnende er naaet op paa Bjærgets øverste Punkt, saa ligger Budscha for vore Fødder i en yndig Dal, med sine teglhængte Huse og ikke saa faa store Gaarde, som de engelske Købmænd her have bygget for at opholde sig om Sommeren. Et katolsk Kapel er det eneste, som udmærker sig, nemlig ved et lille Taarn eller Spir.

Budscha (udtales Budsja med Accenten paa sidste Stavelse) ligger Nordøst for Smyrna, rundt omgivet af høje Bjerge, som kun paa den østlige Side ere frugtbare, men paa den vestlige Side saa høje, at i denne Tid ere de stedse belagte med Sne, endskønt man paa det jævne Land aldrig ser Sne.

Vi bor i den nordlige Del af Byen i en stor Gaard, der er bygget af en Englænder og af ham solgt til det engelske Missionsselskab, i hvis Tjeneste Hr. Walters er. Gaarden selv ser ud, som skulde den udholde en Belejring, med tykke Mure og stærke Porte med svære Skodder og Slaaer.

Saasnart du altsaa kommer ind ad Porten, ser du et Gaardsrum som Knudsens, maaske en halv Gang saa stort, med en 4 til 6 store Træer, som er vores Gaard. I Hjørnet lige for dig ser du vores Gadedør og paa første Sal to Fag Vinduer, hvor Hr. Pastoren har sit Værelse. Thi den nederste Etage er indrettet til Brænde og andet Forraad.

Jeg tager mig da den Frihed at føre dig til højre ind i Hr. Pastorens Værelse med sit forgyldte Spejl til 400 Pjastre, 30 Rbd., Mahognibord ligeledes samt Pastor Grundtvigs Portræt og Skizze af København samt 6 Stole, 300 Pjastre. Derfra gaar en Glasdør til Sovekammeret med sine tvende Senge, Tæpper for Sengene og Silketæppe paa Herrens og Madammens. Derpaa ind i mit Sovekammer, hvis Møblement bestaar af en smuk Seng med

tre Kufferter og endelig i Dagligstuen, som ejer 6 polerede Stole og to store, men simple Borde, et Ildsted o. s. v.

Da Gaarden er bygt paa en Skraaning, saa ligger den Del, Hr. Walters bebor tilligemed Haven og vores Køkken en 8 Trapper højere, men da jeg maaske i sin Tid vil levere en Tegning af vores Bopæl, kan jeg denne Gang spare Beskrivelsen.

Forresten er den daglige Levemaade aldeles som i København, og de samme Retter omtrent ses paa vort Bord.

Den 1. Februar 1843.

Nu vil jeg hermed se at ende mit Brev; thi Papiret er snart fuldt. Jeg kan da i det hele glæde dig og din Kone og vore øvrige Venner med den Efterretning, at vi leve alle vel. Dog tror jeg, at ingen af os lever saa vel som hos Eder. Men at dette især er Tilfældet med mig, er saa saare begribeligt. Thi Hr. Pastoren lever i Haabet om en udstrakt Virksomhed og har sin Kone og sine Børn hos sig . . .

Jeg derimod, som er for svag til at staa ene, føler dybt Savnet af mine Venner nu, ligesom ogsaa den Beskæftigelse, jeg er nødt til at foretage, saa længe vi ingen Pige har, ikke er saa meget behagelig. Imidlertid skal vi paa Mandag have en Pige, og da tænker jeg at begynde paa Bogbinderiet, som jeg haaber, Herren vil lade lykkes for mig, at det baade kan afgive en mere interessant Beskæftigelse for mig, og tillige være en god Indtægtskilde.

Min Sundhed har været overmaade god, saa mit Udseende maaske endog er bedre end før, og det øvrige Selskabs har ogsaa været ret god, naar fraregnes hyppige Smaaforkølelser, Opstødninger, Tandpine o. s. v.

Hvad Græsken angaar, har jeg næmmet en Del Ord, hvorfor jeg ogsaa forestaar Indkøbet til Huset. Mit Sprog er ellers en Blanding af Tysk, Engelsk og Græsk, hvormed jeg hjælper mig, saa godt jeg kan. Af det tyske Sprog

har jeg næmmet saa meget, at jeg godt kan gøre mig forstaaelig.

Nu hils alle mine Venner, din Kone og Børn
Hils dem alle, som du véd mit Hjærte elsker. Jeg kan ikke faa Plads til de mange Navne. Hils din Kone og sig hende fra mig, at hun var det skikkeligeste Fruentimmer at være i Huse med, som jeg nogen Tid har truffet. Gud skænke Eder et langt Liv, Fred i Hjærtet og Glæde af Eders Børn, og siden, naar dette Liv er tilendebragt, et af sine mange Værelser, som han, før Verdens Grundvold blev lagt, beredte til sine! Hils gamle Oldemo'er, hvis hun ikke allerede er gaaet forud, samt Oldemo'er i Randerup. Hils min Ven H. C. Bøtcher og selv være du kærligst hilset af din Ven

K. Kold.

Maaske jeg engang senere skriver til K. Knudsen. Det gør mig ondt, at jeg ikke fik talt med ham«.

Den Forknythed, som kunde komme over Kold i hans forladte Stilling, gav sig i disse Dage Udtryk i følgende »Gravskrift«, som han forfattede over sig selv:

»Dette Menneske gjorde nogen Gavn
og megen Skade,
var aldrig elsket, men vel savnet,
kun kendt af faa, miskendt af mange,
dømmende strengt om andre,
haardere dømt af dem«.

Da Hass havde været saa længe i Lilleasien, at han kunde bruge Tjenestetyende af Landets Indvaanere, saa var det ikke nødvendigt, at Kold blev længer hos ham. Hass fik sig da en Tjenestepige, og hun kunde jo meget bedre udføre Arbejdet. Thi om ogsaa Hass' Kone sagde, at hun aldrig havde faaet sine Tallerkener bedre vaskede end i den Tid, da Kold var Tjener hos dem, saa opnaaede han dog ikke at faa nogen rigtig Øvelse deri. Det gik langsomt, men det blev godt gjort.

I Marts Maaned indskrænkedes Kolds Tjeneste hos Missionær Hass sig da ogsaa til at holde Skole to Timer om Dagen for Hass' Børn. Han begyndte derfor for Alvor at tænke paa Bogbinderiet, som var et nærsomt Arbejde i Smyrna. Sine Penge, 50 Kroner, satte han i Bogbinderredskaber, som Missionær Walters skaffede ham fra en Bogbinder paa Malta. Og i et Brev af 26. April til sine Forældre i Thisted skriver han: »Jeg haaber i næste Maaned at begynde et lille Bogbinderi, som jeg haaber med Guds Hjælp vil kunne betale sig. Dersom jeg lever til næste Aar, saa haaber jeg ved denne Tid omtrent at foretage en Rejse til Jerusalem for at se de Steder, hvor Vorherre og Konge vandrede i sine Kæds Dage til vore Sjæles Frelse I al Fald om en 4 Aar kommer jeg tilbage Hilser mine Venner paa Morsø og Hr. Seminarieforsøger L. C. Müller. Blandt de glædeligere Efterretninger, vi har modtaget fra Danmark, er den, at han blev kaldet til Snedsted.⁶⁶

Første Pinsedag den 5. Juni mindedes Kold, at »Vennerne« i København var i Kirke for at høre Pastor Grundtvig om den Helligaands Udsendelse. Og han skrev et Brev til sin kristelige Ven, Skrædermester Leidersdorf, hvori det bl. a. hedder:

»Hvad Missionsvæsenet angaar, da synes mig ikke, at der vil kunne udrettes noget synderligt i den Retning, i det mindste ikke her. Thi Folket er for det første temmelig stolt af sin egen Kirke, som det i Sammenligning med de andre Kirker i Kristenheden kalder uforlignelig. Og for det andet er det saa gennemtrængt som vel muligt af materielle Interesser, saa det vejer al Ting efter Pjastre.

Desuden har den franske Oplysning gjort sig gældende hos dem iblandt Grækerne, som man kan kalde dannede, og Almuen gør sine udvortes Ceremonier bag efter Præsterne med en Aandløshed og Tankeløshed, som næppe har sin Mage.

I verdslige Ting og især i Bedragerier er de derimod

maaske endnu videre end Jøderne; men med Haandværker og deslige staar det saare slet, og Dovenskab er deres Hovedtræk.

Uvidenheden er temmelig stor, saa f. Eks. vor Pige, der er 14 eller 16 Aar, ikke ved, hvor gammel hun er, ikke ved, hvor meget 5 og 5 er, ikke kender et eneste Bogstav og naturligvis aldrig har prøvet paa at skrive, endskønt hun snarere kan siges at have et godt end et daarligt Anlæg og tilvisse staar over de middelmaadige. Hun hedder Paraskibulla«. ⁶⁷

Den 13. Juni 1843 skrev Kold fra Budscha et Brev til Fru Hass' Søster, Louise Iversen i Danmark. Han fortæller heri:

»Jeg har med stort Besvær anskaffet mig et Bogbinderværktøj og kan med Sandhed sige, at mit Arbejde er det bedste, der bliver gjort i vor Stad af dens 10 Bogbindermestré. Igaar var jeg i Smyrna og fik da saa meget udrettet, at en amerikansk Boghandler skulde være min Kommissionær i Smyrna, modtage Bestillinger o. s. v. Og i Morgen lader jeg i den franske Avis indrykke følgende Avertissement:

At jeg for omtrent 6 Maaneder siden er fra København arriveret hertil og [har] nedsat mig som Bogbindermester i Budscha, giver jeg mig den Frihed at bekendtgøre for det ærede Publikum, som jeg haaber vil fortro mig sit Arbejde. Bestillinger paa alt til Bogbinderiet hørende samt Etuiarbejde, Paparbejde o. s. v. modtages hos Hr. Boghandler Antonio Desselos i Smyrna og vil hver Lørdag blive bragt til Smyrna, hvor det afhentes hos bemeldte, hos hvem Prøver ere henlagte til behageligt Eftersyn.

Ærbødigst

K. Kold,

Bogbindermester i Budscha«.

Henved den 1. Juli opgav Kold at læse med Pastor Hass' Børn.

I et Brev til sine Forældre skrev han den 14. September, at han med Hensyn til Sundheden ingensteds havde befundet sig saa vel som i Budscha, hvor han end ikke havde haft Tandpine en eneste Gang.

Han var kommet saa vidt i det græske Sprog, at han til Nød kunde fortælle om, hvorledes det saa ud i hans Fædreland, og det var altsammen fremmed og forunderligt for Folk derude.

Desuden betalte Pastor Hass Grækeren Lampisis for at give Kold en Times Undervisning om Ugen, og denne gav ham saa en anden Time frit.

Tysk talte han med Færdighed, om end med mange Fejl, men han haabede dog i den kommende Vinter at kunne lære det nogenlunde, da Hr. Wolters tyske Huslærer hver Aften skulde undervise ham.

Men Kold tilføjer: »Da Hr. Pastor Hass egenlig ikke har mig fornøden, og jeg dog ikke er saa meget dristig ved alene at nedsætte mig i Smyrna, er det i det mindste for Øjeblikket min Tanke at indtræffe i Danmark i Sommeren 1845 og det af flere Grunde.

Saa længe som jeg nemlig kan være hos Pastor Hass, gaar det godt an, og hos ham kan jeg blive til Desember 1844. Men da maa jeg nedsætte mig som Bogbinder i Smyrna. Og selv om jeg maaske nok kunde slaa mig igennem, ja endog samle Penge, hvilket er meget sandsynligt, saa var det dog ubehageligt at være i en Stad som Smyrna, hvor al Ting er i Uorden, og hvor man ikke saa let som i København eller andre europæiske Steder kan opnaa de Fornødenheder, som et Menneske kræver for at leve tilfreds, nemlig Omgang med ordenlige Folk, ordenlig Mad og Drikke o. s. v. Thi uden dette kan et Menneske let forfalde til et uordenligt Levnet, og om ikke det, saa dog tabe det indvortes Menneske, der trænger til saa meget des mere Pleje, jo svagere det er.

Dernæst har det bestandig kun været min Tanke at henleve nogle Aar af min Ungdomstid her, for at lære

noget og samle en Del Erfaring, hvilket man unægtelig bedre er istand til under mine nuværende Omstændigheder end i de Forhold, hvori jeg levede i Fædrelandet. Ogsaa følte jeg dengang dunkelt, hvad jeg nu tydelig ser, at min Rejse og mit Ophold her var en Førelse og en Tilskikkelse af den kære Fader i Himlen, som ser, hvad ethvert af hans Børn trænger til, og bekymrer sig med faderligt og moderligt Hjærte selv om den mindste af dem.

Hvad hans Hensigt dermed kunde være, om jeg skulde gaa tilbage eller blive her for bestandig, tror jeg nu, at han kærlig har vist mig, og det egenlig i rette Tid.

Til Foraaret bliver jeg, om Herren lader mig leve, 30 Aar gammel og er altsaa i min bedste Alder, i den Alder, da en Mand skal virke noget. Den forrige er Læretiden, som jeg saa vel som saa mange andre med Blusel maa bekende ikke at have anvendt saa vel, som jeg burde. Dog ser jeg ikke rettere, end at den Fader, som nøje kender Hjærterne og altsaa ser, hvad vi har behov, har for en stor Del opnaaet sin naaderige Vilje med mig hidindtil, saa hans Hensigt med mig (min Salighed hisset og min nødtørftige Lykke her) i det hele endnu vil kunne opnaas.

Min Mening er altsaa den, at mit 30te Aar for mig er den bedste Tid til at vende tilbage. Thi blev jeg længer, f. Eks. til det 40de Aar eller saa, var det temmelig sent, især om jeg skulde faa i Sinde at gifte mig, som dog er Menneskets Bestemmelse i Verden. Altsaa, hvis Gud vil, og jeg ellers beholder Sundhed, og ikke store Forandringer indtræffer, vil jeg i Sommeren 1845 have den Glæde at se mit elskede Fædreland, som er mit Hjærte inderlig kært, samt de faa, som har kendt og elsket mig, hvoriblandt jeg først og fornemlig regner Eder, mine Forældre og Søsken! Herren i Himlen, som alene er istand til at bevare sine Børn paa Jorden, give sin Naade til, at jeg maa træffe Eder i bedste Velgaaende! Gensynets Dag vil da være en af mine gladeste Dage.

Alt, hvad jeg egenlig har at sige, er hermed sagt,

men jeg tror dog at burde tale et Par Ord om Hjemrejsen, som for Eder, der er med saadant temmelig ubekendte, maaske vil synes altfor farlig.

I Henseende til Pengevæsnet kan den hele Rejse bestoes med 100 Rigsbankdaler. Til Fods kan den gøres i to Maaneder, men jeg behøver ikke engang saa meget dertil, da jeg agter at gøre den halve Del tilsøs, hvilket baade er mindre bekosteligt og mindre farligt. Pengene maa Pastor Hass efter Akkorden betale, men det er ogsaa mit sikre Haab i dette Aar at fortjene saa meget ved Bogbinderiet. Det vilde desuden være en let Sag at faa disse Penge tillaans hos en af mine Venner i Danmark, som for længe siden har tilbudt det. Og endelig har jeg lært et Haandværk og er Svend paa det. Jeg har mit Lærebrev og kan altsaa i en By fortjene saa meget i et Par Maaneder, at jeg kan rejse til en anden. Og desuden har jeg 1 Specie i Geschenck i enhver stor By i Tyskland, hvor der ikke er Arbejde for mig.

Jeg tror altsaa at have godtgjort, at der i denne Henseende ikke vil rejse sig nogen Vanskelighed, da Vorherre saa længe i Forvejen har banet saa mange Veje.

Med Hensyn til Befordringen har jeg tænkt mig Sagen saaledes. Jeg gaar med Dampskibet eller et Sejlskib herfra til Triest. Det er 300 Mil og koster med Dampskibet 15 og med et Sejlskib 10 Specier. Og hvis jeg vilde gaa nu, kunde jeg ganske frit komme med et tysk Skib til Hamborg. Men er jeg først i Triest, da har jeg min Fod paa tysk Grund, hvor jeg kan tale med hver Mand, og hvor Vejene er lige og banede. Derfra til Danmark er 200 Mil, og 6 Mil om Dagen, som jeg godt kan spasere, giver altsaa 1 Maaned. Nu vil jeg sige, at Vejen gøres i to Maaneder og at jeg har 30 Specier i Lommen, altsaa 1 Rdlr. til hver Dag til Spise og Drikke, saa kan jeg sikkert godt komme ud af det dermed. Vist er det, at jeg kunde køre for den samme Pris, da jeg saa kom saare hurtig afsted; thi med Hurtigposterne kunde jeg gøre Rej-

sen i 8 Dage. Men da fik jeg ikke set mig om, hvilket immer har været mig en Hovedsag.

Jeg slutter altsaa mit Brev i Herrens Navn, idet jeg anbefaler Eder og mig i Herrens Varetægt. Amen! Hilser mine Venner paa Morsø og i Snedsted, især L. C. Müller. Herren være med dem og alle. Amen!

Eders lydige Søn og kærlige Broder

Kristen Kold«.

Trods det rige Livsmod, som gav sig Udtryk i dette Brev, betragtede Kold dog alt dengang sit Ophold i det fremmede Land, langt borte fra Fædrelandet, som Fængselsaar, han maatte gaa igennem.

Men Trængslen og Nøden, han stødtes i, skulde blive langt dybere end i det første Aar, da han tildels endnu var i Pastor Hass' Tjeneste.

Allerede ud paa Efteraaret 1843 blev Forholdet mellem Kristen Kold paa den ene Side og Pastor Hass og hans Familie paa den anden Side saa spændt, at der maatte ske en Forandring.

Kold skriver i sine Dagbogsoptegnelser: ⁶⁸

»En Aften for omtrent 8 Dage siden, da Børnene var i Seng, kaldte Hr. Hass mig ned, da jeg har et lille Værelse ovenpaa, og sagde, at han vilde tale med mig.

Jeg kom forventningsfuld, da jeg nok kunde forstaa, at der var noget vigtigt igære. Jeg stillede mig altsaa hen ved Vinduet, hvor jeg lagde min Arm og satte mig i fast Position for at anhøre, hvad nyt det vilde give.

Han gik nogle Gange op og ned ad Gulvet, satte sig ogsaa irette og begyndte endelig: »Jeg har ofte tænkt engang at ville tale med Dem, men jeg har tænkt, at De selv skulde have begyndt, og derfor har jeg biet saa længe. Sagen er imidlertid den: Jeg ønskede nok at vide, hvorledes vi har det sammen, da jeg ikke godt kan forklare mig Deres Adfærd og gad vidst, om De kan forklare den for Dem selv. Og særligt kunde jeg ønske at vide, hvad

De fra først af havde tænkt at forrette for mig, da det blev bestemt, at De skulde gaa med os?»

Herpaa svarede jeg: »Mine Tanker var følgende: Hr. Hass gaar nu til et fremmed, ubekendt Land, hvor han ingen Venner har og maaske ingen faar, og det uden Visshed for, hvoraf han skal leve: Havde han Penge nok, da var der intet Spørgsmaal om, at han nok kunde faa Tjenestefolk i Mængde; men nu er det en anden Sag. Hvem forlader sit Fædreland paa Maa og Faa, som man siger? Jeg tænkte altsaa at gaa med og dele Deres Skæbne i nogle Aar, enten den blev god eller slet, og da forrette for Dem, hvad det skulde være, naar det var nødvendigt. Men jeg havde ikke i Sinde at være Deres Dreng i Huset, naar saadant ikke var nødvendigt«.

Nu fortalte han, at han havde betragtet Sagen fra en anden Side, saa jeg skulde gøre, hvad der forefaldt, og han ikke skulde have andre Tjenestefolk end mig. Dertil svarede jeg, at jeg havde gjort alt, hvad han og hans Kone havde befalet, og dermed mente jeg, at Sagen var klar. Men han mente, at det ikke var nok, og at jeg burde have vist dem mere Opmærksomhed. Og Enden blev, at han forelagde mig de tvende Vilkaar: enten for Fremtiden at gøre alt i Huset eller til næste December at sørge for mig selv. Jeg foretrak naturligvis det sidste«. — —

Den 1. Marts 1844 forlod Kold Budscha og Hass' Familie og drog til Smyrna med 6 spanske Dalers Gæld (21 Kroner).

Det var for Alvor trange Dage, som i Smyrna i de første fjorten Dage faldt over Kold.. Mangel paa timeligt Erhverv, det haarde Savn af dagligt Brød, den sviende Følelse af at staa ganske ene og tilsyneladende forladt af alle i den hele Verden ikke blot ydmygede i højeste Grad den unge Mand, men truede endogsaa med at knuse ham fuldstændigt.

Kold havde lejet en Butik i Smyrna og slaet sit Bogbinderskilt op udenfor. Han syntes ikke, han kunde

forlade sin Butik. Muligvis der vilde komme Kunder imens, som saa maatte gaa forgæves. Men han stod og blev sulten. Da kom en Græker ind til ham. Kold gav ham nogle Penge og bad ham gaa hen og købe Mad til sig. Grækeren gik og kom ikke tilbage.⁶⁹

Kolds laante Penge slap fuldstændigt op. Og han kendte ingen i Smyrna, som han kunde eller turde henvende sig til. Og Arbejde syntes det ikke, han kunde faa. I nogle Dage havde han intet faaet at spise. Han følte allerede Hungerens Smerte indeni sig. Da bestemte han, at han hellere vilde dø end leve Stodderens Liv. Han gik ned til Strandbredden og satte sig paa en Sten med det blaa Middelhav for sine Øjne. Denne Plads havde Kold valgt, fordi den mindede ham om hans kære Fædreland. Med dette for Øje vilde han dø.

Som han nu sad der, vaagnede Tankerne glimtvis i ham om Gud og om hans faderlige Kærlighed til Menneskene. Kold vilde da bede til Gud — bede, som han ikke længe havde gjort. Men Ordene kunde ikke komme frem over hans Læber. — Det hele svandt hen i en Taage for ham. Han sank tilsidst fuldstændig sammen og havde en dunkel Følelse af, at Døden nu maatte komme.

Men som han saadan sad paa Dødens Afgrunds Rand, kom der en Mand gaaende hen imod ham. Det var en svensk Skibskaptejn. Han spurgte Kold, om han ingen kendte i Smyrna, der kunde binde ham en Skibsjournal ind. Det var som Livsmødet med et vendte tilbage hos Kold ved dette underlige Møde. Han sprang straks op og sagde: »Det kan jeg«.

Naar Kold siden fortalte om denne sin store Nød, plejede han gerne at tilføje: I Danmark kan ingen dø Hungersdød. Thi naar man intet har, melder man sig til Fattigvæsenet. Men ovre hos Tyrkerne, der faar man Lov til at dø af Hunger uden at nogen bryder sig derom.⁷⁰

Fra nu af kom Kold ikke til at lide Mangel i det timelige, medens han var i Smyrna. Navnlig ved den

engelske Konsuls Hjælp fik han stadigt Arbejde med at binde Bøger ind. Arbejdet voksede saa meget, at han først fik én Svend, senere 4 à 5 Svende og Dreng, rimeligvis Grækere.

Baade for Grækere og Tyrker udførte han Bogbinderarbejde. Han fik mange Kunder, fordi han bandt billigere ind end de andre Bogbindere. Og da han hverken hørte til den græsk katolske eller den romerske Kirke, fik han Arbejde baade hos den ene og den anden af disse.

De to Kirkeretninger laa forresten i bestandig Krig med hinanden i Smyrna. De havde forskellige Helgendage. Hvor de kunde, fortrædagede de hinanden paa disse. Saaledes saa Kold engang, hvorledes den ene Retning forstyrrede en stor Procession for den anden. Den enes Biskop blev baaren rundt paa en Bærebør. Modpartiet havde sat Klemmer paa en Gris, som de saa lukkede ud, idet Bispen blev baaret forbi. Den løb ind mellem Bærerne, saa at Bispen faldt ned.

Kold levede sit Liv i største Sparsommelighed. Men det blev ogsaa nu Maalet for ham at lægge saa mange Penge op, at han atter kunde vende hjem til Danmark og der bane sig en selvstændig Stilling.

Da Kold havde tjent sig den første Guldmønt, holdt han den i sin Haand og kunde en Tid ikke faa Øjet fra den. Han sagde siden: Jeg havde ikke troet, der var en saadan Magt i Guldets Glans.⁷¹

Men Kolds gode Hjærtelag for de Fortrykte i Samfundet kunde heller ikke nu fornægte sig, da han selv saa underlig var bleven hjulpet.

En Dag kom der en dansk Hattemagersvend forkommen og nødlidende ind til ham og bad ham om Hjælp. Kold spurgte: hvad han dog vilde i Smyrna efter. Men han kom saa til at tænke paa: hvad vil du selv her? Og Kold hjalp sin Landsmand. Han tog sin Pels, der hængte paa Væggen, ned og iførte Hattemageren den. Og saaledes klædt fik denne Lov til at lægge sig paa Gulvet

hos ham og blive nogen Tid, indtil han var kommet til Kræfter igen. Da han saa skulde hjemad, syntes Kold, han maatte sørge for Rejsepengene. Men han havde lige faaet et hundrede Rdl. fuldt, og nu at tage Hul paa det, var han ikke for. Han gjorde det dog og hjalp saaledes Manden hjemad. — Mange Aar senere, da Kold havde Højskole i Dalum, traadte en Mand ind og hilste paa Kold. Det var Hattemageren, som nu boede i Odense, og som kom for at takke sin Velgører.⁷²

Medens Kold boede i Smyrna, blev det engang Jord-skælv. Dettets Bebuder var en sær skærende og hvinende Lyd, som fo'r gennem Luften. Alle opfyldtes af den største Rædsel. De vidste, hvad disse Lyde betød. Ved Aftenstid tog Folk saa deres Tæpper, vandrede ud af Byen og lagde sig indsvøbt i Tæpperne ved Havet under aaben Himmel. Det var navnlig løse og ledige Personer som Kold, der kunde bære sig saaledes ad.⁷³

En Dag kom en forsulten, skabet Kat løbende ind i Kolds Stue. Han, som var blødhjærtet overfor Dyr, kunde ikke godt taale at se dette Syn. Derfor tog han Katten til sig, købte Mælk, plejede den og fik den godt istand. Nu lagde Katten Killinger. Dette blev ham dog for stort et Selskab. Han besluttede sig da til at drukne Killingerne. En Søndag Morgen puttede han dem i en Pose, gik ned til Havnen og kastede dem i Vandet. I det samme kom der en Flok maltesiske Søfolk ud af et Værtshus. Da de ser de druknede Katte, bliver de rasende. Kold kunde ikke forstaa deres Sprog. De fo'r ind paa ham, rev ham omkuld og begyndte at slaa løs paa ham. De vilde have slaet ham ihjel. Men Værten kom farende ud og raabte: Tag Jer iagt, det er en Franke. Saa sparkede og puffede de ham endnu engang; men Livet beholdt han. — Malteserne troede paa Sjølevandring. Derfor maatte intet Dyr dræbes.

I Smyrna var Tyrkerne i Mindretal; men de var de herskende. De bestod væsenlig af Embedsmænd og Soldater. Kun faa af dem var næringsdrivende. Tyrkerne

var sejge og langsomme i Modsætning til de livlige Grækere. Disse og Armenierne udgjorde den største Part af Indbyggerantallet. Resten var Franker. Dette er Fællesnavn for alle Europæere.

Kold opdagede snart de græske Præsters Uvidenhed. En dansk Skoledreng kendte mere til Bibelhistorie end de. Kold talte engang med en græsk Præst om Syndefaldet og spurgte ham, hvorfor Adam og Eva saa, at de var nøgne. Grækeren svarede: Ja, oprindeligt var de ikke nøgne, men beklædte med en fin Uld. Men Frugterne paa Kundskabens Træ havde en skarp Væske i sig, der gjorde, at Ulden faldt af dem. Og herom prædikede de. Kold sagde da: »Aa, dit Fæhoved, bilder du Folk saadan noget ind?« — Den græske Præst svarede: »Hvordan forklarer Frankerne det da?« — »Jo, svarede Kold, Menneskene var i Begyndelsen som uskyldige Børn, og det falder aldrig saadanne ind, at de er nøgne. Men naar saadan en gammel graa Synder som du eller jeg skulde gaa nøgne paa Gaden, det vilde vi skamme os ved«. — Saa gik den græske Præst slukøret bort.

Da Kold rigtig var kommet i Skudet med sit Bogbinderi, fik han flere Tilbud om at gifte sig. Adskillige af de græske Mødre kom og tilbød ham deres Døtre. Kold sagde siden paa sin spøgefulde Maade, han kunde nok haft Lyst dertil, for de græske Piger var kønne, saa længe de var unge; men forresten blev de hurtigt gamle.

Kold har efterladt sig et Slags Borgerbrev af 30. Juni 1845, udstedt paa Italiensk af den danske Generalkonsul i »Smirne«, og forsynet med en tyrkisk Paategning, hvoraf vi ser, at hans »Professione« er »Legatore di Libri« (Bogbinder). Dette er et Vidnesbyrd om, at han efter et Aars Forløb nu var begyndt at komme godt igang med sit Haandværk.

Allerede i Juni 1844, kun fire Maaneder efter Bosættelsen i Smyrna, gik det helt godt for ham. Dette faar

vi at vide gennem et Brev, som han sendte Studenterne Jens Lassen Knudsen og H. C. Refslund i Fællesskab.

Det var ikke fri for, at Kold i de Dage, han havde boet sammen med J. L. Knudsen i København inden sin Bortrejse, havde set med Suk og med lidt skæve Øjne til de lærde Studeringer, som denne og den unge sønderjyske Bondesøn Hans Clemmensen Refslund nu var saa optagne af. Navnlig overfor J. L. Knudsen begyndte Kold at mærke, at hans Ord havde nu ikke saa meget at betyde som i Faarballum, hvor denne helt ud havde været hans aandelige Discipel.

Det gjorde Kold ondt, at i de halvanden Aar, han nu havde været borte fra Fædrelandet, havde J. L. Knudsen »ikke ladet et venligt Ord høre fra sig«. Nu skrev Kold saa til ham, at han vilde gengælde ondt med godt og give ham venlige Ord for Utak. »At førstnævnte (J. L. Knudsen) er bleven Student og har haft vor Faders Velsignelse med sig, har glædet mig og glæder mig og er mig et nyt Bevis for, at Herren hører dem, som raaber til ham, og har Velbehag i et oprigtigt trofast Hjærte . . .«

Det hedder videre i dette Brev:

»Med Hensyn til Tilstanden i vort kære Fædreland ved jeg, at alt saavidt staar ved det gamle, og at enhver bor under sit Figentræ og Vintræ med Fred. Ogsaa vi bo i Fred og have gode Dage og modtage Herrens Velsignelse med et: hav Tak, o Gud, vor Skabermænd, for Næring ud af Land og Vand. Ikke havde jeg troet, at man kunde leve saa godt her. Dog Herren er allevegne og véd at indrette det godt for sine. — Ikke havde jeg tænkt, at jeg skulde nedsætte mig som Bogbindermester i Smyrna. Dog Herren har villet det saa til Gavn og Glæde for os alle. I de tvende sidste Maaneder har jeg haft en tysk Bogbindersvend fra Sachsen, og Arbejdet er gaaet godt fra Haanden. 25 Specier har jeg for de trende Maaneder tilovers, som jeg har boet i Smyrna, og har købt de nød-

vendigste Ting til Huset, som Seng, Stole, Køkkensager o. s. v. for mer end 20 Specier, saa Begyndelsen er ret god. Dog kan jeg ikke bestemme mig til at blive her; men meget mere staar mit Sind tilbage til Danmark.

Huset, hvor jeg boer, har jeg lejet et Aar, men betaler for 3 Maaneder ad Gangen 150 Pjastre 3: 7 Specier. Naar dette Aar er ude, nemlig 1. Marts næste Aar, vil jeg vel betænke mig meget paa at blive længer, eftersom mine Aar løbe bort og komme mig ikke tilbage. Thi hvad hjælper det mig vel stort, om jeg bringer en 5—600 Rdl. med hjem. Der kan jeg dog fortjene, hvad jeg bruger, og hvad vil Mennesket mere? Hvad hjælper det mig, om jeg lærer det græske Sprog fuldstændigere? Som Landsbyskolelærer er det mig kun til liden Nytte. Naar dette Aar er omme, og Herren giver Sundhed og Lykke som hidtil, kan jeg have 150 Specier for at bestride Rejseomkostningerne. Da har jeg set mig en Smule om i Verden, har maaske samlet en Smule Erfaring, og hvad Hovedsagen er, kan sidde rolig. Thi jeg har set, intet er nyt under Solen, maaske en Smule Forandring i Formen. Grundteksten er den samme«.

Kold fortsætter ironisk: »Med Hensyn til Hr. Hass og Missionsvæsenet vil jeg kun bemærke, at da Hr. Hass havde opgivet Araberne, fandt jeg det slet betænkt af det danske Missionsselskab, at det ikke udnævnte mig til Missionær over Araberne, fra Antilibanon til Jerusalem eksklusive. Thi hvor smukt var det ikke, Hr. Hass nemlig har Lilleasien og Syrien, jeg kunde da haft det hellige Land fra Syrien til Jerusalem, og Hr. Husloysen Jerusalem med Arabien og Ægypten til Grænse.

Og hvor pent*) kunde det ikke være, at jeg kunde underskrevet mig: »Bogbindermester i Smyrna og Missio-

*) Det Ord pent har jeg lært af en dansk Hattemagersvend, som var her og sagde: Hvor pent er det ikke, at vi her kunne gaa i Kirke og til Alters i et fremmed Land.

nær over Beduinerne i Landet fra Antilibanon indtil Jerusalem«. . . Ikke kan jeg begribe, hvorfor Herren lader saa mange ret vakre Mænd hendrive deres Tid som Missionærer i disse Lande. Endelig har dog Amerikanerne ogsaa erkendt, at det var spildt og ere for Størstedelen bortrejste. Ogsaa Englænderne trække sig fra det middellandske Hav tilbage, hvormed Missionæerne ikke ere saa vel tilfredse, da de her leve godt og have ikke meget at gøre. De nemlig, der skrive Bøger, have dog en Smule at gøre, de andre tilbringe deres Tid med at rejse til Staden og gøre Indkøb til et godt Bord, holde deres Dagbøger og skrive deres Missionsberetninger. Og for dette Arbejde have nogle 1000 Species Daler om Aaret, frit Hus, fri Medicin og Læge, fri Rejser, fri Bøger og 9 Pd. Sterling Præmie for hvert Barn, de ere saa heldige at bringe til Verden.

En Missionær her er en ægte Geitzhals, og en anden en stor Fraadser, saa man siger, han holder det bedste Bord i Natolien. Dog gives der ogsaa mange brave, opriktige Mænd, lærde og flittige; men intet at gøre. . . .«

»Nu, mine Venner, lever da vel i Herrens Navn. Ogsaa jeg lever vel, men saa ene. Jeg søger ikke heller Bekendtskab med nogen. For Sprogets Skyld kunde jeg vel have Omgang med Tyskerne. Men de, som opholde sig her, ere saa fattige i Aanden. De forsamler sig om Søndagen i en stor Have og spille Kegler. . . . Jeg er derimod bestandig hjemme. Om Søndagen sætter jeg mit Hus i Orden, efterser mine Klæder — jeg har anskaffet mig ny Klæder o. s. v.« — —

Den 25. August 1845 skrev Kold et nyt Brev til sin Ven, J. L. Knudsen, som denne først svarede paa midt i det næste Aar.

Den 3. Desember 1845 mistede Pastor Hass sin Hustru, Theodora Catrine Iversen. Hun blev begravet paa den græske Kirkegaard i et afsides Hjørne. »Det passede godt for denne stille Kvinde«, sagde Kold siden hen.

I Forsommeren 1846 rejste Hass til Danmark for at ordne sine Sager med det danske Missionselskab.

Under delte Ophold har J. L. Knudsen talt med Hass og rigtigt faaet rede paa Kolds trange Forhold i Smyrna, som er gaaet ham til Hjærte, og som har fremkaldt følgende Brev af 18. Juni 1846:*)

»Kære Kold!

Dit Brev af 25. August 1845 modtog jeg den 20. September samme Aar.

Jeg har ikke svaret siden, dels fordi førømtalte Bogbindersvend ej har kunnet tage en endelig Beslutning, dels (og det i den senere Tid) fordi jeg vilde bie og tale med Hass, inden jeg skrev.

Nu har Bogbinderen sagt, at han istedenfor til Smyrna vil tage til Ostindien, saa nu ved du det.

Hass kom her til Byen den 10. Juni efter at have opholdt sig nogen Tid ved Flensborg og i Medolden. Han og hans Børn ere vel. De 2 smaa Piger er der flere gode Folk, som gerne vil have for bestandig. Den 24. Juni skal der være stort Missionsmøde i Sorø, hvor Hass' Fremtid skal afgøres. Jeg har det Haab, at han ikke kommer bort. Ikke, at det ligger hos ham; thi han ytrer stor Lyst til at vende tilbage. Men jeg vilde ønske (og haaber), at Missionselskabet ligefrem nægter ham Underholdning til at fortsætte. Det har forresten foreslaaet ham at tage til Tranquebar i Ostindien, hvor Danmark endnu ejer Kirkerne og Missionen, uagtet Besiddelsen ellers er solgt til England. Men det gør han ikke. Om ham og hans tilkommende Bestemmelse kan jeg altsaa intet bestemt meddele dig . . .

Nu et Par Ord om dine Affærer. Du siger, at du kan lægge et Par hundrede Rigsbankdaler op om Aaret og spørger mig, om du skal blive for at fortsætte denne

*) Brevet er fejlagtigt dateret 18. Juni 1845.

Oplæggen nogen Tid. Min Mening er den, at det er ikke værd. Det er for lidt, du lægger op. Det bliver til saa godt som ingen Ting! Vil du blive der længer, saa maa du paa en eller anden Maade udvide dine Forretninger — vove, hvad du har, for om muligt at tjene noget rigtig — eller — ogsaa tabe det. Fix oder Nichts!

Vil eller kan du ikke det, saa kom herhjem. Din høje Velynder, Biskopen i Ribe, har vel ikke forandret sit gunstige Sindelag imod dig. Ellers har du jo dit Haandværk, hvorved du vel kan nære dig selvstændig.

Det er jo et Hundeliv, du lever derude, efter hvad jeg kan skønne saavel af Hass som af dit Brev. Du er jo ogsaa en gammel Karl, saa naar du nogen Tid agter at fortsætte og forplante din Slægt, maa du jo her hjem og have dig en dansk Kone.

I Faarballum leve alle vel. 8 Børn har de og ikke flere. Ingen gifte og ingen forlovede . . . Nils Andersens alle vel. 8 Børn, ingen flere. Refslund og jeg lever ved det gamle. Han læser nu Theologi. Du hilses meget fra ham. Fra dine Forældre har jeg intet hørt. Om en Maaned eller saa rigelig haaber jeg at komme til Thisted og skal da meddele mundtligen Efterretninger om dig. Jeg agter nemlig at rejse hjem i Ferien over Flensborg, Braderup, Ribe til Udstrup og derpaa til Snedsted til Müllers og saa over Thisted og Aalborg til København.

Algreen og Albrecht*) bleve Studenter sidste Efteraar; de har nu taget første Halvdel af 2. Eksamen, Algreen med første Karakter ved begge — Sørensen ligesaa til Artium, 2. til Philologicum.

Ja, du spotter mig maaske, fordi jeg er saa opmærksom at meddele dig deres Karakterer. Dog derpaa beror det i det mindste, hvad Understøttelse Algreen fra offentlig Side kan vente.

Hvad Forsamlingsliv og deslige angaar, da er jeg ikke

*) Provst Sørensens ældste Søn.

Manden, der kan oplyse ret meget. Den saakaldte »Store Kongensgades Forsamling« (Hass' Pøde) ved du jo nok, at Lindberg indtil sin Afrejse fortsatte. Siden styredes den i et af det Offenlige indrømmet Kapel af tvende theologiske Kandidater. Da imidlertid den ene af dem blev Præst i dette Foraar og den anden ej ene vilde fortsætte, lukkedes Butiken just 8 Dage, før Hass kom hertil. Om nu Aanden deri er kraftig nok til at føde en Lægmand, der kan optræde som deres Præst, skal Tiden vise. Dog, det var nok paa Sidstningen saa dødt, at sligt neppe sker. Gribe om sig (ude i Landet) tror jeg forresten ikke Forsamlingerne gør. — Til min store Glæde begynder dog en og anden af de forhen ivrigste Forsamlingspræster (ordnede Sognepræster) at indse det urimelige i at opbygge Guds Rige ad denne Vej. At det samme maatte ske med mange af Lægfolkene, var at ønske, men er hidtil neppe sket. De gaa, saavidt mig bekendt, alle med den samme feberagtige Umættelighed efter Opbyggelse, som da de »bleve omvendte«. Ja, Gud se i Naade til sin Kirke i vort kære Fædreneland og lære os hver Dag bedre at følge hans Kirkeskikke og skatte højt hans Ord, som ene er mægtigt til at gøre vore Sjæle salige.

Tag nu til Takke med dette maadelige Brev. Skriv, naar du har noget at melde af Vigtighed. Kom, hvis ej du kan tjene noget rigtig, snart hjem.

Din taknemlige

J. L. Knudsen«.

I de fem Aar, Kristen Kold var i Smyrna, tænkte han bestandig paa de danske Børn, der lære udenad. Især naar han kom forbi den tyrkiske Skole; thi der lærer Børnene paa selv samme Maade, som de lærte i Danmark. Skolemesteren fremsagde to Sætninger af en Bøn. Og dem skulde alle Børnene gentage i Munden paa hverandre, saa for Kold, der ikke forstod Tyrkisk, var det akkurat

den samme Brunnen som i en dansk Landsbyskole, naar Børnene læse over.

I Smyrna lærte Kold at elske sit Fædreland ganske anderledes end han kunde have kommet til det hjemme; thi han savnede det i højeste Grad. Naar der kom en dansk Skipper ind i Smyrnas Havn og Kold saa det danske Flag, var han som nyfødt. Han græd som et Barn og skyndte sig ombord. Og var det saa en Holstener, der fo'r under det danske Flag, vendte han noget slukøret tilbage. Men var det enten et dansk, norsk eller tilnød svensk Skib, saa glædede han sig, dog allermost over de danske.

Det var i Oktober 1846, da laa den unge danske Skibskaptejn M. J. Faber med sin Skonnertbrig »Søren Winkel« af Aalborg i Smyrnas Havn og lossede en Ladning Sukker fra Amsterdam. I de 14 Dage, Skibet laa i Havn, kom Kold jævnlig ombord og talte med Kaptejn Faber, der syntes overordenlig godt om sin Landsmand i den fremmede By. Kold fortalte ham om sin Livsskæbne.

Den danske Kaptejn besøgte saa Kold oppe i Byen. Kold boede i et lille Hus for sig selv. Huset bestod af et Rum med kalkede Vægge og med en stor Port, som hele Dagen stod aaben. Vinduer fandtes ikke. Til venstre, naar man kom ind, stod der et bornholmsk Stueuhr. Dette var til stor Glæde for den tyrkiske Vagt, som var paa den anden Side af Gaden. Thi naar Skildvagten kedede sig, gik han af og til ind og saa, hvad Klokken var. Til højre for Porten mod Ydervæggen stod et stort Bogbinderbord, som om Dagen brugtes til Arbejde og om Natten til Natteleje. Under Bordet laa sammenrullet en Madras, Skraapude og nogle Tæpper, som blev lagt op paa Bordet om Natten. Et Par Stole og en Kiste var der ogsaa. Det var alt. Her levede Kold sit nøjsomme og flittige Liv. ⁷³

Den 1. Januar 1847 ejede Kold efter hans Dagbogsoptegnelser at regne 126 spanske Daler (441 Kroner).

Han havde vanskeligt ved at bestemme sig, om han skulde rejse fra Smyrna eller blive der. Saa lod han følgende være det afgørende. Han ventede en stor Sending Bøger til Indbinding. Kold vidste, hvad Tid Bøgerne kunde og skulde komme, og han bestemte da, at hvis de ikke kom til den bestemte Tid, vilde han rejse. Bøgerne kom ikke.

I Juli Maaned realiserede han sine Sager og gav sig paa Hjemrejsen. Fra Missionær J. T. Wolters medtog han en anbefalingskrivelse paa Tysk, saalydende: »Med glad Beredvillighed giver jeg Hr. Kristen Kold det Vidnesbyrd, at han under sit halvfemte Aars Ophold i denne By har vist en kristelig og dydig Vandel og særlig har foregaaet de faa herværende Tyskere med et godt Eksempel ved at besøge min tyske Gudstjeneste.

Gid Gud vil følge ham paa hans lange Rejse hjem til sit Fædreland, Danmark, og gid han der vil velsigne ham og lade ham virke til Gavn i sit skønne Kald som Lærer for Ungdommen«.

Hjæmkomsten, Anders Poulsen Dal og Krigen 1848.

Alt fire Aar i Forvejen havde Kristen Kold i Brevet til sine Forældre lagt Planen til sin Hjemrejse. Denne Plan fulgte han nu ogsaa. Fra Smyrna tog han de 300 Mile med Skib til Triest.

Her købte han sig en lille Trækvogn, en simpel firkantet Kasse paa fire Hjul, hvori han kunde have alle sine Sager. Den skal have været svær at trække. Da han kom til Sønderjylland med den, kørte A. Thyssen Hansen, som dengang var en stor Dreng, Vognen med Bagage i den halve Mils Vej fra Randerup til Faarballum. Sveden haglede ned ad ham, førend han kom til Vejende.

Vognen blev forresten siden hen staaende hos Knud Knudsen paa Trøjborg, hvor den skal findes endnu.

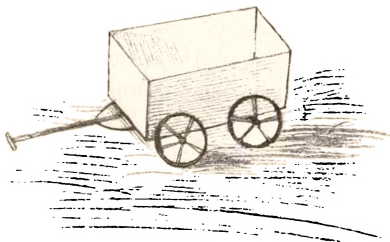
Fra Triest til Danmark er 200 Mil. Hele denne Vej gik Kold paa sin Fod. Han brugte to Maaneder dertil. Det havde ikke kostet ham mere at køre med Hurtigposterne. Men det var ham en Hovedsag at faa set sig rigtig om. Derfor gik han.

Kold rejste saa sparsommeligt som muligt. Og dog havde han Raad til at beværte fattige Haandværkssvende, som han mødte paa Vejen. Ofte vandrede han med bare Ben, uagtet det i den stærke Solhede pinte ham en Del.

Han købte sig noget Hvedebrød, og naar han kom udenfor ved et Vandløb, drak han lidt Vand til. Undertiden nyttede han da en saadan Lejlighed til at vaske sin Skjorte og faa den tørret, inden han kørte videre.

Paa sin Hjemrejse oplevede Kold adskilligt, som han siden hen fortalte om baade til Børnene og de Voksne hjemme i Danmark. Særligt fængslende var hans Skildring af den eventyrlige Drypstenshule, Adelsberggrotten i Østrig, hvis vældige Haller med sine fantastiske Drypstensformationer var oplyst ved kunstigt Lys. Det var som et mægtigt Feslot rejste sig for Børnenes Øjne, naar han siden fortalte herom. ⁷⁴

I September naaede Kold omsider sit Fædreland igen. Han lagde straks Vejen om ad Vestkysten af Sønderjylland. Da han kom i Nærheden af Ribe, mødte der ham en Mand i stor

Kolds Trækvogn.

II. »Hvad løber De saaledes for«, spurgte Kold. »Aa«, svarede Manden, »jeg skal til Herredsfogden i Ribe, for at melde, at min Kone har hængt sig i Nat«. — »Herre Gud«, udbrød Kold, »nu mærker jeg, at jeg er kommen hjem. Skal De have al den Ulejlighed for den Sags Skyld. I Smyrna kan man hænge sig saa meget, man vil, og der er ingen, der spørger derom«. ⁷⁵

Fra Ribe skrev han den 19. September 1847 til Student Jens Lassen Knudsen i København:

»Kære Knudsen!

Altsaa er jeg da igen for Lande. Dit Portræt med det evige Smil om Munden har jeg set i Faarballum. Det

ligner dig ret godt. Vores Ven Hr. Pastor Hass har du vel allerede set i København. Han var møet og træt, inden han forlod Smyrna . . . En svær Kamp bestod han, inden han kunde beslutte sig til at rejse hjem, og en ikke venlig Modtagelse vil maaske blive ham til Del af sine Venner. Pastor Hagen mener rigtignok, at Ydmygelse er saare god. Og omendskønt han vistnok i Hovedsagen har Ret, saa kan jeg dog ikke nægte, at det gør mig ondt for ham; thi en haard Modtagelse af sine Venner er værre end et fuldkomment Nederlag af sine Fjender.

Om mine Sager ∴ Planer og Ideer kan jeg ikke sige stort endnu. Mine gode, tro Faarballummere toge imod mig, som man kan vente sig af dem. Og jeg tog deres Godhed i Beslag i tre samfulde Uger. Børnene vare dygtig tilvoksede. Og i Henseende til dem holder jeg mig til din egen rigtige Bemærkning, at de ere haabefulde og vakre. Herren styrke og ledsage dem. Knudsen og jeg vare om vore lærde Spørgsmaal grundnige. Og det glædede mig meget at tale med ham. Han kørte sin Datter A. Marie og mig til Ribe, hvor jeg har været i to Dage under Marens og Hannes moderlige Pleje.

Imorgen haaber jeg at fortsætte Rejsen til Thisted, hvor jeg agter at opholde mig i Vinter og derfra gøre adskillige Smaaavandringer i Omegnen at besøge mine Venner.

Imidlertid er jeg aldeles raadvild om, hvad jeg skal gribe til. Dog maa du ingenlunde tro, at jeg ængster mig. Et Skolelærer kald skulde jeg gerne have, men vil maaske blive vanskelig at bekomme. Jeg var idag hos Biskopen. Og han mente, at jeg ikke skulde opgive Haabet derom. Dog mente han, at det heller ikke var saa let at faa et Kald, hvor man kunde leve med Familie, og et ringere tænkte jeg ikke godt, jeg kunde være tjent med. Nu, hvorom al Ting er, ville vi se Tiden an, kommer Raad.

Aldeles umuligt var det vel ikke, at jeg kunde faa i Sinde at rejse til Amerika. Det hele Væsen her hjemme huer mig just ikke saa godt.

Maaske jeg henad Vinteren kunde gøre en lille Rejse til København.

Skriv mig imidlertid til i Thisted og fortæl mig dine Anskuelser.

Din Ven

K. Kold«.

Fra Ribe vandrede Kold Nord op igennem Jylland. Her traf han en Dag paa Vejen sammen med én, der paa ægte jysk Manér spurgte: »Hvor er du fra?« — Kold svarede: »Jeg kommer fra Smyrna og skal til Thisted«.

Turen gik over Mors, hvor der var adskillige gode Venner at besøge.

Men Maalet for Rejsen var Fædrehjæmmet i Thisted. Kold havde en kostbar Pelsfrakke med, da han vendte hjem fra Smyrna. Men da han nærmede sig Thisted, rullede han den sammen. Han vilde ikke have den paa, naar han gik gennem Byen. Maaske han mindedes de Dage i sin stærke kristelige Vækkelsestid, da Thisted Gadedrenge løb efter ham med deres Spot.

I det lille Hus »paa Knaggen«, hvor hans Moder og Fader endnu levede, og hvor hans Søstre boede, fandt han Hvile en Maanedstid.

Herfra gjorde han et Besøg paa Snedsted Seminarium, nærmest for at gæste Forstanderen, Ludvig Christian Müller. Kold kendte ham jo fra Dagene i Faarballum. Nu havde de hver især oplevet meget, Kold paa sin Udenlandsfærd, L. Müller ved sit hjemlige danske og kristelige Arbejde med de Unge. Den Aand, der var kommet til at raade paa Snedsted Seminarium ved L. Müller, var den samme, som siden kom til at bære den danske Højskolegerning frem.

Ludvig Müller, som var 10 Aar ældre end Kold, var fra sin tidlige Ungdom en levende Discipel af Grundtvig. En af hans Seminarieelever har skrevet: »L. Müller tiltalte mig i høj Grad ved sin Fortælling. Den var baade jævn og dyb og i høj Grad vækkende og opbyggelig. Han bare

fortalte, men saaledes at det fortalte uden al videre Forklaring var indlysende af sig selv. Han var saaledes grundig inde i sit Emne og havde Magt over det og Magt til at føre det ind i Lærlingernes Liv, saa det siden hos os kunde vælde med Oprindelighedens Friskhed«. Denne Elev var Morten Eskesen, der paa Snedsted Seminarium første Gang saa et Glimt af Kristen Kold, den Dag denne besøgte Snedsted og gik sammen med Ludvig Müller ude i Haven fordybet i Samtale.

Den 1. November skulde Kold tiltræde en Huslærerplads, som han paa Rejsen igennem Vestjylland havde skaffet sig.

Det var vistnok Præsten Hass, som havde givet Kold Anvisning paa Pastor Hassenfeldt i Holmsland Præstegaard.

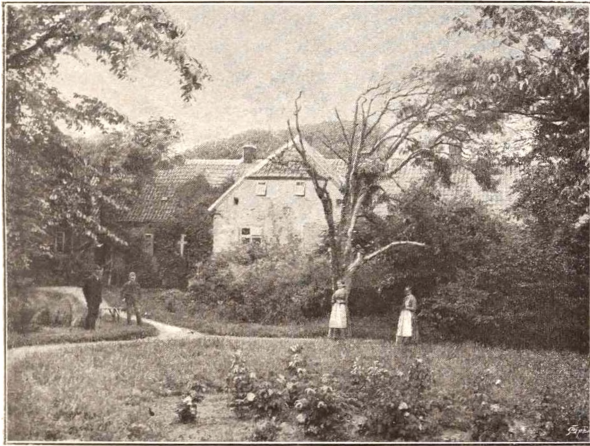
Carl Frederik Hassenfeldt hørte til Grundtvigs tidligste Disciple. Han havde været Sognepræst i Velling i Nærheden af Ringkøbing. Her var det, at han ved sit sikre og overbevisende Vidnesbyrd om Troens Ord hjalp den unge Kateket i Ringkøbing, Vilhelm Birkedal, til at finde »Grundvolden for Kirken og alle Sjæle«. Men i Velling hjalp Hassenfeldt ogsaa ved sit ligefremme Vidnesbyrd den jævndrende Herremand paa Rydbjerg, Thomas Brun og dennes Hustru Conradine Schönau, til at faa Øje for Naadesolen i »Troens Ord».

Thomas Brun stammede fra en rig Købmandsfamilie i Flensborg. Han blev født 1801, men fra lille Barn af opdroges han hos den danske Præst i Steenberg i Angel. Conradine Schönau var fra Kjølbygaard i Thy. Hendes Mormoder, som hørte hjemme i Gaardhøje ved Holstebro, blev første Gang gift med en Hollænder Warelmann i Amsterdam. Hun var en kristelig troende Kvinde, hvis Fromhed forplantedes til hendes Datter og Datterdatter. Til Conradine Schønau's skønneste Ungdomsminder i Hjemmet paa Kjølbygaard hørte et Besøg af Præsten Hans

Agerbæk fra Thisted. Hans lyststraalende, fromme Ansigt gjorde et uudsletteligt Indtryk paa hende.

Hassenfeldt var 30 Aar, da han kom til Velling. I de elleve Aar, han levede som Sognepræst her, blev han den første grundtvigske Præst paa disse Egne. Han blev »Morgenlærken, der i en taaget Tid bebudede den signede Dag, der nu skinner«. ⁷⁶

1841 forflyttedes Præsten Hassenfeldt til Holmsland, Vesten for Ringkøbing, men dog ikke længere hen, end

Rydbjerg.

at man paa et Par Timers Tid kan spasere til Rydbjerg. Vennestien til den gæstfri Herregaard kom heller ikke til at gro til med Ugræs. Baade Hassenfeldt og Birkedal, der 1840 var flyttet til Sønder Omme, mødtes fremdeles hos den barnlige, hjærtelige Thomas Brun og hans høj-sindede og begavede Hustru.

Men der kom nu ogsaa andre af Egnens gode Præster i Gæsteri paa Rydbjerg, som Viktor Bloch fra Lønborg og Peter Tang fra Velling, ret en snurrig en, men til-

lige en Hædersmand. Og fra Juni 1848 kom ogsaa Hans Jørgen Marius Svendsen, den ypperlige Skolemand, der ved den Tid blev Kateket i Ringkøbing.

Rydbjerg, som ligger en Mil Syd for Ringkøbing i Nærheden af Fjorden, kunde skaffe Plads til mange Gæster. Gaarden staa endnu i sin gamle solide Skikkelse, saaledes som den saa ud, da Iver Juul 1543 købte den af Ribe Domkapitel. I dens store, kønne Have breder et henved 400 Aar gammelt Egetræ sig med sine knudrede Grene imod Øst.

Bruns paa Rydbjerg holdt Huslærer til deres Børn. I Efteraaret 1846 havde de faaet en ny Lærer, en ung Seminarist paa 20 Aar. Hans Navn var Anders Poulsen-Dal.

Anders Poulsen Dal er født den 31. Maj 1826 i Fajbjerg ved Lemvig. Hans Forældre, som var jyske Bønderfolk, flyttede 1833 til Heltborg i Thy.

Fra 1844 til 1846 var han Elev paa Snedsted Seminarium, hvis Forstander Ludvig Kristian Müller dengang var blevet.

Baade rundt om i Thy og paa Mors havde Poulsen Dal i sine Seminarieaar hørt underlige Fortællinger om Kristen Kold. Men navnlig havde en af Seminariets Lærere, Pfaff, været stærk i at fortælle om denne Kolds Særheder. Kold var »hellig«, sagde han. En Dag var han gaaet op til Amtmanden i Thisted og havde talt ham haardt til, fordi han ikke var »hellig«. Saa var han gaaet ned til Havnen til Fiskerne og havde sagt, at de skulde lægge deres Garn ud paa Fjorden og fange mange Fisk. Nu var han hos Tyrkerne i Smyrna. — Ved disse og lignende Fortællinger kom Kold til at staa for Poulsen-Dal som en helt eventyrlig Skikkelse, men tillige var det dunkelt for ham, om han hørte til den gode eller onde Slags. — —

Da Poulsen-Dal i Efteraaret 1846 blev Huslærer paa Rydbjerg, stiftede han snart Kendskab med Hassenfeldt.

Og han blev helt indtaget i den jævne og hjærtelige Præstemand, der nu boede lige overfor paa Holmsland.

Hassenfeldts Formand var den dygtige og karakterfaste, men rationalistiske Pastor Abel. Han havde været som en myndig Fader for Holmboerne.

Trods sin praktiske Dygtighed og levende Kristentro kunde Hassenfeldt ikke trænge igennem efter en saadan Formands stærke Indflydelse. Det var kun en enkelt af de Unge, der kom til at kende Forskellen. Denne traadte navnlig frem ved Katekisationerne hver anden Søndag i Kirken.

Pastor Abel begyndte altid disse med at fremsige følgende Vers:

»For dig de Unge her staa frem,
Gud Fader vær du selv hos dem,
vær naadig her tilstede,
velsign vor Idræt, styrk vor Tro,
at Visdom, Dyd og Sjælero
blandt os maa fæste Sæde«.

Pastor Hassenfeldt derimod begyndte altid sin Katekisation med dette Vers:

»O, Jesus, gid du vilde
mit Hjærte danne saa,
at aarle det og silde
dit Tempel være maa,
hvor du er selv tilstede
i Ordet af din Mund
med Liv og Lys og Glæde
nu og i allen Stund«.

Om Søndagen skulde Poulsen gerne i Kirke paa Holmsland. Han besøgte da ved denne Lejlighed Hassenfeldt i hans Hjem.

Det var en Søndag Morgen sidst i September 1847, Poulsen-Dal var kommen over til Holmsland Præstegaard. Præstekonen sagde til ham: »Idag har vi faaet en mærkelig Gæst«. — »Hvem er da det?« — »Det er Kold, som

er vendt hjem fra Smyrna. Han er inde hos min Mand paa hans Værelse«. — »Kold«, sagde Poulsen-Dal forbavset og tænkte paa Pfaffs Historier fra Seminariet og navnlig paa dette, at Kold havde været saa langt borte.

Poulsen-Dal gik da ind i Hassenfeldts Studereværelse. — Der stod Kold og lænede sig op ad Væggen, mens Præsten sad ned og samtalede med ham.

Da Poulsen kom ind, sagde Hassenfeldt til Kold: »Det er en af Ludvig Müllers Elever«. — »Naa, det er en af Müllers Elever«, sagde Kold tørt og saa paa Poulsen-Dal et Øjeblik. Samtalen fortsattes straks mellem Kold og Præsten. Men den unge Poulsen-Dal stod og betragtede Kold, forbavset ikke mindst over, at denne havde en fin brun Klædesfrakke paa.

Da Kristen Kold havde været hjemme i Thisted, vendte han i November 1847 tilbage som Huslærer for Pastor Hassenfeldts tre Børn, to Sønner og en Datter.

Nysogns Præstegaard paa Holmsland ligger omgivet af flere Gaarde og med aaben Udsigt mod Vest til de milelange hvide Klitrækker, der paa denne Egn skærmer mod Vesterhavet.

Kold kom slet ikke ud til Folk i Byen. Hver Dag gik han alene en lang Spaseretur. Det var engang henimod Aften i et stærkt Snevejr. En af de Unge i Byen kom kørende Øster fra og skulde hjem. Han saa et Menneske med Paraply arbejde sig op mod Snevejret. Da han kom nærvæd, kendte han, hvem det var, og sagde: »God Aften, Hr. Kold, vil De ikke køre med mig tilbage?« »Nej Tak«, sagde Kold, »min Tur er ikke forbi endnu«.

Derimod kom Kold og Poulsen-Dal nu jævnligt sammen. ⁷⁷

Samlingsstedet for dem var som oftest Rydbjerg. De begyndte gerne nede i den lille Dagligstue hos Th. Brun og hans Hustru. Naar Kold Lørdag Eftermiddag havde endt sin Skolegerning hos Hassenfeldt, kom han vandrede langs Fjorden og gennem Ringkøbing til Rydbjerg. Han

havde gerne Nordtræsko paa. Det første, han saa gjorde, var at kalde paa Pigen med et: »Giv mig et Par Sko«. Inde i den hyggelige Dagligstue gik det livligt til med Samtalen. Den drejede sig ofte om almindelige dagligdags menneskelige Forhold, som Kold paa en fængslende Maade forstod at kaste en ny, undertiden skarp Belysning over.

Emner som Forholdet mellem Ægtefolk, om Præsterne, deres Upraktiskhed og Flothed, om Forholdet mellem Husbond og Tyende var stadig fremme. Blev Belysningen alt for skarp fra

Kolds Side, kunde den vestjyske Herremand og hans Hustru blive støtte paa ham herfor. »Vi

behøve ikke Kold til at fortælle os om, hvordan viskald behandle vore Tjenestefolk«, sagde Husets dygtige og kær-

lige Madmoder. Men

lem disse to Thyboer. Thomas Brun derimod blev gerne træt og satte sig ud paa Aftenen hen i et Hjørne af Stuen med Lommetørklædet over Hovedet. Han var i det hele taget ingen Aftenmand. ⁷⁸

Men naar Kold fortalte om sine Oplevelser, særligt om Livet i Smyrna, da lyttede de alle til.

Var Samtalen til Ende nede i »den lille Stue«, gik de ind paa Poulsen-Dals Kammer. Og der kunde de to Huslærere mangan engang sidde i Samtale til langt ud

Thomas Brun.

»Madam«

Brun kiggede dog snart efter ud af Vinduet, om ikke Hassenfeldts Huslærer snart kom igen.

Hun kunde holde længst ud i Samtalerne med Kold, livlig og begavet som hun var. Og saa var der sikkert noget aandelig beslægtet mel-

paa Natten. — Det var særligt Skolesagen, deres Ordskifte kom til at dreje sig om.

Poulsen-Dal hørte til Ludvig Kristian Müllers bedste Elever fra Snedsted Seminarium. Han var gaaet ud derfra med skønne Drømme om, at der nu skulde begyndes en ny Maade at holde Skole paa. Men det gik ham som flere af hans Jævnaldrende, naar de kom ud og mødte de gamle Fordringer baade fra Skolens Tilsynsmænd og fra Forældrene, saa syntes de, at de ingen Vegne kunde komme.

En Ting havde Ludvig Müller dog slaaet fast hos disse sine modtagelige Disciple — og det var, at Bibelhistorien — som al Historie — skulde fortælles. Men Lærebogen og Katekismen kom de saa i Forlegenhed med.

Hos Bruns paa Rydbjerg var det Spørgsmaalet at faa den bedste Lærebog. Balles syntes de, var for gammel. Saa anskaffede de en Lærebog, som deres kristelige Husven, Viktor Bloch havde udgivet. Heller ikke med denne Bog kunde Poulsen-Dal finde sig til Rette.

Men nu kom Kristen Kold til ham med sine Erfaringer fra Børneskolen. Og Poulsen-Dal mærkede snart, hvordan Kold havde ført alt videre og bestemtere ud, hvad Undervisningen i den kristelige Børnelærdom angik, end ellers var Tilfældet hos Ludvig Müllers Disciple. Det stod med en forunderlig Klarhed for Kold, hvordan alt skulde tages. Og med Ungdommens friske Begejstring modtog Poulsen-Dal saaledes i de sildige Nattetimer sin Daab som den fri Børneskoles Hjærteven.

Poulsen anskaffede en lille dansk Grammatik fra Ringkøbing. Men da Thomas Brun en Dag kom ind i Skolestuen og fik at vide, hvad det var for en Bog, de sad og studerede, tog han i sin barnlige Iver for at værne Børnene mod al Udenadslæsning og kastede den i Gulvet, idet han forbød Poulsen oftere at bruge den. Og Børnene kom aldrig til at lære Grammatik.

Foruden Skolesagen talte Kold meget med Poulsen-Dal om Grundtvigs Verdenshistorie. Han havde nylig stiftet Bekendtskab med den hos Hassenfeldt*). Han kom stadig tilbage til den, naar de var samlede paa Poulsens Kammer. Og han forklarede begejstret om alt det store, han fandt i Grundtvigs Verdenshistorie, og som nu skulde meddeles Børnene og anvendes paa de smaa menneskelige Forhold.⁸⁰

Det var i det hele mærkværdigt, hvilket Indtryk det gjorde paa Kold at se, at Gud planmæssig gennem Tiderne førte Menneskeslægten fra den ene Sandheds Erkendelse til den anden. Og den sikre Forvisning, der ofte udtales i Grundtvigs Verdenshistorie, slog ham, at Menneskeslægten skal ende med en Triumf over Død, Mørke, Kedsommelighed, Træthed, Tomhed og Øde. Det var noget ganske nyt for ham, men saa snart han havde læst det, slog det ham straks, at saaledes er det og ikke anderledes. Og saa syntes han, at det var noget, Folk skulde have at vide.⁸¹

Hvad der saaledes under Samtalerne med Poulsen-Dal skød sit første friske Skud hos Kristen Kold, voksede siden op til et bestemt Ønske og Krav paa at kunne meddele Danmarks Ungdom denne Oplysning.

Medens Poulsen var i Krigen fra Foraaret til Efteraaret 1848, havde de paa Rydbjerg en Huslærer, som de holdt meget af. Men da han havde Tæring, overtog Poulsen efter endt Tjeneste sin gamle Plads.

Den syge Huslærer blev der imidlertid ogsaa og fik sin kærlige Forplejning paa Gaarden.

En Dag, Kold kom derover, sagde han temmelig uforbeholdent til den Syge: »De kan ikke leve«. Kold havde dengang en vis Sky for at være sammen med dødssyge

*) Det maa bero paa en Hukommelsesfejl, naar Kold i sin Tale paa Vennemødet 1866 siger, at det var hos Præsten i Sønder Felling, at han først fik fat paa Grundtvigs Verdenshistorie.

Mennesker. Det var aabenbart denne Frygt, der lagde ham de haarde Ord i Munden. Han kom derved til at saare Madam Bruns dybeste Følelse. Da saa Samtalen ud paa Aftenen faldt paa, om Kold ikke vilde gifte sig, sagde hun, der endnu var i temmelig stærk Bevægelse: »Hvordan vilde det gaa med Deres Kone, Kold, om hun blev syg?« — »Det maa hun ikke blive?« svarede Kold.⁷⁹

Engang Kold kom vandrende til Rydbjerg og som sædvanlig spurgte Pigen: »Er her Fremmede?« fik han til Svar: »Jo, et

Par af Frøkerne ovre fra

Lønborggaard«. »Saa vil jeg ikke ind. Det er jo fine Folk«. Men han kom dog ind tilsidst alligevel. Og de kom i en livlig og interessant Samtale med hinanden.

I den Tid, Kold kom paa Rydbjerg,

Bruns og Poulsen-Dal, hvorledes Kold gik ud i Haven. Og ved Foden af et Træ herude kastede han sig paa Knæ og forberedte sig under inderlig Bøn til sin Altergang. — Ofte siden hen, naar Ole V. kom i Disput med Lige-sindede om Kristendom, anførte han dette Træk med Styrke som et Vidnesbyrd om, at der kan være Alvor hos de Kristne i deres Gudsforhold.⁸²

Fru C. Brun.

tjente der paa Gaarden en Karl, Ole V., som hverken dengang eller siden hen naaede til at faa nogen som helst aandelig Forstand paa Kristendom.

Han lagde Mærke til, en Søndag Kold var kommen der i Besøg og vilde til Alters sammen med

Kold plejede gerne at sige: »Jeg skulde til Smyrna, fordi der var ikke Plads til mig hjemme.« Men underligt nok, uden at han anede, at der stod en ny Tid for Døren i Danmark, vendte han som af sig selv hjem igen. Han skulde nemlig have Del i den rige, aandelige Folkedaab, der kort efter fulgte paa.

Den ny og friske Luftning, som i 1848 gik hen over det danske Folk, hvorved det vaagnede til ny Selvbevidsthed, tog sin Begyndelse med det mærkelige Røre, som bærer Navn af »Slavekrigen«.

Rygtet om de løsslupne Rendsborgslaver naaede ogsaa Holmsland og Rydbjerg.

Den 32aarige Kristen Kold blev ikke saa begejstret som den 22-aarige Poulsen-Dal over det stærke Røre, der i saa Henseende gik med Martsdagene 1848 ogsaa hen over denne Egns Befolkning.

Dog begyndte Kold straks frivilligt at indøve sig i Vaabenbrug.

Hassenfeldt havde nemlig samlet Holmboerne paa en Plads syd for Kirken og holdt en begejstret fædrelandsk Tale for dem. »Dersom jeg var yngre, vilde jeg selv gaa med i Krigen«, havde han sagt.

Der var en fyrgetyve Holmboere, som saa tog fat paa Vaabenøvelser. Kold var iblandt dem. En gammel Soldat fra Gammelsohn indøvede dem. Men da det kom til Stykket, var der ingen andre end Kold, der vilde gaa frivilligt med.

Til Rydbjerg kom Bud om, at de udbrudte Slaver nu brændte og plyndrede ved Skjernaen, knap tre Mile syd for.

Thomas Brun sendte om Aftenen Kone og Børn til Ringkjøbing. Han samlede dernæst alle de Vaaben, han havde, og delte dem ud mellem sine Folk. Om Natten skulde der nemlig holdes Vagt rundt om Gaarden. Poulsen-Dal gik hele Natten ude ved Haven, lyttende og spejdende. Herremanden og hans Karle ligesaa. Om Mor-

genen fik de at vide, at Rygtet slet intet havde haft paa sig.

Sognepræsten i Velling, Pastor P. Tang, var svært oppe. Han skrev Krigsdigte i Ringkøbing Avis. Det gjorde forresten Poulsen-Dal ogsaa.

En Søndag fra Prædikestolen bød Pastor Tang baade Unge og Ældre op til en Landstorm. Han bad dem efter endt Gudstjeneste samles i en Gaard i Byen. Der sad saa Præsten for Bordenden med en Protokol, hvori den, der meldte sig til Krigen, skulde optegnes.

Poulsen-Dal meldte sig. Han havde faaet en Jagtbøsse af Brun. »Hvor langt vil De gaa?« spurgte Pastor Tang ham. »Til Verdens Ende«, lød Svaret. Andre svarede: Til Ejderen; nogle vilde kun til Kongeaaen.

Der kom en Karl og meldte sig, men spurgte saa ogsaa: hvad faar man for det? »Vil De have noget for det?« spurgte Tang. — Ja, saa bandte han. »Saa gaa De kun hjem igen«, sagde Præsten. — Det gjorde Karlen ogsaa.

Det ordnedes nu saaledes, at der kom en forhenværende Underofficer og indøvede dem lidt, inden de drog afsted. En Major Sass, som havde været med i den polske Frihedskrig, kendte derfra Brugen af Høleer, fæstede paa en Stang. Han rejste om for at øve Folk i at bruge Leerne. Fra Velling maatte disse »Lefolk« møde udenfor Amtmand Schulins Bolig i Ringkøbing for der at indøves.⁸³

I de samme Dage kom Kold i Færgebaad sammen med en »Holmbo« over Vonaaen. Der var ikke Bro den Gang over denne Aa, som løber fra Stadilfjord ud i Ringkøbing Fjord. Han spurgte »Holmboen«, hvor han kom fra. Denne sagde, at han kom fra Amtmand Schulin, men at denne havde været saa grov i Munden. Hvad sagde han da, spurgte Kold. Han sagde, at Holmboerne var nogle »Æsler«.

Amtmanden vilde nemlig, at disse skulde ogsaa frivilligt øve sig i Vaabenbrug, hvad de jo ikke vilde.

Kold sagde saa til Holmboen: »Ved du da, hvad et Æsel er for et Dyr?« — »Nej?« — »Det er en doven en, som nødvendig skal have Prygl for at drives frem. Mig synes derfor, at Amtmanden har god Grund til at kalde Eder Æsler.« ⁸⁴

De frivillige fra Velling og Omegn var bleven meldt til Krigsbestyrelsen. Der kom Bud, at de skulde vente, til de fik Ordre.

Men Kold, som tænkte, at han vilde gøre sig selv den Fornøjelse at være med og se, hvad Krig var for noget, kom nu sammen med Poulsen-Dal. Og de to bestemte sig til at følges ad og uden videre at drage afsted. Det var Budskabet om Kampen ved Bov, der drev dem til den Beslutning.

Poulsen-Dal havde jo Jagtbøssen, som Brun havde givet ham. Kold havde faaet fat paa et lille, net Jagtgevær ud paa Holmsland. Herremanden havde en Kugleform. I den støbte de selv Kuglerne, og prøvede saa Bøsserne med den store Lade paa Rydbjerg til Skive.

En af de første Dage i April drog de to Venner afsted. De var civil klædte, gik i deres daglige Tøj, med Huer paa Hovedet, men med Bøssen paa Nakken.

Inden de drog afsted, plantede de udenfor en Gaard en Fjerdingsvej syd for Rydbjerg, hvor der boede nogle af deres Venner, et lille Kastanietræ. Det Træ staar endnu for Østgavlen og kan lige dække denne.

Det var en Vaardag med mildt Vejr, da Kold og Poulsen-Dal drog afsted. De gik ud over Heden ned efter Vejle til. Den første Dag tog de ind i Sønder Omme Præstegaard, hvor Vilhelm Birkedal endnu var Præst. Han blev meget glad ved at modtage deres Besøg.

Birkedal viste dem en ny Sang, som han havde faaet i Afskrift. Den var af en af Jellingseminaristerne, C. A.

Thyregod, som tre Aar iforvejen havde været Soldat i København.

Sangen lød saaledes:

Saa ofte er en Glædessang
opstegen fra mit Bryst,
nu hæver sig for sidste Gang
maaske til Sang min Røst;

thi nu jeg gaar til Krigens Dyst
til Høst paa blodig Vang,
der synger Kuglens Fløjterøst
saa mangan Svanesang.

Maaske den ogsaa synger min,
maaske det hænder sig,
at jeg faar vist af Kuglens Hvin
Vej til Guds Himmerig.

Jeg ofrer villig Liv og Held
for Hjem, for Drot og Mø;
skal Danmark falde, da Farvel!
da ønsker jeg at dø.

Men skal besegles med mit Blod
og tusind andres til
mit Danmarks Fremtid; — jeg har Mod,
det gaa, som Herren vil.

Og om vi synker bleg i Død
paa blodig Valplads ned,
hvor ingen Stemme til os lød
med Klang af Kærlighed.

Og flyder vore Kæres Graad,
naar de erfarer det,
de ved dog, at vor sidste Daad
var viet Pligt og Ret.

Med den Bevidsthed i vor Sjæl
og ydmygt Sind for Gud,
vi byde Hjemmet ømt Farvel
og gaa mod Fjenden ud.

Birkedal gav de to Frivillige sin Velsignelse med paa Vejen.

Den næste Dag kom de til Jelling. Her saa Poulsen-Dal for første Gang i sit Liv en Skov. Da de nærmede sig Jelling, hørte de om, at de danske Tropper var paa Marsch Nord paa fra Kolding, og at de havde Tyskerne i Hælene paa sig. Der var et mageløst Røre iblandt Folk. Jellingseminaristerne var rejst af.

Dagen efter skyndte de sig til Vejle. De Danske var allerede dragne gennem Byen ad Horsens til. Vejleborgere stod ude paa Bakkerne og spejdede efter Tyskerne.

Kold og Poulsen-Dal brugte nu deres Ben og naaede da ogsaa Horsens ved Aftenstid. Paa Højderne udenfor Horsens patrouillerede danske Dragoner. Udenfor Sønderporten af Horsens var der samlet en stor Mængde Mennesker. Kold og Poulsen-Dal gik frejdigt henimod dem, men de blev først antagne med Mistænksomhed. Man troede, de var Spioner. Sagen klaredes imidlertid snart; og en Mand førte dem ind i Byen, hvor der uddeltes Indkvarteringsbilletter til Natten.

Der laa en Bataljon Infanteri (Sjællændere) i Byen. Næste Morgen skulde denne ad Aarhus til. De skulde køres. Klokkeren 6 om Morgenen stillede Kold og Poulsen Dal udenfor Byen og fik Plads paa en af Vognene. Det var et skønt Syn at se den uafbrudte Vognrække med Soldater i en fjerdingvejs Længde. Turen gik forbi Skanderborg. Om Eftermiddagen naaede de Aarhus.

Udenfor Byen stod de af. Bataljonen opmarscherede. Kold og Poulsen meldte sig hos Obersten. De sagde, de var frivillige og vilde gerne optages i hans Bataljon.

Men han vilde ikke have dem og viste dem derfor hen til den nærliggende Landsby Stoutrup, hvor »Vejle Frikorps« laa.

Kold og Poulsen-Dal gik da samme Eftermiddag derud.

Vejle Jægerkorps bestod af en 60—70 Frivillige fra Vejle, mest Handelsbetjente og Haandværkssvende. ⁵

En lille Flok Jelling Seminarister indordnedes i dette Korps, men udgjorde et eget Korporalskab under C. A. Thyregods Befaling.

Korpset havde ellers Overflødighed af Befalingsmænd. Øverstbefalende var Arrestforvarer Stilling, afskediget Ky-rasservagtmester. Han kaldte sig selv »Kaptajn von Stilling«. Han var en Tyksak paa ca. 60 Aar, der nød Korpsets Tillid og Agtelse, uagtet han kun kendte Kavallerieksercits.

Til ham meldte Kold og Poulsen sig ved deres Ankomst. Han tog gærne imod dem. Naar han kunde samle en stor Skare frivillige, havde han nemlig Haab om Udnævnelse til Kaptajn, hvortil al hans Hu stod.

Officerer og Underofficerer ved Korpset blev ellers valgt med Hensyn til deres borgerlige Stilling samt til de Ofre, de havde bragt for Korpsets Udstyrelse. Ved Korpset var en halvgammel Bajrer, som havde været med i Grækernes Frihedskamp og bar den græske Frihedsmedalje. Men han var ikke Befalingsmand og blev betragtet med Mistro, baade fordi han var en Tysker, der tog sig for at gaa i Krig imod sine egne Landsmænd, og fordi han i det Hele var en skummel Personlighed.

Næst efter »Kaptajn« von Stilling kom Søndersø, der havde været Fuldmægtig — vistnok paa Byskriverkontoret — og der var endnu flere »Løjtnanter«. Iblandt disse nævnes en Lærer Jørgensen fra Vejle. En Jøde ved Navn Kalisch, var Fourer.

Thyregod havde været borte efter Indkvarterings-Billetter, den Gang Kold og Poulsen-Dal var kommen til Korpset. Da han kom tilbage, stod de opstillede sammen med de andre. Hvad der undrede ham var at høre dem synge sin lille Krigssang: »Saa ofte er en Glædesdag«. Han troede nemlig ikke, den endnu var kommet ud imellem Folk. ⁶

De to Venner, Kold og Poulsen, ønskede at blive sammen. Og de blev nu tildelt Thyregods Korporalskab, hvor de i et halvt Aar var daglige Rodekammerater.

De laa en Dag over i Stoutrup. Der øvede de sig i Skydning. Kold kunde ikke lukke noget af sine Øjne. Han havde da ladet sig indrette en Klap i Huen, som han slog ned for det venstre Øje, naar han skulde skyde. Skjøndt han ikke havde skudt før, traf han dog flere Gange Centrum til Beundring for Kammeraterne.⁸⁷

De laa indkvarterede i nogle Udflyttersteder ned mod Braband Sø. Længe før Dag maatte Thyregod dog afsted for at purre Mandskabet ud.

I den tidlige Morgen marcherede Vejle Frikorps til Aarhus og ned til Havnen, hvor de gik om Bord paa en Skude, der blev lagt Beslag paa i samme Øjemed.

Skibet vilde have haft Plads nok til Korpsen. Men sammen med dette gik ogsaa tredje Linjebataljon om Bord. Den hørte ogsaa til Hærens Bagtrop. Pladsen blev da knap.

Skibet var en finsk Træslæber, der endnu havde Lasten fuld af Brædder. Det var en lille Bøtte, der sejlede daarligt, da den var næsten lige saa tyk som den var lang.

De laa længe for Vindstille udenfor Havnen. Og de saa Tyskernes Fortrav rykke ind i Aarhus. Op ad Dagen fik de rigtignok lidt Vind og gled ud paa Bugten.

Men ved Aftentid blev det Vindstille igen. Der var muntert om Bord; thi der var mange udmærkede Sangere, og naar de var trætte, tog tredje Bataljons Hornblæsere fat, og med Vokalmusik og Instrumentalmusik veksledes til Aften.

Nu skulde der tænkes paa Sengeplads. Dermed kneb det. Skipperens Kahyt var nok baade lille og ringe. Den blev taget i Beslag af et Par Officerer. Skibsdrengen havde en Standkøje af Størrelse som en almindelig Vugge. Den udbød han for en Mark Timen. Der var Kunder nok til den hele Natten.

Det var nemlig haard Nattefrost, saa der var ikke godt

at være paa Dækket. Og der var saa kvalmt i Lasten, at det næsten ikke var til at holde ud.

»Jeg kan tage det, som jeg kan faa det«, sagde Kold. Og saa tog han sig en Pris Tobak og strakte sig paa Dækkets Planker. Men der blev han ikke liggende ret længe; thi Kvalmen i Lasten drev de fleste op paa Dækket. At blive traadt paa med Soldaternes tyksaaede Fodtøj, havde heller ikke Kold Taalmodighed nok til i Længden at finde sig i.⁸⁸

Den næste Dag havde de igen Vindstille. Men nu begyndte Sulten at melde sig. De havde ikke faaet nogen Mad med fra deres Kvarter. Og igennem Aarhus var de bleven jaget over Hals og Hoved. De havde Brød, men ikke Smør. Vandet slap op for dem. Men Liv var der alligevel iblandt dem. Thyregod lagde sig over Bugsprødet og skrev en ny Sang. De lærte den straks og sang den med Begejstring.

Skipperens Mad var sluppet op for længe siden. Han var kun rigelig forsynet med Anchiovis, hvormed Skibsdrengen høkrede. Først gav han en lille Haandfuld for en Mark, men det blev færre og færre for Marken. Til sidst slap de helt op. Fra Thunø kom en Baad ud til dem. Den medbragte en Otting Øl, en Flaske Brændevin og et enkelt stort Rugbrød.

Under denne kummerlige Overfart lagde adskillige af Kammeraterne Mærke til Kold. Han fik Ord for at være en udmærket Drillepind, hvorved han vakte baade Morskab og Harm, idet han paa den koldblodigste og mest bidende Maade hegled dem igennem, for hvem Mad og Drikke var alt. Han sagde, at han kunde meget godt sulte et Par Dage og trøste sig med en Pris Tobak. Og naar det skulde være, kunde han ogsaa undvære Tobakken.⁸⁹

Endelig den tredje Fastedag fik de Hjælp. En Orlogskutter kom forbi dem. Den førtes af en ung Søofficer, som straks delte sit Forraad med dem. Han lovede at skaffe dem Assistance. Det skete ogsaa, idet han fik en

lille Damper fra Fyen til at tage dem paa Slæbetoug. Den bragte dem om Eftermiddagen ind til Kerteminde.

Byens Borgere tog imod dem med Jubel. Særlig de Frivillige reves de formelig om at faa i Kvarter. Kold og Poulsen-Dal fulgtes ad. De kom til at bo hos en gammel Skipperenke, der ikke vidste, hvad godt hun vilde gøre dem. Det var ikke blot for disse to, men for de fleste, at Kerteminde kom til at staa som et af Felttogets kæreste Minder.

Den næste Dag henimod Middag mødte der en Del Bøndervogne, som kørte det frivillige Vejlekorps til Ørbæk Sogn. Her skulde de ligge en tre Ugers Tid for at indøves i Eksercits og Geværbrug. Kold og Poulsen-Dal fik nu lavet sig hver en grøn Frakke af ret kønt Klæde og forsynede den med rød Halskrave og røde Snorer. Paa den venstre Arm lod de sy med røde Sting F. V. 3: Frivillig. De andre gik endnu i deres daglige Frakker med et F. V. paa. De skulde jo agere et Jægerkorps. Benklæderne var blaa, Felthuerne grønne med en lille Korkarde. Der uddeltes Tornystre til dem, ligeledes Rifler og korte, brede Sabler med Gehæng og Patrontaske. De fik nu ogsaa Lønning. Kold havde selv købt Klædet til sin Uniform. Da han fik Tøjet fra Skræderen, syntes han, der maatte være en større Rest tilovers end de Par smaa Lapper, som Skræderen havde ladet følge med. Han gik da selv op til Manden for at faa Rede herpaa. Det var en Søndag Formiddag, og Skræderen var i Kirke. Men Kold diskuterede Sagen saa længe med Skræderens Kone, til denne maatte vise ham Kisten, hvor Skræderen gemte Resterne. Der fandt da Kold ogsaa sine og tog dem med, idet han sagde: »Det er mine«.

Kold og Poulsen laa i Kvarter hos en gammel Gaardmand i Ørbæk. De havde ondt ved at forstaa ham, da han manglede sine Tænder. Han var ellers snaksom nok, fortalte dem om Spaniolerne, da de var paa Fyen 1808, og om de engelske Skibe, som kom og tog Spaniolerne om

Bord ude i Bæltet ved Nyborg. Ogsaa havde han set de prægtige andalusiske Heste, som de maatte efterlade paa Egnen, og hvorledes de ødelagde hinanden og slog hinanden fordærvede. I Omegnen af Nyborg er der mange store røde Valmuer. Det er en almindelig Folketro, at de ere voksede op efter de andalusiske Hestes Blod.

Kold manglede ogsaa som Soldat den Fingerfærdighed, som hans Fader havde bebrejdet ham. Han kunde ikke lære Geværgrebene, men kom altid en lille Smule bagefter.

Han var ellers let og »gesvindt« nok i sine Bevægelser. Men naar han kom bagefter i »Vendingerne«, laa det i, at han stod og tænkte paa andre Ting.

Kold og Poulsen-Dal var Rodekammerater. Poulsen stod i forreste, Kold i bageste Geled.

En Gang brølede Løjtnanten henimod Kold: »For Satan, hvordan er det, De staar?« Kold svarede: »Aa, Hr. Løjtnant, jeg stod og tænkte«. Løjtnanten: »Tænkte, en Soldat skal f. g. m. ikke tænke, han skal lystre«.

Kold blev snart en kendt Person i Kompagniet. Han talte uafsladeligt til Kammeraterne, ogsaa til Officererne. De vilde nok høre paa ham og fandt ham pikant. I det hele taget blev han godt lidt af Officererne. De foreslog ham til Underbefalingsmand paa Grund af hans Indflydelse paa de andre. Men det vilde Kold ikke gaa ind paa.

Kold talte med Kammeraterne om deres daglige Forhold. Tit gjorde han dem vrede ved sin skarpe Kritik. De bestod jo mest af Købstadfolk. Disses Vaner, Indbildskhed og Tilbøjelighed til en løs Mund drog Kold til Felts imod. Det var især deres ungdommelige Kaadhed, deres Sværger og deres dog vist nogenlunde uskyldige Gøgl med Pigerne, der var ham imod. Især det sidste dadlede han skarpt. »I sige, I mener intet dermed, det gør I maaske endda. Og I ved ikke, hvilke Tanker Eders Lefteri kan vække hos Pigerne, og ve den, ved hvem Forargelsen kommer«.

Naar de sad i Kreds, og han pirrede dem, vidste han nok, hvor langt han turde gaa og drejede om i rette Tid eller fik dem til at le ved sine smaa Historier, »Pisalliker«, som han kaldte dem. Der var en Jøde, som bestandig maatte undgælde. Kold sagde, at Jøderne var altid saa svinske. De kunde pynte sig saa meget, de vilde, der blev altid en Krog tilovers til Skidtet.

Kold vandt Kammeraternes Respekt. De vilde gerne høre paa ham, fordi der var noget usædvanligt oplivende i hans Tale. Af og til prøvede de paa at drille ham igen, men han kunde altid parere af. Da de senere kom sammen med Horsens Frikorps, var der i dette en Fyr, om hvem Kold straks sagde: »Ham skal jeg nok tage mig iagt for at drille«. Han saa det nemlig paa hans Ansigt, at han rimeligvis vilde bruge Næven. Iblandt de Frivillige fra Horsens var iøvrigt ogsaa et usædvanligt flinkt Menneske. Det var en Broder til den norske Digter Velhaven. Han var Haandværkssvend, var smuk, livlig og talte meget.

Medens de var i Ørbæk, fik de Underretning om, at Jylland var bleven besat af Wrangel, som truede med at brandskatte. Desuagtet indbød flere af de frivillige Vejlersere i de samme Dage til at afholde et Opmuntringsbal. Kold tordnede imod dem. De maatte skamme sig, sagde han, ved at holde sig lystige, naar de vidste, at deres Fædre hjem var besat af Fjenderne. Der blev da heller ikke noget af Ballet.

Den eneste af Befalingsmændene, der kendte til Fodksercits var Thyregod. v. Stilling var Kavallerist. Han holdt meget paa Æren. Naar nogen sagde: »Løjtnant Søndersø«, rettede v. Stilling det altid med et: »Von Søndersø maa jeg bede; man skal give Folk den »sjarce« (charge), dem tilkommer«. Og de Tilstedeværende lo.

Der var et meget kammeratlig Forhold udenfor Tjenestetiden imellem Befalingsmændene og de Menige.⁹⁰

Navnlig C. A. Thyregod kom snart til at sætte Pris

paa Kold, skøndt han ikke kunde være enig med ham i Alt.

Om Eftermiddagen, som de havde til deres Raadighed, laa de mangan en Time i Sentved Skov og talte med hinanden.

I Almindelighed erkendte Thyregod Kold for en klog og kristelig Mand. Det satiriske og drillende, som Kold brugte, sagde han til Thyregod var netop, hvad der behøvedes overfor den slappe og sløve Slægt.

Kold omtalte sædvanlig Kammeraterne som smaa, og naar han omtalte »den lille Simonsen« eller »den lille Baden«, gjorde Thyregod ham tit opmærksom paa, at de hver for sig var større end han. Men saa plejede han at svare: »Jeg mener, han er aandelig lille«.

En Aarsag til Misstemning overfor Kold blandt Kammeraterne, var det ogsaa, at han ikke vilde være Dus med nogen. Naar han blev opfordret dertil, plejede han at svare: »I kan sige du til mig, hvem der vil. Jeg siger ikke du til nogen«.

Iblandt Kammeraterne fik Kold sig en Vennekreds, hvortil de fleste af Seminaristerne og ikke saa faa af Købstadungdommen hørte. Den voksede stadig lige til det sidste.

Denne Kreds undgik heller ikke hans Revselse, men her blev hans Ironi aldrig bitter. For denne Kreds udtalte han tit sin dybe Bekymring over Folks Daarskab og klagede med Bonden Ole Stams Ord hos Ingemann:

»De Gantesæder, her føres ind,
Omskabe Folket i Sind og Skind«.

Og undertiden tilføjede han Fortsættelsen:

»En Djævel kaarer jeg før til Ven
End Jyllands Knud eller Sjællands Svend«.

Kold vidste naturligvis godt, at Digteren dermed lige frem havde ment Knud Magnussen og Svend Grathe, men

han vilde nu ogsaa have det hentydet paa Trællesindet og den knudrede Stridbarhed, hvilket han antog henholdsvis som sællandske og jyske Ejendommeligheder. ⁹¹

Efter nogle Ugers Forløb blev Kvarteret forlagt fra Ørbæk til Sanderum og Odense.

Kold og Poulsen-Dal kom i Kvarter i Sanderum. Derfra gik de hver Morgen ind til Eksercits paa den store Fælle udenfor Odense. Vejle Frikorps blev nu indlemmet i »den frivillige Bataljon«, der kom til at bestaa af ca. 2000 Mand. De to Kompagnier var Københavnerne, de to andre fra Provinserne, navnlig fra Aalborgegnen.

Bataljonschefen var Major Wagner. Han betragtedes af de Menige som en streng, men ligesaa retfærdig Officer. Han sørgede saa godt for sine Folk som vistnok ingen anden. Han foreslog, at de skulde have Kaffe istedetfor Brændevin. De allerfleste af Soldaterne lavede nu hver Morgen med Glæde deres Kaffe. Det var kun enkelte, der knurrede over, at de ingen Brændevin kunde faa.

Ved de københavnske Kompagnier var det ikke saa sjældent, at Majorer. maatte bruge de to Krumslutningsjærn, han førte med sig. Der var nemlig en Mængde Vagabonder og daarlige Personer ved disse. Ved det Kompagni, hvorved Kold og Poulsen stod, var der derimod ikke en eneste straffet.

Det var en Dag, Kold og Poulsen tillige med et Par andre, der laa i Kvarter i Sanderum, kom et Par Minuter for silde. Bataljonen stod opstillet. Major Wagner red paa sin Hest foran den.

Efternølerne skulde gennem et Gærde for at komme ind paa deres Pladser. Dette lykkedes de andre, uden at Majoren fik det at se. Men da Kold og Poulsen skulde ind, blev han dem var. Han kom farende paa sin Hest henimod dem med Sablen i Haand: »Hvor kommer de fra?« »Fra Sanderum, Hr. Major«, lød Kolds Svar. »Har de nogen Undskyldning?« »Nej, Hr. Major«, lød Kolds Svar paany. Major Wagner blev slaaet af Svarets Aabenhed

og Styrke og sagde nogenlunde roligt: »Gaa paa deres Plads«. Havde de begyndt med at undskylde sig, var de kommen i »Brummen«.

Wagner fandt v. Stilling med hans Kavallerieksercits ubrugelig for Fodfolket og fik ham ombyttet med en forhenværende Løjtnant. Nu fik de ordentlig Eksercits, og Disciplinen styrkedes meget.⁹²

I Sanderum havde Kold og Poulsen-Dal først faaet et daarligt Kvarter hos en Enke. Kold spurgte en Dag

Enken, om der ingen var i Byen, som holdt af at læse. Hun kendte ingen uden én, og det var Poul Rasmussen, men han hørte til »de Hellige«.

Kort efter kom der saa en køn ung Soldat ind i

Poulsen kom der nu stadig. Og Samtalen gik livligt. Navnlig kom Kold tit ind paa Børneskolen i sin Samtale med Poul Rasmussen.⁹³

Poul Rasmussen havde vundet sig et Navn ved den Frimodighed, hvorved han adskillige Aar i Forvejen som Fadder ved en Barnedaab i Mesinge Kirke havde nødt Sógnepræsten til at døbe paa den hele Trosbekendelse. Men iøvrigt var han en meget sindig Natur.

Da nu Kold blottede Almueskolens store Fejl i sin Samtale med Poul Rasmussen, var denne nok enig med ham i, at det var daarligt bevendt med den Maade, der dreyes

Poul Rasmussen.

Poul Rasmussens Gaard og spurgte denne, om han kendte ham, han hed Kold. Ja, svarede Poul Rasmussen, saa har jeg hørt om Dem. Det er jo Dem, der var i Smyrna.

Kold og

Børneundervisning paa. »Men«, sagde han, »hvem kan gøre det bedre?« — »Det kan jeg«, sagde Kold.

Ved Poul Rasmussens Hjælp fik de nu bedre Kvarter i Byen.

En Dag, Kold var henne hos Poul Rasmussen og de sad og samtalede inde i Sovekamret mod Syd ud til Haven, udbryder Poul: der kommer »Peter«. Det var Peter Larsen, der uventet var kommet i Besøg fra Jylland og nu kom gaaende ad den gamle kendte Sti fra Skræppenborg. Aldrig saa saare havde Poul Rasmussen nævnet Peter Skræppenborgs Navn, førend Kold vims smuttede om i Skjul bag Døren og stak først Hovedet frem, da Peter Larsen vel var kommen indenfor.

»Hvad, er du der!« lød det nu med Latter fra Kolds gamle Ven, som havde vidnet saa hjærteligt for ham om, at Vorherre elsker Menneskene. Det er en Selvfølge, at der blev Liv i Samtalen den Dag.⁹⁴

I Begyndelsen af Juni Maaned kom Vejlekorpsset over til Armeen i Jylland. De skulde gøre Grænsevagt Vesten for Kolding. I Harte Sogn kom de længe til at ligge i Kvarter. Men da de indkvarteredes 50—100 Mand et Sted, var der aldrig Tale om at komme i Seng. De var glade ved at kunne faa lidt Halm at ligge paa i Laden.

Hvert tredie Døgn skulde de paa Feltvagt. Kold og Poulsen-Dal var ude sammen som Vedetter. Der stod de saa paa Højderne oven over den store Dal Vest for Kolding, og Tyskerne laa paa den anden Side Dalen. Men de saa dem aldrig. Det var forbi med Slagene den Sommer.

To Bataljoner var marscherede Øst for Kolding til Sdr. Bjært.

Natten mellem den 29. og 30. Juni lød Generalmarschen der. De kom i Klæderne i en Hast og skyndte sig til deres Allarmplads omme ved Kirken. Der holdt Majoren til Hest, og snart rykkede de Syd paa. Det hed: nu skulde de i Slag. Det var, hvad de længtes efter. Vejen

gik tæt forbi Skamlingsbanken. Her kommanderedes venstre om og op paa Banken.

Det var Kulde og Regn. Og det var slet ikke behageligt at staa paa selve Højskamling. Den Morgen var der ingen god Udsigt fra den høje Bakke, thi alt var vaadt og graat i det kedelige Regnvejr.

Nu fik de at vide, at der havde staaet en Forpost-fægtning ved Haderslev, hvor de Danske var dreven tilbage, og hele den Del af Hæren, der havde staaet i Nord-Slesvig, var i Bevægelse Nord efter.

Vejlekorpsset blev da ført tilbage til Sdr. Bjært og derfra videre til Harte.

Da de kom til den store Landevej, mødte de uendelige Rækker af danske Soldater, som marscherede Nord efter. Der stod en gammel Kone, som jamrede sig og sagde: Aa, Herre Gud, skal I nu ud af vort Land igen, saa har vi jo Tyskerne.

Da de paa denne Tilbagemarsch gjorde Hvil, kom Major Wagner til dem med en lille Soldat. Det var en stor Dreng paa en 16 Aar. »Her skal I se en Soldat«, sagde Majoren, »der, saa lille han er, dog har været i Ilden«.

De saa med stor Beundring paa ham. Den Lille havde været i flere Slag.

De kom nu til Dons. Her begyndte deres egenlige Feltliv med Patrouillering, Feltvagter og Naturalforplejning.

Det var almindeligt blandt Soldaterne, at de selv saa til at bjærge sig noget til Føden. Der var mange, som overdrev dette. Kold dadlede dem derfor og holdt Foredrag derom i mindre Kredse. Poulsen-Dal gjorde endog en Vise om en af Kammeraterne, som rigtignok var meget ædelysten, men var tillige ogsaa meget dygtig i at lave Mad. Det hed bl. a. i Visen:

»Han altid er rustet til Heltefærd,
Tilfelts han drager paa Stand

Mod Flæskeskinken. — Med Kniv og Spær
Bekæmper han Gaas og And«.

Det traf sig engang, at Major Wagner hørte Kolds dadlende Udtalelser om Madstrævet. Men da blev det ham, der tog til Genmæle. Det var Soldatens Pligt, sagde han, at pleje sig med Mad og Hvile, naar der var Tid og Lejlighed dertil. Der var Tider nok med Anstrængelse og Mangel, saa det gjordes behov at oprette det forsømte for at holde Kraft og Munterhed vedlige. Det var af Vigtighed at faa Naturalforplejningen godt tilberedt. Og det var tilladeligt, ja rosværdigt at skaffe sig noget ekstra som Kartoffer og Haveurter, naar man kunde faa det tilkøbs eller som Gave. Stjæle det maatte man ikke. Og det stoledes han da ogsaa paa, at hans Folk ikke indlod sig paa.

Kold tog sig en Pris Tobak og sagde intet til den Udvikling. Men hans sædvanlige Modstandere glemte ikke at gentage Majorens Ord for ham.

Medens de laa Kvarter i Dons, tilbragte Kold al sin Fritid hos sin Hjærtensven, Peter Larsen, der nu ejede en af de største Gaarde i Byen.

Vejle Frikorps var ud paa Efteraaret blevet indlemmet i 5. Bataljon. De tilbragte nu væsenlig Dagene med at holde Grænsevagt.

I den Tid var der en af deres Kammerater, der om Natten havde sat sig til at sove paa sin Post i Kanten af en Skov. Der kom en dansk Snigpatrouille forbi og saa det. Føreren vilde imidlertid se igennem Fingre med Forseelsen, men en af de Menige i Patrouillen sagde: »Vil ikke De, saa vil jeg melde ham«. — Synderen blev saa dømt til at skydes. Men Dommen forandredes til 150 Rottingslag.

Kammeraterne kommanderedes ud at se paa Straffens Udførelse. Kold og Poulsen, som var i deres Tal, oprørtes over den barbariske Straf og havde ondt ved at se rolig til. Eksekutionen fandt Sted i Udkanten af en Skov udenfor Byen. Her stod Kompagniet opstillet med Gevær

ved Fod. Et Par Menige førte saa Synderen frem, iført Lænker fra Haand til Fod. En Sergent med en Bunke Hasselkæppe fulgte efter. To Soldater maatte holde Synderen, medens Sergenten bankede løs paa ham. Den arme Karl gav sig ynkeligt under de mange Slag. Efter Straffens Udførelse førte de ham tilbage og lagde ham paa noget Halm.

Men Angiveren døde heller ikke i Synden. Hans københavnske Kammerater skældte ham, drillede ham, trængte ham, puffede ham, sparkede ham og spyttede paa ham, hver Gang de havde Hvil. Han fik aldrig Ro for dem.

Kold og Poulsen, som stadig fulgtes ad paa Vedetpost, holdt sig godt hele Tiden. De var i høj Grad opfyldte af Situationens Alvor. Ofte var det bælgmørkt og øsende Regn, naar de var ude paa Post. Men saa højede de hvert Øjeblik Øret mod Jorden for at lytte. Der var ikke Tale om Passiaren. De holdt sig begge stille som Mus.

En Nat, Kold saaledes stod paa Forpost, kom den Tanke over ham, om han nu ogsaa havde Kald til at staa, hvor han stod. Og han blev helt urolig ved denne Tanke og kom til det Resultat, at det havde han vistnok ikke. Thi ellers vilde han ikke udføre de militære Øvelser saa akavet, som han var sig bevidst, at han paa mange Maader udførte dem.⁹⁵

Under Opholdet i Koldingegnen levede de mest i Bivouaker. De 15 Seminarister, i hvis Tal Kristen Kold og A. Poulsen-Dal var, udgjorde et sluttet Selskab især til Thevandsdrikning, hvortil de anskaffede sig en Del Fajance-skaale. Hver Aften, naar Apellen lød, stillede de saa til The. Mangen en fornøjelig Time tilbragte de saaledes sammen. Kold var ikke mindst den, der holdt Samtalen vedlige, og som var dygtigst til at fortælle Historier. Og saa sang de Thyregods Krigssange med hinanden.

I September naaede de Vejle. Her laa de en Tid i Sindberg Sogn, Vesten for Vejle. En anden Gang havde de deres Kvarter øster ude i Barrit Sogn ved Kattegattet.

I selve Vejle Købstad maatte Kold og Poulsen-Dal gøre Ordonnanstjeneste hos Kommandanten, Kaptejn Harbo. En Morgen Poulsen stod i Forstuen, kaldte Kaptejnen paa ham og sagde, at han skulde straks gaa ind i Vagtstuen og føre Vagtkommandøren i Fængsel. »Der har han stillet en Skildvagt udenfor min Dør uden Tornyster«, sagde Kaptejn Harbo.

Da Poulsen kommer udenfor, ser han, at Skildvagten var ingen anden end Kristen Kold, som stod troskyldig og holdt paa sit Gevær. »Det er galt«, siger Poulsen til ham, »at du staar her uden Tornyster, men du slipper for Straf. Det er Vagtkommandøren, som skal have den«. Kold ser forfærdet ned ad sig, medens hans Ven begiver sig ind i Vagtstuen.

Vagtkommandøren var en Underofficer K., der havde været Manufakturist. Hans Kammerater havde givet ham Øgenavnet »Læsset«. Han var nemlig ikke fri for at ville blære sig noget, og havde derfor hængende ned ad sig Krudthorn, Fløjter og adskillige andre smaa Sager.

Da han fik Arrestordren at høre, blev han lang i Ansigtet. Men da Poulsen kom med ham til Arrestforvareren paa Raadhuset, troede denne først, at det var Poulsen, som havde forset sig og sagde til sin gamle Ven K.: »Hvad Satan har den Synder forset sig?« Men da saa Poulsen tog Ordet: »Læsset« — »24 Timer i Forvaring«, udbrød Arrestforvareren: »Hvad er det Dem — De skal nok faa det godt her«.

Det var i de samme Dage, at Provst Sørensens 21-aarige Søn fra Mors, Stud. theol. Albrekt S., der var gaaet frivillig med og nu var avanceret til Overjæger ved 3dje Reserve Jægerkorps, kom igennem Vejle paa en Postvogn. Han havde faaet fjorten Dages Orlov til at gøre et Besøg i Hjemmet. Pludselig faar han Øje paa sine Søkendes gamle Huslærer, Kristen Kold, der nok saa værdig stod Skildvagt udenfor Kommandantens Bolig. Han standsede og fik Kold med op paa Vognen. Her udvekslede de deres

Livserfaringer, hvoraf et af Resultaterne var dette: »Bøger ere til for Livets Skyld«. Det var meget den Gang for den unge theologiske Student. ⁶

Under Vaabenhvilen var de med den 18de September til Mønstringen paa Lerbæk Mark, hvor Kong Frederik den 7de holdt Hærskue. Her var ogsaa de hjemkomne Krigsfanger tilstede. Det var nok et kummerligt Syn at se dem uden Vaaben og Lædertøj at gaa bag efter deres Afdelinger. Men saa skulde det jo være.

En af de første Dage i November 1848 tog Kold og Poulsen Afsked fra Hæren. Da de kom til deres Kammerater for at sige dem Farvel, gjorde det disse ondt at skilles fra dem begge, thi de havde været dem gode og tro Kammerater.

Thyregod siger, ⁷ at han havde lært meget, især af Kold. Det var nemlig ikke altid, at Kold drillede, og hans Drillerier gik sjælden ud over Thyregod; hvorimod denne af Kolds rige Erfaring høstede mangen god Lærdom. Deres Meninger faldt ikke altid sammen. Dog skattede Thyregod Kold højt.

Thyregod saa aldrig Kold mere. Han vekslede i den første Tid stundom Breve med ham, men Brevskriveriet hørte lidt efter lidt op.

Da Kold var død, besøgte hans gamle Krigskammerat, C. A. Thyregod, en Gang hans Grav paa Dalum Kirkegaard, og i den Anledning skrev han følgende Digt:

Der gik en Yngling blandt Klitter graa,
han grundede paa Livets Gaade,
den løstes ej af de Bolger blaa,
der ofte rullede, venlige smaa,
snart rejste sig vildt med Fraade.
Lidt Honning af hver en Blomst han drog,
og Visdom han stræbte efter,
og Aanden stærkere Vingen slog,
de vokste. de unge Kræfter.

Da greb han et Ord med Vægt og Klang,
 det Ord om Vorherres Naade,
 da lød ham i Hjærtet en frydefuld Sang:
 »Nu vandrer jeg ud over Jordens Vang
 med Nøglen til Livets Gaade«.

 Med Vidnesbyrd om den levende Gud
 drog ud han fra Limfjordens Vande
 og blev — tit sælsomt vort Værk falder ud —
 Bogbinder i Tyrkens Lande.

Men Aanden ej fængsles af Bind og Lim
 og klart var Ynglingens Øje,
 og over Raahedens Støj og Stim
 lød tit i hans Nærhed: »Allah kerim!«*)
 det viste dog mod det høje.

 Men bort fra Syriens trælbundne Kyst
 ham hjæmlige Længsler vinked,
 da Danmark i nyfødt Frihedslyst
 sig rejste, og Sværdet blinked.

Knap stod han i Fædrelandet igen,
 saa vilde han Fjenden møde.
 Det sagdes til ham: »Hvor vil du hen?
 Blandt flygtige Fyre en helstøbt Svend!
 Lad dem kun kæmpe og bløde«.

 Hans Svar var værdigt en Dannemand:
 »Mit Liv og alt, hvad jeg ejer,
 jeg ofrer glad for mit Fædreland,
 hvor lidet endog det vejer«.

Og dobbelte Sorger ham faldt paa Sind;
 han sukked, mens Hjærtet mon brænde:
 »De Gantesæder, her føres ind,
 fordærver Folket i Sind og Skind,
 og de er vor værste Fjende«.

 Han vidnede frit i mandig Ro
 om Danmarks Fare og Lykke,
 om Sandhedens Værd og den faste Tro,
 hvorpaa det er godt at bygge.

Hel mangan Stalbroder fik ham kær,
 skønt selv han maatte bekende,

*) »Allah kerim!« = Gud er stor. Et Udraab, som en gammel Tyrk i Kolds Nabolag i Smyrna jævnlig førte i Munden.

hans sande Kald var ej Vaabenfærd,
 hans rette Vaaben var Aandens Sværd
 i Kamp mod »vor værste Fjende«.
 Han elsked af Hjærtet alt sandt og godt
 og gjorde for det, hvad han kunde;
 mod Daarskab havde han kraftig Spot
 og aaben Kamp mod det Onde.

Ad sære Veje han førtes nær,
 hvor Kamppladsen stod ham aaben,
 fuldrustet han stod til mod Daarskabs Hær,
 mod søvnig Dorskhed og laante Fjer
 at føre sit hvasse Vaaben.
 Han var en Aand, der blev aldrig glemt
 af nogen, som ret ham kendte,
 et ædelt Hjærte til Mildhed stemt,
 selv naar det i Harme brændte.

Farvel, du min hedengangne Ven!
 alt længst sig vor Vej adskilled,
 dog maatte jeg til din Gravhøj hen
 og kalde dig frem i Mindet igen
 og prøve at tegne dit Billed.
 Og findes Tegningen ikke lig,
 og tæktes din Færd ej alle,
 en Dannemand uden Bram og Svig,
 det tør jeg dog frit dig kalde«.

Uagtet Kolds Deltagelse i Krigen 1848 saaledes ikke var uden gode Frugter, kunde han dog siden hen sige: »Da jeg gik frivilligt med i Krigen, troede jeg, at jeg skulde udrette meget dér ikke blot med Haanden, men ogsaa med Munden. Det slog fejl. Og havde jeg vidst det, var jeg ikke gaaet med; men i Øjeblikket stod det for mig, som var min Virkeplads der«. ⁹⁸

Kold kunde ogsaa siden hen i sine Skoleforedrag sige med Hensyn til Krigen 1848: »Jeg fik skam Respekt — som Pastor Sparrevohn sagde, da han hørte, at Frederik den Sjette kunde Latin«. ⁹⁹

Efter at Kold og Poulsen var bleven permitterede, drog

de fra Vejle samme Vej tilbage, som de var draget ud. Maalet var foreløbigt de gæstfri Venner paa Rydbjerg.

Idet de nærmede sig Rydbjerg, sprang Poulsen i Vejret af Glæde. »Var det din store Taa, du stødte?« spurgte Kold ham. — »Nej, det var ikke«. — »Naa, saa var det formodenlig af Glæde over Surgrøden, der venter dig«. — Poulsens Livret paa Rydbjerg var nemlig Grød af hele Byggryn med Kærnemælk. Den fik de hver Aften til Nadvere.

Da de kom op i de gamle kendte hyggelige Stuer, var Manden og Konen ikke hjemme. Kold gik saa ind i Køkkenet og raabte til Pigen: din Grød svider.

Poulsen-Dal havde i Felten faaet en temmelig stærk Øjensyge. En Tid frygtede han for at blive blind. Han kom sig imidlertid noget ud paa Vinteren, som han tilbragte hos Bruns paa Rydbjerg. I Foraaret 1849 skulde han imidlertid paa Session i Vestervig. Hans medbragte Lægeattest friede ham ikke. Men da Sessionsherrerne hørte, at han havde været frivillig med det forrige Aar, gik de ind paa, at han maatte vente til næste Aar med at aftjene sin Værnepligt. Men saa søgte han Andenlærerembedet i Hals. Det var efter Opfordring af Pastor Hass, som, efter at han havde opgivet sin Mission i Lilleasien, var bleven Præst der. Poulsen-Dal fik Embedet og slap saaledes for atter at blive Soldat. Han blev i Hals til Efteraaret 1851.

Pastor Hassenfeldt var om Sommeren 1848 bleven forflyttet til Ø. Tørslev ved Randers.

Kolds Huslærerplads paa Holmsland var dermed forbi. Han blev dog en Maanedstid i Præstegaarden. Da han i de Dage gæstede Rydbjerg, stiftede han Bekendtskab med en Præstemand, der ved Siden af Ludvig Kr. Müller i Snedsted skulde blive den mest aandfulde Seminarieforstander, som Danmark har ejet. Det var den ny Kateket i Ringkøbing, H. J. M. Svendsen.

Men ogsaa Kold tænkte nu paa at søge Almueskole-

embede. I den Anledning skaffede han sig et Vidnesbyrd fra sine gamle Venner i Faarballum. Det kom til at lyde saaledes:

»Paa Forlangende af Seminarist Kristen Mikkelsen Kold fra Thisted, der i flere Aar har tjent os som Huslærer, maa vi herved bevidne, at han ved sin Duelighed og Flid har haft en Indflydelse paa de Børn, han her har undervist, hvoraf vi endnu til vor Glæde tror at spore Frugter, der vistnok vil være vore Børn gavnlige deres Livstid, og hvorved han har gjort sig berettiget til det bedste Vidnesbyrd, saa vi med største Fornøjelse anbefale ham, hvor han i Fremtiden maatte søge sin Lykke.

Faarballum, 22. Desember 1848.

Knud L. Knudsen. Nils A. Andersen.«

Mundtlige og skriftlige Kilder.

- ¹ Kristian Rasmussen Stenbæk: Bidrag til Kristen Mikkelsen Kolds Levnedstegning (1883). Side 76.
- ² Kristen Mikkelsen Kold: »Om Børneskolen« ved Harald Holm (1877). Side 33 flg.
- ³ Meddelt mig af Gaardejer N. P. Jepsen i Sødinge efter Kolds Fortælling.
- ⁴ Kristen Mikkelsen Kold, en Levnedstegning ved Fernando Linderberg (1882). Side 2.
- ⁵ Smst. Side 3.
- ⁶ Kolds Tale ved Vennemødet den 11. September 1866 i København, se: Klaus Berntsen: Blade i Mindekransen over Højskoleforstander Kristen Mikkelsen Kold. Side 6 flg.
- ⁷ Meddelt mig af Ane Nielsdatter fra Mors († 1894 i Asperup paa Fyn).
- ⁸ Frederik Nygaard: Hans Agerbæk i »Danskeren« 1889, Side 151 flg.
- ⁹ Meddelt mig af Præsten Kofoed i Hesselager.
- ¹⁰ Meddelt mig af Kristen Kolds Søster, Amtsfuldægtig Lindholms Hustru i Thisted, der som Barn oplevede disse Begivenheder.
- ¹¹ K. Kold: Om Børneskolen, Side 68.
- ¹² Meddelt mig af Pastor J. L. Knudsen i Lejrskov.
- ¹³ Meddelt mig af Pastor H. B. Lillelund i Tæbring.
- ¹⁴ Grundtvig og Rudelbach: Theologisk Maanedsskrift 1826. 4. Bd. S. 247.
- ¹⁵ Fr. Nygård: Opvækkelsen paa Mors og Omegn i Nord. Maanedsskrift 1881. S. 271. — Naar Biskop Brammer i sit: »Ungdomsliv« (1884) Side 234 skriver om et »insinuant Brev«, han ved sin Udnævnelse modtog fra P. K. Algreen, da har Hukommelsen her

svigtet den 80aarige gamle Skribent. Baade Algreens Lykønsknings-Brev og Brammers Svar ere særdeles venlig stemte.

¹⁶ G. P. Brammers Ungdomsliv (1884), S. 25 i.

¹⁷ K. Kold: Om Børneskolen, S. 78.

¹⁸ Meddelt mig af Højskoleforstander Poulsen-Dal.

¹⁹ Meddelt mig af Sognepræst K. Christensen i Snedsted.

²⁰ Meddelt mig af Gaardejer Niels Peter Jepsen i Sødinge.

²¹ Meddelt mig af Kolds Søster, Fru Marie Lebæk.

²² Meddelt mig af Friskolelærer Anders Dissing paa Mors, der var Kolds Elev i Vinteren 1868—69.

²³ Meddelt mig af Sognepræst K. Christensen i Snedsted.

²⁴ Meddelt mig af Provst Albrecht Sørensen i Jerslev.

²⁵ Meddelt mig af »Lille Maren« (Nielsdatter).

²⁶ Meddelt mig af Provst Sørensens næstyingste Søn, Sognepræst Kr. Sørensen i Karby paa Mors.

²⁶ Meddelt mig af Ane Nielsdatter.

²⁷ Meddelt mig af Friskolelærer Kristen Pedersen i Bjærgby paa Mors.

²⁸ Thisted Avis 1837 Nr. 20.

²⁹ Thisted Avis 1837 Nr. 42.

³⁰ R. Sørensens og P. Larsen Skræppenborgs Rejse i Jylland, fortalt af R. Sørensen 1837, S. 17 flg.

³¹ Meddelt mig af Gaardejer Peder Krog i Ø. Jølby.

³² Meddelt mig af Gaardejer Peder Dal i Ø. Jølby.

³³ Meddelt mig af Gaardejer Kristen Søndergaard i Dragstrup.

³⁴ Meddelt mig af Højskoleforstander A. J. Dahl i Aale.

³⁵ Meddelt mig af Gaardejer Jens Nielsens Hustru i Toppenberg i Thy, født Ane Marie Søndergaard.

³⁶ Morsø Herreders Provstearkiv: »Kopi-Protokol for Skoledirektionens Ekspeditioner fra 1837«, S. 81.

³⁷ Nordisk Kirketidende 1838. S. 519 flg.

³⁸ Brev af 10. Juli 1838 fra Pastor Hass i Medolden til Studerende W. Christensen i København. Findes i J. K. Lindbergs Papirer.

³⁹ De fyldige Meddelelser om Jens Lassen Knudsen ere optegnede efter hans egen Mund. Paa hans Opfordring nedskrev jeg 1881 hans Samliv med Kold efter hans egen Fortælling.

⁴⁰ Meddelt mig af Slagteren Frederiks Hustru i Faarballum, som gik i Skole hos Kold.

⁴¹ Meddelt mig af Gaardejer N. P. Jepsen i Sødinge.

⁴² Nordisk Kirketidende 1840, S. 228 flg.

⁴³ Vilhelm Birkedal: Personlige Oplevelser II, S. 190.

⁴⁴ K. Kold: Om Børneskolen, S. 36.

⁴⁵ Meddelt mig af Gaardejer Fedder Brodersen i Medolden.

⁴⁶ Meddelt mig af Gaardejer Thyssen Hansen i Randerup og Gaardejer N. P. Jepsen i Sødinge.

⁴⁷ Meddelt mig af Gaardejer Fedder Brodersen i Medolden.

⁴⁸ Meddelt mig af Gaardejer Hans Kristian Hansen i Medolden og Gaardejer Tyssen Hansen i Randerup.

⁴⁹ Meddelt mig af Provst Albrecht Sørensen i Jerslev.

⁵⁰ Meddelt mig af Koginspektør Hans Clemmensens Refslund i Tonder.

⁵¹ »Af Kolds Dagbog paa Smyrnarejsen« ved H. Holm, S. 76 flg.

⁵² Smst. S. 74 flg.

⁵³ Smst. S. 37 flg.

⁵⁴ Smst. S. 19 flg.

⁵⁵ Smst. S. 24 flg.

⁵⁶ Smst. S. 30.

⁵⁷ Smst. S. 36.

⁵⁸ Smst. S. 39.

⁵⁹ Smst. S. 44.

⁶⁰ Smst. S. 49.

⁶¹ Smst. S. 52.

⁶² Smst. S. 54.

⁶³ Smst. S. 61.

⁶⁴ Smst. S. 68.

⁶⁵ Smst. S. 85 flg. og Meddelelser fra Højskoleforstander Poulsen-Dal.

⁶⁶ Smst. S. 124 flg.

⁶⁷ Smst. S. 131 flg.

⁶⁸ Smst. S. 143.

⁶⁹ Meddelt mig af Gaardejer N. P. Jepsen i Sødinge.

⁷⁰ Meddelt mig af Pastor J. Kofoeds Hustru, Minona Kofoed.

⁷¹ Meddelt mig af Friskolelærer Andersen i Uggerslev.

⁷² Meddelt mig af Gaardejer N. P. Jepsen.

⁷³ Meddelt mig af Pastor J. L. Knudsen og Dampskibsekspeditor (tidligere Skibsfører) M. J. Faber.

⁷⁴ Meddelt mig af Fru M. Kofoed.

⁷⁵ Vilh. Birkedal: Personlige Oplevelser II, S. 191.

⁷⁶ »Danskeren« 1890, S. 50.

⁷⁷ Meddelt mig af Højskoleforstander A. Poulsen-Dal. De fyldige Meddelelser om Poulsen-Dal ere optegnede efter hans egen Mund. Paa hans Opfordring nedskrev jeg 1882 hans Samliv med Kold efter hans egen Fortælling.

⁷⁸ Meddelt mig af Fru Conradine Brun paa Rydbjerg.

⁷⁹ Samme.

⁸⁰ Meddelt mig af A. Poulsen-Dal.

- ⁸¹ Klaus Berntsen: Blade i Mindekransen over Højskoleforstander K. M. Kold, S. 25.
- ⁸² Meddelt mig af Redaktør Kristen Olesen i Esbjerg.
- ⁸³ Meddelt mig af A. Poulsen-Dal.
- ⁸⁴ Meddelt mig af Fru Conradine Brun.
- ⁸⁵ Meddelt mig af A. Poulsen-Dal.
- ⁸⁶ C. A. Thyregod: Jelling Seminarister i Krigsaaret 1848 i »Husvennen« 1894, Nr. 43 flg.
- ⁸⁷ Meddelt mig af A. Poulsen-Dal.
- ⁸⁸ C. A. Thyregod: Jelling Seminarister i Krigsaaret 1848.
- ⁸⁹ Samme.
- ⁹⁰ Meddelt mig af A. Poulsen-Dal.
- ⁹¹ C. A. Thyregod: Jelling Seminarister i Krigsaaret 1848.
- ⁹² Meddelt mig af A. Poulsen-Dal.
- ⁹³ Meddelt mig af Gaardejer Poul Rasmussen i Sanderum.
- ⁹⁴ Meddelt mig af Gaardejer Poul Rasmussen i Sanderum.
- ⁹⁵ Meddelt mig af Amtsfuldmægtig P. Lindholm i Thisted.
- ⁹⁶ Meddelt mig af Provst Albrecht Sørensen i Jerslev.
- ⁹⁷ »Husvennen« 1894, Nr. 47.
- ⁹⁸ Meddelt mig af Gaardejer Frederik Jørgensen i Trunderup.
- ⁹⁹ Meddelt mig af A. Poulsen-Dal.
-

Indhold.

	Side
Børne- og Drengaaarene	1
Paa Seminariet	24
Privat Lærergerning og det gudelige Forsamlingsliv paa Mors .	46
Lærergerningen i Sønderjylland og Jens Lassen Knudsen . . .	79
Ophold i Udlandet	116
Hjæmkomsten, Anders Poulsen-Dal og Krigen 1848	162